

Santiago Hernández

El món del suro

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

5 GUIES

EL MÓN DEL SURO

Santiago Hernàndez i Bagué

9 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA d'ESTALVIS PROVINCIAL

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 9

Sèrie: *Guiés* (Núm. 5)

Primera edició en català: *Febrer 1987*

Tiratge: *2.000 exemplars*

Edició:

Diputació de Girona / Caixa d'Estalvis Provincial

Gerència editorial:

Xavier Carbó

Director de la col·lecció:

Jaume Fabre

Consell assessor:

Ramon Alberch, Narcís-Jordi Aragó, Enric Bonmatí, Narcís Castells, Josep Clara, Manuel Colomer, Miquel Gil, Ferran Juncà, Jaume Marquès, Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró, Joaquim Nadal, Gabriel Planella, Modest Prats, Carles Sapena, Mariàngela Vilallonga.

Disseny de la col·lecció i de la portada:

Pozo & Viñeta

Maquetació:

Enric Marquès

Correcció:

Rosa Gallart

Redacció i administració:

Servei d'Estudis, Documentació i Informació de la Diputació de Girona. Pujada a Sant Martí, 5. Telèfon 205700. Apartat de Correus 11. 17080 Girona.

Secretària: *Aurèlia Planas*. Subscripcions: *Nuri Sumsi*.

Distribució: *Marta Déu*. Arxiu: *Fina Poch*.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

ISBN: 84-86377-25-0

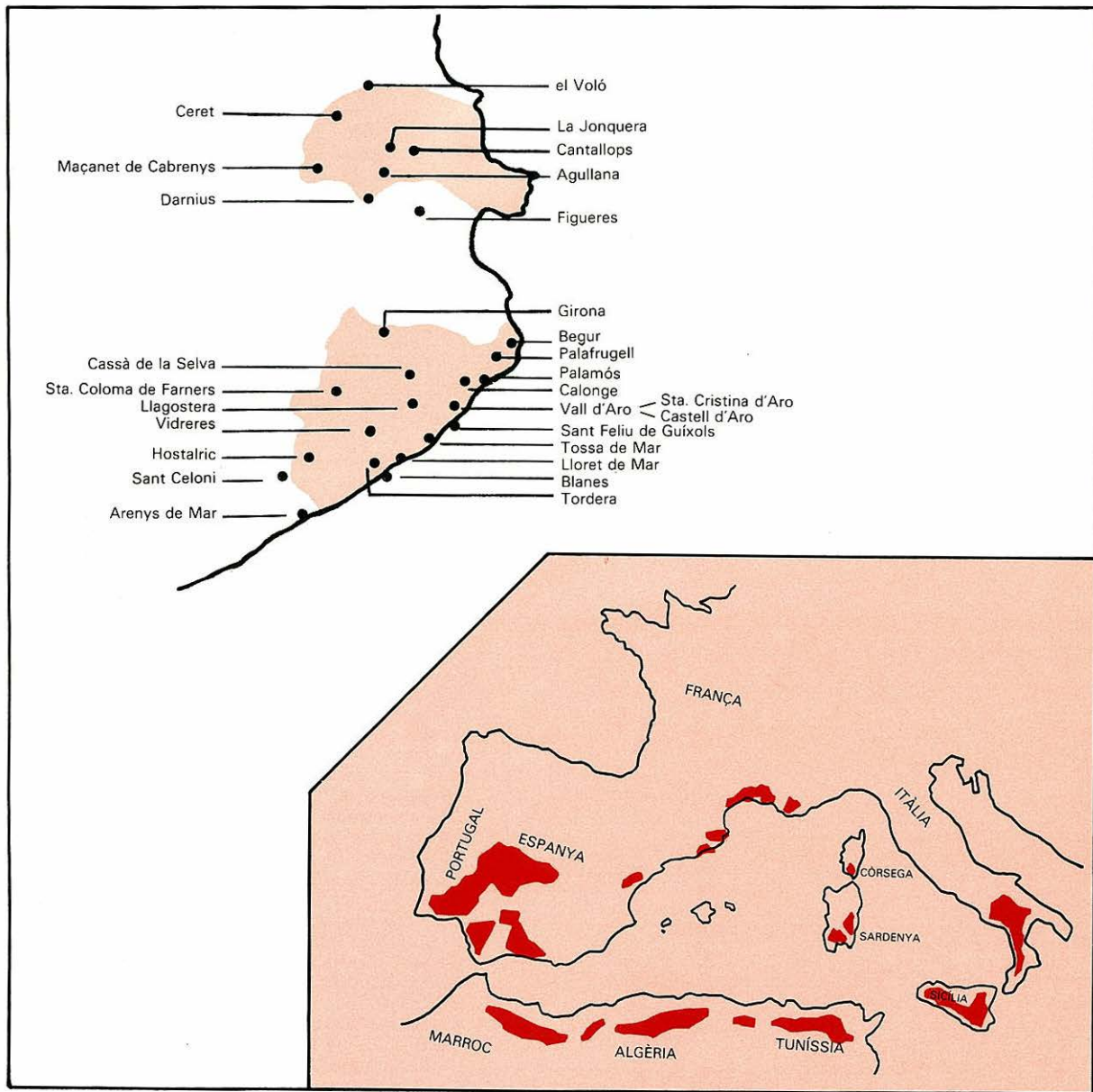
Dipòsit legal: GI-98/87.

LA NOSTRA PORTADA

La silueta de l'església de Cassà de la Selva presideix de fa molts decennis el treball de la indústria surera (Foto: Carles Mitjà).

Índex

Situació.....	4
Cronologia.....	6
1-L'alzina surera.....	12
2-El grup de l'Albera.....	14
3-Les capitals del suro.....	16
4-Les Gavarres i el Montnegre.....	18
— Vocabulari: Tipus de taps i carracs.....	20
5-La pela o lleva.....	22
— Vocabulari: La lleva.....	24
6-La preparació.....	26
— Vocabulari: La preparació.....	28
7-Fent taps a mà.....	30
— Vocabulari: La fabricació de carracs i taps.....	32
8-El tap de suro natural.....	34
— Vocabulari: Les operacions finals.....	36
9-L'aglomerat.....	38
— Vocabulari: L'expedició.....	40
10-La fi de la producció a mà.....	42
— Màquines de fer taps.....	44
11-Els tapers.....	46
12-Els fabricants.....	48
13-Els comerciants.....	50
14-Productors i fabricants, unes relacions difícils.....	52
15-Els obrers.....	54
16-Conflictes socials.....	56
17-L'horari de treball.....	58
18-La supervivència en èpoques de crisi.....	60
19-Les societats de socors mutus.....	62
20-Les cooperatives.....	64
21-L'ensenyament.....	66
22-Els "gabinets de lectura".....	68
23-Casinos.....	70
24-Cançons i orfeons.....	72
25-Els edificis.....	74
26-Ports i carrilets.....	76
— Suro i salut.....	78
27-De Teofrast a dom Pérignon.....	80
28-La fundació de la indústria tapera.....	82
29-La primera meitat del XIX.....	84
30-Anys de prosperitat.....	86
31-La fi d'una època.....	88
32-La primera Guerra Mundial.....	90
33-El període d'entreguerres.....	92
— Aplicacions actuals.....	94
34-Les suredes avui.....	96
35-Els incendis forestals.....	98
36-Les empreses gironines.....	100
37-La competència de Portugal.....	102
38-El suro i la CEE.....	104
— Bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions.....	106

Situació

El suro creix de manera espontània en la conca del Mediterrani occidental, coincidint amb els límits de la zona on ni les temperatures màximes, ni les mínimes, adopten valors exagerats. És exigent amb la pluviositat, de tal forma que només és present en els indrets amb pluges superiors als 350-400 mm anuals.

Aquest conjunt de variables fa que el creixement del *Quercus suber* quedi restringit a la Península Ibèrica –especialment a Portugal, Extremadura, Andalusia i Països Catalans que es troben situats dins de l'àrea considerada com a òptima–; nord d'Àfrica: Algèria, Marroc i Tunísia; sud de França, sud d'Itàlia, Còrsega, Sardenya i Sicília, que es troba en el límit oriental de la zona de creixement natural del suro.

A Catalunya, l'aprofitament del suro s'ha localitzat en dues zones que coincideixen amb l'Albera, per una banda, i amb les Gavarres i el Montnegre, per l'altra. És a dir, les serres on es troben les grans suredes productores de primera matèria.

En els mapes adjunts queda reflectida, en primer lloc, la distribució de l'alzina surera en el Mediterrani i, en segon lloc, se situen la majoria de les poblacions de les nostres comarques on l'activitat surera ha estat significativa en algun moment de la seva història.

Cronologia

1636 Primera citació documentada d'un carrador (?) a Sant Feliu. Aquesta citació és discutida per alguns estudiosos que consideren més correcte "çarrador" (és a dir, serrador) en el polèmic document.

1662 Referències documentades de consum de taps a Anglaterra.

1681 Dom Pierre Pérignon descobreix el mètode de fer xampany.

1739 Tapers documentats a Tossa.

1747 Primera citació d'un taper, el guixolenc Francesc Patxot.

1750 Data tradicional de la implantació de la indústria tapera.

1752 Fabricants de taps catalans van a la fira de Belcaire.

1782 El suro figura, per primera vegada, als Aranzels de duanes.

1803 Fundació del Gremi de tapers a Sant Feliu de Guíxols.
Germandat de tapers del Carme a Palafrugell.

1819 Apareixen a França i a Gran Bretanya les primeres màquines de garlopa.

1820 (abril) Aldarulls a Palamós i Sant Feliu per tal d'evitar l'embarcament de suro en planxa cap a l'estranger.

1824 R.O. amb instruccions per a la prevenció de destrucció de màquines per a la indústria en general.

1830 (novembre) Motí de la Teulera, a Santa Cristina d'Aro.

1839 R.O. de febrer, autoritzant als obrers la formació d'associacions d'ajuda mútua i beneficència.

1842 Fundació de la Banca Valls de Sant Feliu de Guíxols.

1846 Societat de socors mutus "La Concòrdia", a Palafrugell.

1850 Francesc Vidal i Moner dissenya la seva famosa màquina de garlopa.

1851 Comença a funcionar el casino "La Constància" de Sant Feliu de Guíxols. A Agullana es funda la Societat mútua "La Concòrdia".

1855 Casino "La Unión" de Palamós. (octubre) Projecte de llei del treball infantil. Entre 8 i 12 anys poden treballar mitja jornada; de 12 a 18, un màxim de deu hores.

1857 Decret d'abolició de les societats obreres.

1858 Casino "La Laboriositat" de Palafrugell. Fins al 1866: "Casino Lloretense", de Lloret de Mar.

1859 Fundació del casino "El Palafrugellense" (can Martinet). Formació de la coral "La Taponera", de Palafrugell.

1860 Legalització del casino "La Constància" de Sant Feliu. El palafrugellenc Joan Busquets dona a conèixer el quinqué de petroli. (març) Vaga a Sant Feliu de Guíxols.

1861 Casino "El Guixolense" de Sant Feliu de Guíxols.

1862 Es funda a Sant Feliu la "Sociedad de Seguros Mutuos de Quintas" per a la remissió del servei militar.

1863 Fundació de la germandat "La Protectora", a Palafrugell.

1864 Es torna a tolerar l'associacionisme obrer. Primeres notícies de mecanització generalitzada a la indústria surera americana.

1865 S'importa jute, que substituirà progressivament el cànem en l'emalatge dels taps. Constitució a Palafrugell de la Cooperativa de consum "La Económica Palafrugellense".

1866 "Casino Industrial" de Lloret de Mar. Les societats obreres tornen a la clandestinitat.

1867 "Casino Calongense", de Calonge.

1869 Aixecaments republicans. Fets de la Bisbal (6 d'octubre).

1872 Funcionen les primeres seccions de l'A.I.T. a Cassà, la Bisbal, Llagostera, Palafrugell, Palamós i Sant Feliu.

1873 Primeres notícies de l'ús de l'àcid oxàlic, a Palafrugell.

1874 La Internacional és declarada fora de la llei i els centres són clausurats, a conseqüència del Cop d'estat de Pavía.

1878 Llagostera, fundació de la cooperativa "La Regeneradora".

A Sant Feliu, es fan famosos els balls de la societat "Lo Gibrell".

1879 Fundació de la germandat "La Auxiliadora", a Palafrugell. Primeres màquines de garlopa portàtils. Fundació de la "Junta de Defensa de la Producción e Industria Corcheras" a Sant Feliu de Guíxols. La seu era a Girona.

1880 Abans d'aquest any es coneixia la màquina de llescar a Palafrugell. (juny) A la fàbrica de Gaietà Ferrer, de Sant Feliu de Guíxols, s'utilitza una màquina de comptar taps i una de calibrar. Karl Lindemann, de Dresde, fabrica fulls de paper de suro a mà. "Sibils, Boada i Cia.", de Sant Feliu, improvisen una màquina de fer serradures. A partir d'aquest any "Grunzweig & Hartmann", de Ludwigshafen, inventà l'aglomerat a pressió.

1881 Francesc Vidal inventa una màquina de tallar taps.

1882 Casino "L'Aliança" de Palafrugell. Joan Cases introdueix el gas a Sant Feliu. Servei telegràfic a Sant Feliu. (març) A Agullana es funda la Societat mútua "La Juvenil Agullanense".

1883 Telègraf a Palafrugell.

1884 (octubre) Arriben a Palafrugell les primeres mostres de linòleum fabricades a Anglaterra. No han interessat gaire. (maig) Cassà de la Selva. Creació de la Coop. de consum "La Protectora".

1885 (Novembre) A Palafrugell es funda la Coop. de consum "La Reformadora".

1886 Primera Cooperativa obrera de producció: "La industrial corchera", de Palafrugell.
R.D. de 9 d'abril que autoritza les Cambres de Comerç. La primera, la de Palamós.

1887 Casino "El Centre Econòmic", de Palamós.
Escissió de "El Palafrugellense" i fundació del "Centre Fraternal" i el "Centre Obrer", a Palafrugell.
Casinos "Centre de Catòlics" i "El Tradicionalista", de Palafrugell.
Fundació de la Coop. obrera de producció "La Obrera de Palafrugell", popularment "La Canua".
Fundació de la Cooperativa "La Equitativa", de Palamós.
Inauguració el 23 de març del "Tranvía del Bajo Ampurdán" entre Flaçà i Palamós.

1889 Societat Coop. de producció "La Moderna" de Palafrugell.
A Sant Feliu es funda la Societat de socors mutus "La Fraternitat".
Constitució de la Cooperativa "La Económica", a Agullana.

1890 El primer "1er. de maig" tingué ressò en diverses poblacions sureres.

1891 Corals "Avant!" i "Gesòria", de Sant Feliu de Guíxols.
"Casino Llagosterense", de Llagostera.

1892 Casino "La Fraternitat", de Calonge.
S'inventa a Baltimore el tap corona ("crown cork")
El 30 de juny s'inaugura el Ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols a Girona.
A Cassà de la Selva es funda el "Fomento de la Industria Nacional Corcho-Taponera".

1893 Repressió indiscriminada contra les organitzacions obreres.
Casino del "Centre Republicà Federal", a Palamós.
A Reims, a la "Usine Geminus", de Martí Cama i Prats, es fabriquen taps enganxats.
Smith, de Nova York, descobreix l'aglomerat natural.

1894 Es fan caps nets per primera vegada a Palamós per exigència d'unes aigües minerals de Carlsbad, a Bohèmia.

1895 Casino "El Centre Econòmic", de Cassà de la Selva.
Carretera de Sant Feliu de Guíxols, a Palamós.

1896 Coral "La Tenora", de Cassà de la Selva.
Abans d'aquest any funcionava la coral "Lo Pensament", a Tossa de Mar.

1897 (febrer) A Agullana es funda la Societat mútua "La Unión y Constancia".
(juliol) A Palafrugell es fundà la Societat Coop. "La Confianza", que es fusionà més tard amb "La Reformadora".

1899 (estiu) Plaga de "Bombyx dispar" (cuca) a Romanyà i Santa Cristina.
Vaga de Triadors, a Sant Feliu.

1900 Promulgació de les lleis d'accidents de treball i de protecció de la dona i la infància treballadores.
Coral "Orfeó Catalunya", de Cassà de la Selva.
Coral "La Cigala begurenca", de Begur.
A can Castelló, de Sant Feliu, s'assaja i es fabrica la màquina moderna de llescar.
Fabricació de plantilles de suro troquelades, a Palafrugell i Arenys de Mar.
A Cassà de la Selva es funden les societats mútues "La Fraternal Cassanenca" i el

COMBINACION ANGLO ESPAÑOLA
DE TRANSPORTES RAPIDOS
PARA
INGLATERRA Y AMÉRICAS.

TAPONES DE CORCHO EN BALAS.

Desde S. Feliu, Llagostera, Cassá, Tossa á Lón-
dres á 15 pesetas los 100 kilos.

Plazo de Transporte á Lóndres, 10 dias.

Para informes dirigirse á los representantes
J. Sibils é hijo en S. Feliu de Guixols.

*Anunci, en la premsa
de fa gairebé cent
anys, d'una
companyia al servei
dels exportadors.*

"Montepio Alemany".

Dures vagues a la comarca, especialment a
Sant Feliu, Palamós i Begur.

1901 Es funda la "Miquel, Vincke i Meyer",
a Palafrugell.

1902 Port modern de Palamós.

1903 Casino "El Puerto", de Palamós.
Es fabriquen els primers taps enganxats al Baix
Empordà.
(agost) Vaga a Palafrugell.
"Miquel, Vincke i Meyer" importen la tècnica i
la màquinària per a la fabricació de discos.

1904 La "Berthon", a Palamós, i la "Torres
Jonama", a Palafrugell, s'incorporen a la
fabricació de discos.
Casino "El Cercle Mercantil", a Palafrugell.
Telèfons, a Palamós.
(setembre) Comença a regir la llei del descans
dominical.

1905 Constitució de la Cambra de Comerç,
de Sant Feliu de Guíxols.
Agullana. Coral "El Pirineu Agullanenc".
Creació de la "Asociación de Propietarios
Corcheros de Gerona".

1906 La "Vincke,..." obté la patent de
fabricació de paper de suro de forma mecànica
a Espanya.

1907 Octavi Viader, impressor de Sant
Feliu, fa una edició del Quixot en paper de suro.
(20-23 de maig) Assemblea a Madrid dels
Propietaris, Exportadors i Fabricants.

1908 E.D. de 25 de gener regulant el treball
de les dones i la infància.
Fundació a Sant Feliu de la Coop. de consum
de l'"Ateneu Social" de Mn. Sants Boada.

1909 (abril) Disposicions legals regulant el
dret a la vaga i al "lock-out".
Fundació de la "Unión Nacional Corchera",
formada per Propietaris, Cambres de Comerç i
Gremis d'Exportadors i Fabricants.
Casino "L'Amistat", d'Agullana.
(juliol) Vagues a Palamós, Calonge i Sant Feliu
coincidint amb els fets de la "Setmana
tràgica".

1910 A Palafrugell es comencen a fabricar
salacots.
S'inicia el parafinat dels taps.
(juliol) Vaga a "Berthon i Delibes", de la Bisbal.
(oct.-nov.) A Barcelona es constitueix la

Confederació Regional del Treball de Catalunya, que agrupa els sindicats anarquistes i de la qual sortirà la C.N. del T.

1911 Fundació del "Foment de la Indústria i el Comerç Suro-Taper", de Palafrugell, que va promoure la constitució de la "Federació Surera Catalana".

Fundació de "Unión de Corcheros Catalanes", a Girona.

(setembre) Fundació de la C.N.T.

(novembre) Assemblea surera, a Madrid.

1912 Constitució de la "Federación Corcho-taponera Catalana", a Girona, continuadora de l'antic "Foment" de Cassà. Llei de prohibició del treball nocturn de la dona que afectava d'altres sectors industrials.

A Palafrugell, "Artigas i Cia" inauguren un servei regular d'autobusos entre Palafrugell i Caldes, per Palamós, Sant Feliu i Llagostera. Servei continuat per S.A.R.F.A. a partir de 1923.

1913 A "Planellas y Carreró", de Sant Feliu, fan aglomerat de composició. Tretze setmanes de vaga a la "Torres Jonama", de Palafrugell.

1914 Vagues a Palamós, Agullana, Palafrugell i Sant Feliu.

Pel juny, desencadenament de la I Guerra Mundial. A partir de l'agost comencen les dificultats a la indústria surera.

1915 A Agullana es funda la Societat mútua de dones "La Previsora".

1916 "Miquel, Vincke y Meyer" de Palafrugell es transforma en "Manufacturas del Corcho, S.A." i incorporen a la fabricació l'aglomerat negre i la llana de suro.

1917 Fusió de diverses entitats mutuais a Palafrugell i fundació de la "Previsió Obrera". (agost) Convocatòria de vaga general revolucionària de la U.G.T. i la C.N.T.

1918 (maig-juny) Vagues a Palafrugell i a la Bisbal.

1919 Vagues a Palamós, Palafrugell, la Bisbal.

Llei seca nord-americana.

R.D. de 3 d'abril establint la jornada de vuit hores a partir de l'1 d'octubre.

(desembre) *Lock-out* a tota la comarca fins al 9 de febrer de 1920.

1920 John D. Elder fa ús de molins de cereals per a moldre suro.

"E. Roselló Vilà" de Sant Feliu fabrica els primers taps capçats.

Vagues a Palamós, la Bisbal, Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols i Cassà de la Selva.

(desembre) Vaga general a tot Espanya contra les deportacions de dirigents sindicals.

–1921. El "Tranvía del Bajo Ampurdán" amplia el seu recorregut fins a Girona.

1921 Creació del retir obrer.

Vaga a Palamós. Acomiadaments a "La Corchera Internacional".

1922 Llei d'accidents de treball.

La "Bond Crown and Cork Co." de Wilmington (Delaware, E.U.A.) inventa l'*extrusion process* per a la fabricació de taps de suro aglomerat.

1923 Vagues a Palamós i Sant Feliu.

Fundació de "Ribot, Font i Artigas, S.A." (S.A.R.F.A.)

(setembre) L'endemà del Cop d'Estat de Primo de Rivera, la C.N.T. declara la vaga general.

1924 Detenció de dirigents i clausura de la C.N.T.

1925 Nova llei de descans dominical.

Important moviment vaguístic a Palamós i Palafrugell.

1926 Lleis que regulen el treball a casa i la creació de comitès paritaris.

A Cassà de la Selva, fundació de la Societat mútua "Mutualidad Femenina".

1928 Creació de la "Asociación General de Industriales Corcheros de España", amb seu a Madrid.

1929 Creació de CO.GE.CO (Companyia General del Corcho) per Francesc Cambó. Es funda la "Federación Española de Productores de Corcho", amb seu a Madrid. Fusió de "Manufacturas del Corcho, S.A.", de Palafrugell, amb "Armstrong Cork Company" de Lancaster. Oficialment, el 1^r de gener de 1930.

1931 "Casino Lloretense", de Lloret de Mar.

Casino "Cercle Cassanenc", de Cassà de la Selva.

Primera Conferència Internacional del suro, a París. (21-25 de setembre).

Constitució del "Comitè Suro-taper de Catalunya".

(novembre) A Palafrugell, important assemblea surera.

1932 Deportació d'anarquistes i sindicalistes valencians i catalans.

(17 oct.) Segona Conferència Internacional del Suro, a Lisboa.

Reorganització del "Foment de la Indústria i el Comerç Suro-taper", de Palafrugell.

1933 Moviment vaguístic generalitzat. Destaca Palafrugell.

1934 (28 maig) Tercera Conferència Internacional del Suro, a Madrid.

(oct.) Vaga general revolucionària convocada.

1936 L'"Armstrong Cork Co." adapta l'*extrusion process* per produir el suro en planxa.

(juliol) Vaga general decretada per afrontar l'aixecament militar. Comença la Guerra Civil.

L'ALZINA SURERA

1

12

El *Quercus suber*, l'alzina surera, és coneguda tradicionalment amb el nom genèric de suro. A primera vista ens fa pensar molt en l'alzina per la forma de les fulles i per les glans, però té la capçada menys densa i el tronc més clar recobert d'una capa gruixuda de suro. Té les fulles perennes, ovalades, dures, verdes llustroses per sobre i cobertes d'un suau berrissol, que li dona un aspecte blanquinós, per sota; les vores són sinuoses i dentades.

Les glans, que són aprofitades per a l'alimentació del bestiar, són anomenades *miquelines*; si maduren a final de setembre;

El legendari "Suro d'en Cama", "Suro de la Murtra" o "Suro gros", de Romanyà de la Selva. Va morir de vell i va ser abatut l'any 1957.

martinenques, a final d'octubre; i *darrerrenques* o *tardanes*, a les acaballes de desembre.

És un arbre que arriba com a màxim fins a uns 20 m d'alt, encara que no sol passar de 12, i viu entre 150 i 200 anys. Només creix sobre terrenys silicis i permeables en zones de clima mediterrani i amb una pluviositat no gaire baixa. El bosc de sureres és anomenat sureda i es presenta

molt poques vegades formant boscs purs: generalment comparteix la terra amb alzines, castanyers o roures, segons els indrets, acompanyats de brucs boals (*Erica arborea*), algunes ginestes i altres espècies amigues de la llum.

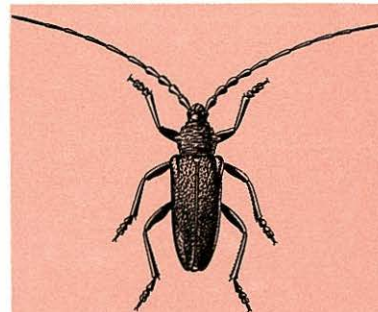
Cada suro és un món. Dins les esclatxes de la seva escorça, al fons de galeries que arriben fins al cor de l'arbre, hi viu una

munió d'insectes que afecten la producció i la qualitat del suro. La larva del corc (*Coroebus undatus* Fabr.) hi fa els *peus de gall*, conjunt de galeries encreuades que surten d'un punt, i hi deixa una taca anomenada *pixat de corc*. Diverses varietats de formigues: la negra, la roja (*Formica rufa* L.), el devastador *rebaixí* (*Crematogaster scutellaris*. Oliv.) que causa moltes molèsties als peladors i que té per enemic natural una formiga grossa anomenada popularment *felip*. Les erugues anomenades *cuques*, en realitat larves de *Bombyx* dispar, poden devastar extenses suredes, com va passar a Romanya i a Santa Cristina l'estiu del 1899. Les cuques són atacades per un escarabat de color verd tornassol anomenat escarabat de Sant Joan. Finalment, destaquem l'espectacular *banyarriquer* o *banyarricard* (*Cerambyx cerdo*) que en estat de larva fa galeries i quan és adult arriba al cor de l'arbre, podrint-lo del tot.

Amb això no s'acaben les desventures de l'arbre; sense parlar de secades ni d'incendis forestals, hi ha malalties que l'ataquen, com el jaspiat o *taca de tinta* produït per una criptògama; la *càries*, una espècie de càncer que es propaga amb gran rapidesa; el

fogal, produït per uns fongs, ataca especialment l'escorça, i, entre d'altres, el *pixat de cuní*, taca pudent procedent d'una font oberta pels banyarriquers. Aquest conjunt de circumstàncies afecten el suro de manera que l'aparició de taques, de forats de corc, de fissures sobre la seva superfície, de grans diversos o d'altres alteracions condicionen la classificació de les panes i la tria en diverses qualitats i, per tant, influeixen en el valor que pot tenir en el mercat.

Pel que fa a la composició química, es coneix menys de la tercera part dels constituents químics del suro. Des d'aquest punt de vista és un "vell desconegut". I no és que no s'hagi dedicat temps o diners a fer la investigació; són nombrosos els treballs i les anàlisis a què s'ha sotmès el suro. De fet és format per dos elements fonamentals: la *suberina* i els *ceroides*, que són els constituents de les parets cel·lulars i per tant els responsables de les característiques físiques. No hi ha gaire acord sobre què és la *suberina*, però s'accepta que es compon de dues parts: una soluble en aigua i una altra insoluble en els dissolvents usuals; aquesta és la més coneguda i està formada bàsicament per àcids grassos.

La lluita dels banyarriquers

Joan Amades explica la llegenda de les lluites entre els banyarriquers per aconseguir l'hegemonia en els boscs:

"Cada set anys s'aplegaven al Montnegre tots els banyarriquers i escarabats gegants que foraden i roseguen el suro, i dividits en dues colles, els de les Gavarres i els de la Selva, armaven una aferrissada guerra fins que no en quedava sinó un, que de seguida tornava a pondre i criar, puix que el contrari se n'hauria perdut la mena. Si el vencedor era de les Gavarres, durant els set anys següents les suredes d'aquesta contrada es corcaven més que les de la Selva, i, al contrari, si l'heroi era d'aquesta contrada. Gràcies a aquesta guerra no es perdien les suredes i la indústria del suro, ja que de no matar-se ells amb ells els banyarriquers en una vintena d'anys haurien destruït totes les alzines sureres de Catalunya".

(AMADES, Joan: "Costumari català. El curs de l'any". Vol. IV. p. 174).

EL GRUP DE L'ALBERA

2

14

Les viles i ciutats que, a les nostres comarques, s'han dedicat en algun moment de la seva història a treballar el suro es troben localitzades en dues zones que corresponen a dos grans mantells d'alzines sureres: el grup de l'Albera i el de les Gavarres, amb una prolongació fins al Montnegre.

Els nuclis tapers a banda i banda de l'Albera es veieren eclipsats progressivament pel grup de les Gavarres.

A la Catalunya Nord, només Ceret i el Voló recorden l'antiga esplendor amb la supervivència d'algunes manufactures.

Repassem quines han estat les poblacions més destacades, tot començant pel grup de l'Alt Empordà.

Agullana ha estat considerada tradicionalment una de les poblacions pioneres en el treball del suro, i alguns agullanencs, com l'Antoni Genís i Ballot, han passat a la història de la indústria per haver fundat importants empreses a d'altres indrets. Un propietari forestal, Guinard, anà a França a aprendre la tècnica de la fabricació cap al 1750 i hi contractà el primer grup de treballadors per formar el primer taller d'aquesta banda de la frontera. El 1762 hi consten diverses manufactures i el 17 de febrer d'aquest any es casava Francesc Genís, que ja consta en els llibres parroquials com a taper. L'any 1790, Francisco de Zamora hi localitza una indústria puixant. Al 1842 hi ha 12 fàbriques; el 1883 s'instal·len les primeres màquines i un any més tard hi treballaven 250 homes i 30 dones, que s'havien convertit en 600 treballadors a 40 fàbriques el 1913. A partir d'aquest moment la decadència fou continuada, com ho demostra que el 1964 s'hi dedicaven 40 operaris i al començament de la dècada actual s'hi comptabilitzaven tres petites fàbriques.

A *Darnius* aquesta activitat ha anat agermanada amb Agullana. S'inicià també al s. XVIII. El 1842 hi havia 7 fàbriques. Les primeres màquines es posaren en funcionament l'any 1880, quatre anys més tard la indústria ocupava 180 treballadors (60 dels quals eren dones). La decadència després de la Gran Guerra fou molt ràpida: el 1929 hi quedaven només dues fàbriques. El 1964 s'hi dedicaven 23 persones. Alguns fills de Darnius s'establiren al Baix Empordà, on fundaren empreses importants, com en Josep Barris i Buxó.

A *la Jonquera* el suro donà lloc a l'establiment de petites indústries taperes, popularment "botigues", des de ben aviat. El 1842 ja hi havia 6 fàbriques. El 1880 s'instal·laren les primeres màquines, que ajudaven en la producció els 150 homes i 30 dones que consten com a treballadors el 1884. Com a pertot, la Primera Guerra Mundial significà el principi d'una decadència que ha portat a la seva desaparició.

A *Maçanet de Cabrenys* tot començà amb l'explotació dels boscos d'alzines sureres del seu terme. El 1842 hi consten 6 fàbriques i el 1884 ocupava

La junta de l'arbre

Hi ha una relació gairebé màgica entre el suro i els homes. Per l'Empordà i la Selva es creia que es podia guarir l'hèrnia si s'anava a dormir dins del tronc esberlat d'una alzina surera. En alguns moments de la història fou tradicional de fer l'anomenada Junta de l'arbre en ocasió de fets greus que afectaven els pobles de la contrada. Consistia en una assemblea sota la protecció de la capçada gegantina d'algun arbre excepcional. Es diu que amb motiu de la invasió napoleònica es va fer una junta de l'arbre prop de la Jonquera sota un suro que aplegà els batlles de trenta-tres pobles empordanesos. En acabar es feia un ball rodó al voltant de l'arbre. Segons Joan Amades la soca d'aquest suro fou cedida a la ciutat de Barcelona per l'escriptor Carles Bosch de la Trinxeria.

Un anunci de l'any 1905 de can Bech de Careda d'Agullana, un dels més antics establiments surers.

30 persones. L'any 1913, considerat el moment culminant abans de la crisi, hi havia 4 fàbriques que donaven feina a 35 persones. Aquesta activitat avui ha desaparegut.

L'origen de la indústria a *Cantallops* es troba també en els extensos espais coberts de suros del seu terme municipal, on es poden contemplar alguns exemplars imponents.

L'any 1842 hi havia 3 fàbriques; el 1884 hi treballaven 40 homes i 6 dones. Després de la Guerra

Civil gairebé podem considerar que havia desaparegut la dedicació a aquesta indústria.

A *Bosquerós*, lloc del municipi de Campmany, hi trobem documentada una incipient activitat suro-tapera. Concretament l'any 1842 s'hi citen 3 fàbriques que aprofitaven el suro de les extenses suredes del terme.

A *Figueres* se citen dues fàbriques el 1842 i l'any 1884 consta que es dedicaven a manufacturar taps 5 obrers.

LES CAPITALS DEL SURO

3

16

Aquí parlarem de les poblacions que d'ençà que s'inicià la "febre del suro" han estat considerades com els nuclis principals de la fabricació i amb més o menys fortuna –no tot depenia d'ells...!– han arribat al moment actual ocupant un lloc destacat en la indústria malgrat les dificultats.

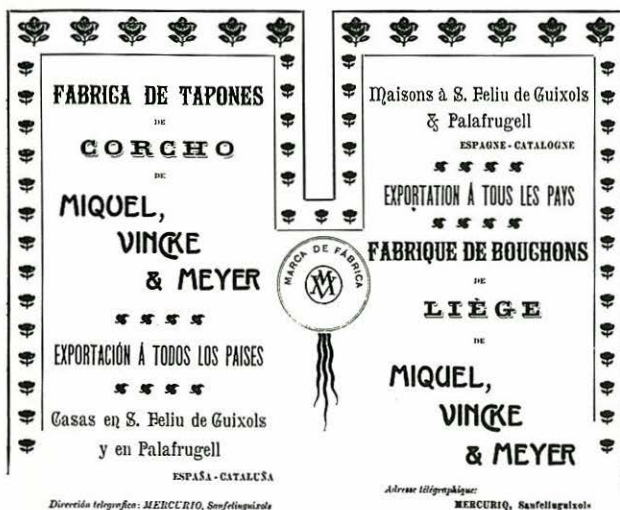
Simultàniament a les altres poblacions sureres, s'implantà la indústria a *Llagostera*. Una tradició explica que cap al 1750 un francès s'allotjà a casa d'una família –els Vingut–, va demanar suro i es posà a fer taps. Aquest iniciador fou aviat imitat i així, en els llibres parroquials ja consta el

casament del taper Joaquim Provensal, el 1757. L'any 1842 hi havia 42 obradors de taps. La mecanització a la indústria arribà a *Llagostera* l'any 1877; el 1884 hi treballaven 630 homes i 50 dones. Tot i que les diverses crisis del sector han fet afluir aquesta activitat (462 treballadors el 1960), avui encara és la feina característica de la vila.

A *Cassà de la Selva* el primer taper que apareix esmentat com a tal en els llibres parroquials fou Francesc Malavila i Marranxa; era el 7 de maig de 1760. L'any 1842 ja hi havia 40 botigues de taps; el 1883 arriben les primeres màquines a algunes de les 46 empreses que hi havia i que donaven feina a 1.120 homes i 35 dones. En aquest moment s'iniciava l'etapa de màxima prosperitat. El 1929 hi havia 6 fàbriques d'aglomerats i 30 de taps. A partir de la Primera Guerra Mundial, i molt especialment de la Guerra Civil, ha anat minvant aquesta indústria, que el 1960 donava feina a 550 treballadors. Avui encara treballen 4 fàbriques d'aglomerats, 12 de taps que es consideren importants i una vintena més de tipus familiar. Francisco de Zamora, el viatger que ens explica les seves impressions a final del segle XVIII, ens parla de *Palamós*,

com d'altres poblacions taperes, i fa constar l'arrelada dedicació a aquesta indústria. Les primeres informacions d'establiments de tapers a *Palamós* són del 1756, quan el corresponent llibre de casaments dona fe del matrimoni de Josep Gamirà, "treballador de taps de suro". El 1789 hi havia 6 tallers que s'havien convertit en 18 el 1842. La primera màquina entrà en funcionament el 1863 i l'any 1884, 500 homes i 70 dones tenien cura de fer rutllar els obradors i fàbriques. El 1905, en el zenit de la indústria, una sola fàbrica –can Montaner– passava del miler de treballadors. El daltabaix començà amb la Gran Guerra i s'agreujà amb la Guerra Civil.

Anuncis d'un fabricant guixolenc i de Can Màrio de Palafrugell, els anys de màxim esplendor de la indústria tapera.

dotzenes de fàbriques, que ocupen uns 800 treballadors. A Sant Feliu de Guíxols el dia 20 d'abril de 1761 es casà Pere Ribes, que feia constar que era "taper", i tenia dos altres tapers com a testimonis. L'any 1801 es fundà can Batet, una de les primeres grans cases exportadores que aconseguiren d'eclipsar, conjuntament amb altres, la fira de Bellcaire del Llenguadoc. Com a les altres poblacions suro-taperes el creixement industrial fou important: el 1842 hi havia 73 fabricants, que ocupaven més de 500 treballadors. El 1874 s'instal·là la primera màquina i deu anys més tard 1.244 homes i 33 dones treballaven a la nostra indústria. Tres anys després ja eren 1.326 els treballadors. La fàbrica de Tomàs Estrada fou una de les iniciadores de la mecanització a gran escala. Immediatament abans de la I Guerra Mundial hi havia 90 fàbriques, que donaven feina a unes 2.700 persones. Segons vam poder publicar fa uns anys, el 1935 hi havia a Sant Feliu 1.322 treballadors, que es repartien en les 92 fàbriques, de les quals 46 ocupaven menys de 5 treballadors. Cap al 1960 trobaven feina 1.217 treballadors i deu anys més tard consta que hi treballaven 744 operaris, repartits en 82 obradors.

El 1960 consten 568 treballadors i en el moment actual algunes empreses, supervivents de l'època daurada, arriben a ocupar uns 150 treballadors.

Gràcies al suro, Palafrugell és una altra de les poblacions del Baix Empordà que pogué abandonar, gairebé del tot, l'agricultura difícil de secà i convertir-se en una població industrial. Cap a 1760 arriben els primers tapers procedents de l'Alt Empordà, potser cridats per la fama del bon suro de la zona —el de Fitor tenia especial anomenada—. L'any 1761 consta el casament de Benet Feliu, de professió "tapier". El creixement industrial és ràpid: l'any 1797

consten 21 obradors, que ocupaven una setantena de persones, gran part de les quals eren forasters. El 1840 uns 500 operaris tenien feina en les 62 fàbriques.

Les màquines arriben a la vila del peix fregit l'any 1882; dos anys més tard, 1.053 persones, de les quals 240 eren dones, trobaven ocupació a la indústria. L'empresa Miquel, Vincke i Meyer, popularment "a can Màrio", es mecanitzà ràpidament i aconseguí tenir més d'un miler de treballadors pocs anys després del canvi de segle. El 1913, amb 27 fàbriques i 3.500 treballadors, fou el darrer any d'aquesta puixança que semblava insuperable. Avui hi ha poc més de dues

LES GAVARRES I EL MONTNEGRE

4

18

Dins d'aquest grup s'inclouen també les poblacions del capítol anterior. Per comarques se situen al Baix Empordà, al Gironès, a la Selva, al Maresme i al Vallès Oriental.

A *Begur*, la dedicació de la vila al corall fou continuada per la indústria suro-tapera. Algunes famílies que ja s'havien distingit pel comerç coraller sobresortiran en l'activitat tapera. Any més, any menys, les dades de la industrialització de Begur coincideixen amb les altres poblacions. El 1879 s'instal·là la primera màquina i l'any 1884 hi treballaven 210 homes i 40 dones en unes 25 fàbriques i tallers de taps.

A partir de la Guerra Civil la decadència ha estat continuada: el 1960 hi havia 39 obrers i avui pràcticament ha desaparegut la indústria surera i ha estat substituïda pel turisme.

Una altra vila surera que tradicionalment ha tingut molta anomenada és *Calonge*, que en 1768 ja tenia tapsers inscrits en els llibres parroquials: en Joan Canta és el primer. L'any 1842 hi havia 47 fabricants, en 1870 hi funcionà la primera màquina i en 1884 hi havia feina per a 600 homes i 140 dones. La indústria ha anat decaient: 27 fàbriques el 1913, 15 el 1929. Avui el turisme ha

rellevat la indústria suro-tapera com a dedicació principal dels calongins. El nucli taper actual és localitzat a Sant Antoni de Calonge.

A la *Bisbal d'Empordà* la principal activitat, dins d'aquest sector, era l'explotació del bosc que, a partir de la darrerria del s. XVIII, s'estengué a la fabricació de taps. El 1842 hi havia 13 fàbriques i el 1884, 200 treballadors. La davallada coincideix amb les altres

*Pati de la fàbrica
Forgas de Begur.*

poblacions: 15 fàbriques l'any 1913, el 1929 només 3 i avui tenim notícia de només dues, que ocupen uns 25 treballadors. L'abandó progressiu de les feines al bosc i del treball del suro s'han compensat amb l'activitat terrissera, de gran tradició des de l'edat mitjana. A *Cruilles* hi havia dues fàbriques el 1842.

A la *Vall d'Aro*, Santa Cristina i Castell d'Aro, l'explotació del bosc portà a una tímida dedicació industrial que

El suro de Tossa

Segons la tradició, sant Pere ja coneixia la bonesa del suro de Tossa, com a bon pescador que era:

”Conta la tradició que quan Jesús i Sant Pere anaven pel món, en passar per Tossa el vell apòstol es va enamorar de la qualitat del suro i va carregar-se tot un sac que se'n va emportar d'amagat. En compensació d'aquesta lleugeresa va beneir el suro del terme de l'esmentada població, que és el millor per als ormeigs de pesca, i quan algun veí de Tossa truca a les portes del cel, el deixa entrar de seguida perquè no li recordi la passada del suro”.

(AMADES, Joan, *Costumari Català*. Vol. IV, p. 284).

quedava eclipsada per la proximitat de Sant Feliu de Guíxols i Llagostera. Tot i això hi havia 8 obradors el 1842, i a començament del s. XX eren 6. A Santa Cristina es féu famós el fet de la Teulera, que ja comentem en un altre capítol i que fou un dels primers episodis de la rivalitat entre industrials i productors de suro en el tema de les exportacions.

A la comarca del Gironès, a més de Cassà de la Selva i Llagostera, ja citades, s'instal·laren obradors a *Girona*. El 1842 hi havia tres fàbriques; l'any 1880 s'instal·laren les primeres màquines; el 1884 hi treballaven 95 homes i 10 dones. Encara a l'any 1905 destacaven un parell d'empreses, però avui aquesta indústria ha desaparegut.

Blanes, a la Selva, amb 9 fàbriques el 1842 i només 15 homes que consta que s'hi dediquessin el 1884, combinava la pesca i la navegació amb aquesta tímida ocupació industrial en el sector del suro. De manera semblant, a *Lloret* les 18 fàbriques que el 1842 ocupaven 84 homes eren l'alternativa a d'altres activitats relacionades amb la mar: pescadors, corders, etc.

A *Tossa*, 10 fàbriques el 1842, amb 300 homes i 8 dones el

1884, la manipulació del suro es féu popular per l'elaboració d'ormeigs de pesca, que tenien anomenada a tota la costa. A *Caldes de Malavella*, a *Santa Coloma de Farners* o a *Hostalric* l'explotació dels boscos ha minvat molt i també la tradicional indústria suro-tapera, que ha estat substituïda gairebé del tot per altres activitats. A *Vidreres* hi havia 9 fàbriques el 1842; el 1884 la indústria del suro ocupava 200 homes i 25 dones. Avui, com a les altres poblacions de la comarca, la indústria suro-tapera és exercida per molt poques empreses.

A la comarca del Maresme destaquen *Tordera*, que després d'unes dècades de dedicació al suro des de mitjan s. XIX veia tancar la darrera fàbrica el 1969, i *Arenys de Mar*, on aquesta indústria complementà la dedicació al mar a partir del s. XIX. Quan el 1883 s'instal·là la primera màquina ja hi havia cap a 300 treballadors. Aviat el suro fou desplaçat del treball industrial pels gèneres de punt.

Finalment, en el Vallès Oriental, *Sant Celoni*, que el 1884 ocupava 45 homes en la manipulació del suro, ha estat una població on les activitats del bosc han estat tradicionalment profitoses.

TIPUS DE TAPS I CARRACS

Anell: Tap foradat en forma de corona circular.

As: Carracs trefins que no són gens podrits.

Baifins: (Del francès bas-fins) Taps amb moltes tares.

Birlo: Taps de 27 mm de llargada per 13 mm de diàmetre.

Boata: Tap de 65 mm de llarg per 35-45 mm de diàmetre.

Boeta: Tap d'unes 28 línies (63 mm) per unes 20 (45 mm).

Bonda: Per a tapar bótes. Les bases del tap són el ventre i l'esquena del suro.

Bonó: Per a tapar bótes.

Bordelès: Abans eren de 28 a 30 línies de llarg, avui s'usen de 22 a 24. Tapen ampolles de vi de Bordeus.

Botella, mitja botella, quart de botella: Taps d'ampolles de litre, mig litre o quart de litre, respectivament.

Breta: Tap que té la corona en forma de tascó o falca.

Buló o bonó: Tap del forat gros d'una bóta.

Carcassa: Tap de molt baixa qualitat, no apte per a tapar.

Coca: Tap o carrac més ample que alt.

Corona: La base del tap.

Cua de garsa: Carracs de poca qualitat procedents de suro mal toscat. Se'n fan taps de 10-11 línies.

Curt gros: Taps fets a mà de segona classe de 15 lín. per 10-11.

Curt model: Taps de bona qualitat de 15 línies de llarg.

Curt puntut: Tap flac de forma cònica de 15 lín. per 9-10 lín. i 10-11 lín. a la corona superior.

Curt regular: Taps o carracs de 15 línies molt flacs.

Dames-joanes: Taps cònics destinats al tapament de garrafes. Fan unes 20 línies de llarg per 11-35.

Defes: ("daffies" en el mercat anglès). Taps cònics de 15 lín. per 7-9 de corona superior.

Deu: Carrac i tap de deu línies i diferents diàmetres.

Disset: Carrac o tap de 17 línies de llarg.

Divuit: Carrac o tap de 18 línies.

Dotze: Carrac o tap de 12 línies de llargada.

Duplo-magnum: Trefí d'imitació de 26 línies de llarg per 15-16.

Enganxat: Carrac o tap fet amb peces unides amb cola.

Estamenya: En general, taps i carracs de molt baixa qualitat.

Expedició: Segon tapament de l'ampolla en el mètode xampanyès.

Extra: Trefí de qualitat superior.

Gasosa: Taps de 17 lín. de llarg per 10-11 de gruix, molt flexibles, que s'usaven per a tapar begudes carbòniques.

Imitació a mà: Tap de forma rectangular amb els angles arrodonits imitant els tradicionals fets a mà.

Imperial: Tap cilíndric de 18-24 línies de llarg per 10 de diàmetre.

Italià: Carrac i tap gros, 15-20 lín. de llarg per 11-12 de gruix.

Llimonada: Tap de gasosa.

Mágnun: Trefins grossos de 15 lín. i més per a tapar les ampolles de xampany, de doble cabuda anomenades màgnun.

Mig-llarg: Tap de 24 lín. de llarg per 10-11 de corona.

Mitja boteta: Tap cilíndric de 26 lín. per 16-18.

Mitja marca: Carrac i tap de 18 lín. per 11-12.

Mitja topeta: Tap cilíndric de 22 mm de llarg per 5-10 ample.

Mitjans o moyens: Carracs de 12 lín. de llarg. Hi ha tres gruixos: el gros, de 9-11 lín., mitjà de 7-9, i petit 6-7.

Model: Tap recte, generalment de 20 línies.

Moienc: Tap cilíndric de 20 línies per 9 de corona.

Mostassa: Tap amb una mica de punta de 6-8 lín. de llarg per 9-22 línies de diàmetre.

Pinta: Tap cilíndric de 18-24 línies per 9-9,5 de corona.

Pinyó: Tap cònic de petit diàmetre, de 10-12 lín. de llarg.

Puntut: En general, els taps de forma cònica. Curs puntut.

Quilmes: Mitja marca. Les cases compradores més importants eren a l'Argentina.

Quinta: Tap d'ínfima qualitat, generalment incomplet.

Quinze: Tap de quinze línies.

Regular: Tap de forma recta o cilíndrica que es donà a conèixer en els darrers temps de la fira de Bellcaire. Model.

Redondel·les: Taps en forma de disc amb un sortint cònic que s'enganxa a l'extrem dels trefins aglomerats.

Rodalanya o rodalaina: Tros de suro, amb un forat al mig, emprat com a flotador de les xarxes.

Surfí: (del fr. "sur fin") Tap o carrac de bona qualitat de 20 lín. per 8-9 lín.

Tiratge: Trefí de qualitat inferior. És el primer tap que s'eliminà en el mètode xampanyès.

Tomanyí: Carrac o tap de 10 lín. de llarg per 8 d'ample.

Topeta: Carrac o tap de menys de 8 línies de llarg.

Trefí: (del fr. "très fin") Tap de superior qualitat de 24 lín. de llargada per 13-15 de diàmetre. S'utilitzen per als xampanyes.

Trefí petit: Tap de 24 lín. per 9,5-11 lín.

Vint: Carrac o tap de vint línies de llargada.

Vint-i-dos: Carrac o tap de vint-i-dues línies de llarg.

Vint-i-quatre: Carrac o tap de vint-i-quatre línies de llargada.

Vint-i-vuit: Taps de vint-i-vuit línies. Bordelesos antics.

Virlo: Tap petit d'unes 10 línies. Birlo.

Xana: Tap de 15 lín. per 8-9 de corona. Carrac puntut flac.

Xeixa: Classe extra de suro, carracs o taps.

Xupina: Tap de 17 línies de llarg per 9-10 de corona. S'usava per a tapar la cervesa.

LA PELA O LLEVA

5

*La lleva del suro,
segons un gravat del
segle XVIII. Aquesta
feina no ha sofert
modificacions al llarg
del temps.*

hagi en el moment de la pela
condicionen la futura collita.

Si la sureda és a prop de mar
es pot treballar si no bufa terral
o bé tramuntana; en el primer
cas una dessecació sobtada
separa la *camisa* o *escorpit* de
la fusta de la soca, i en el segon
cas, en pelar el suro segueix
amb camisa i tot. De tota
manera si l'arbre es troba en
alguna zona arrecerada es pela
igual. Els canvis sobtats de
temperatura en els suros
acabats de pelar poden produir
el *suro escaldat*, cosa que
suposa que l'arbre s'hagi
d'aprofitar per llenya perquè no
produeix suro en gran part de
la seva superfície.

Entre els tres i els cinc anys es
feia un tall de dalt a baix de
l'arbre perquè s'afavoria el
creixement de l'escorça. La
primera pela *-espelagrinar-*

que dóna el suro és l'anomenat
suro pelagrí, que s'utilitzava per
a aglomerats, pessebres,
ormeigs de pesca,... en
oposició al *suro de peça* o de
taps. Aquesta primera
extracció tenia lloc quan l'arbre
feia uns dos pams de
circumferència a 1 metre de
terra (avui s'aconsellen 60 cm
a metre i mig de terra). Un cop
arrencat aquest primer suro,
s'hi torna periòdicament cada
vuit, deu o més anys, quan ja
ha adquirit l'elasticitat, el guix
i les condicions que el fan
aprofitable. A partir de la
tercera lleva s'aconsegueix el
veritable suro fi.

En una sureda es fa la pela de
forma selectiva, és a dir, només

Entre maig i setembre, en
especial els mesos
centrals de l'estiu, quan la
saba dóna més facilitats per a
poder separar l'escorça en tota
la seva extensió, les colles de
peladors, formades
generalment per tres homes i
dirigides per un capatàs,
anaven a bosc, on s'estaven
tota la setmana, sobretot si la
contrada es trobava allunyada
dels nuclis de població.
Les messes potser havien estat
interrompudes perquè la feina
de pelar els suros podia ser
més urgent que el batre. Potser
no es començava de seguida
perquè el clima influeix d'una
manera molt directa en
l'operació, ja que la
temperatura o la humitat que hi

aquells arbres que estan a punt a criteri del capatàs o del pelador més expert, el qual pica l'escorça amb la ullera de la destral o bé *tatxa* el suro tallant-ne un tros de vora la *geniva*. Segons el so que fa es dedueix si es pot pelar o no; si s'ha tatxat s'observa el tros de suro: si és rogenc amb el *ventre* tirant a groc o si les esquerdes són blanques, i es comprova com s'engruna i com es trenca. Es preparen les *burges* i les *destrals de pelador* i la colla va per feina: mentre

dos homes pelen, el tercer, el *burrinaire*, tragina el suro, a coll o en bèsties, fins a un lloc adient on puguin arribar els carros –avui camions.

Si el suro és molt alt, cal fer *escala de pelador* o *cavall de dos*: mentre un fa l'*oberta* a la part baixa, l'altre, enfilat damunt les espatlles del company, obre per dalt. En casos excepcionals, quan l'arbre és molt gros, cal fer *cavalleria de tres* amb l'auxili d'altres colles.

Per facilitar les operacions de transport i estiba, de vegades es feia una primera bullida en el mateix bosc, tot posant els fards dintre d'un perol de coure ple d'aigua bullent.

S'aplanaven les *planxes* amb pesos al cim, perdia la forma cilíndrica de la soca i es convertia en *panna*. Tot seguit s'estibava en sostres formant piles anomenades *rusquers*. Si ja era venut només calia esperar els carros; en cas contrari, damunt de cada rusquer s'hi posaven dos pals drets que indicaven que el suro era per vendre, els interessats el podien examinar i esbrinaven la quantitat que n'hi havia tot *cubicant-lo*, mesurant amb passes la base del piló. Quan es feia el tracte, el venedor treia els dos pals del cim i els posava ajaguts en forma de creu; era el senyal convingut per a indicar que no era ja a la venda que, per tant, no es podia tocar. El dia del transports, que anava a càrrec del comprador, els carreters tenien un bon dinar pagat pel venedor, perquè venia de lluny el costum que el pagués sempre el "qui tocava diners". Un cop arribat a la fàbrica, el suro es deixava reposar un any.

Moltes de les operacions que acabem de descriure encara avui dia es fan de la mateixa forma tradicional.

Pelant el suro de l'alzina surera, en una fotografia dels anys vint.

LA LLEVA

Andanades: Quan es fa el rusquer, cada pis de planxes.

Assaonat: Suro que ja és madur i es pot pelar.

Banyarriquer, banyarricard: Insecte negre (*Cerambyx cerdo*) de llargues antenes. Obre galeries en el suro.

Bitxac, bernat: L'arrel principal de l'arbre.

Born: La panna que es comença a formar en la soca.

Brancada: Pela que es treu de les branques del suro.

Burja: Pal llarg que s'usa com a alçaprem per a arrencar el suro.

Burro, burricaire: Entre els peladors, el que tragina el suro fins al carregador.

Calabroua: Buit de la soca quan es podreix la fusta.

Calçó: Suro bo que es deixa en la part alta de l'arbre.

Carbonar: Fer carbó.

Carregador: Lloc on es deixa el suro abans de portar-lo al magatzem.

Carretada: Unitat de mesura. Pesava 21 quintals catalans o 874 kg.

Castigar el suro: Pelar la soca més amunt de la pelada anterior.

Cavall de dos: Un pelador dret a les espatlles d'un altre per arribar sense dificultats a pelar la part alta.

Cavalleria de tres: Escala de pelador de tres homes.

Cimal: Suro de pela que era en contacte amb el pelagrí.

Corc: Larva de diferents insectes, especialment "*Coroebus undatus*", que es menja la fusta del suro.

Creu: Primera ramificació de la soca.

Cubicar: Calcular a cop d'ull les peces d'un rusquer.

Cuca: Eruga (*Bombyx dispar*) de gran voracitat que deixa sense fulles el suro.

Destral: La dels peladors és petita i pot ésser usada com a alçaprem amb un reforç metàl·lic a l'extrem del mànec.

Escala de pelador: Cavall de dos.

Escaldament: Assecament de l'escorpit per un excés de calor quan s'acaba de pelar un suro. La zona escaldada ja no produeix.

Escamisar: Arrencar un tros de camisa involuntàriament de manera que queda la fusta al descobert.

Escorpit: Capa d'escorça entre el suro i la fusta. Quan cobreix tota la soca s'anomena camisa.

Escorxa: Escorpit que s'arrenca per vendre'l.

Espelagrinar: Pelar un suro per primera vegada.

Esquena: Part de fora del suro. Contrari de ventre.

Esquerd: Incisió en sentit longitudinal que es fa en el suro quan s'ha pelat i que facilita les successives peles.

Fard: Bala de planxes lligades amb filferro.

Felip: Formiga grossa enemiga dels rebaixins.

Fogal: Podriment que s'estén per tot el suro.

Geniva: Costat del suro que era una esquerdada fonda en l'arbre.

Lleva: Operació de pelar el suro.

Matxot: Suro que ve després del pelagrí.

Oberta: Cada tall que es fa de dalt a baix, per pelar el suro.

Panna: Cada un dels trossos de suro que s'obtenen en la lleva.

Pelar: Arrencar el suro de l'arbre.

Pelador: El qui treu la pela del suro.

Pelagrí: El primer suro que s'obté d'un arbre.

Penca: Panna molt llarga i ample.

Rebaixí: Formigues negres molt petites que viuen dins del suro. La seva picada dolorosa dificulta la lleva.

Rebuig: Suro flac, no apte per a fer taps.

Rusquer: Pila de suro.

Salanc o salangre: Capa granelluda que es fa entre la camisa i la soca quan pertoca pelar un suro.

Suple: Suro flonjo.

Suro agafat: El que no vol seguir en pelar-lo.

Suro segonder: El que creix després del pelagrí i no té la qualitat del de reproducció.

Suro de reproducció: El suro fi i bo, pròpiament dit.

Surolí: Possible híbrid entre suro i alzina.

Taní: Substància que s'extreu de l'escorça i que s'empra per a l'adob de pells.

Tatxa: Mostra que es treu, abans de pelar, per saber la qualitat i el gruix del suro.

Toscar: Treure la part llenyosa de les pannes.

Ventre: Cara interna de la panna, en contacte amb la soca.

LA PREPARACIÓ

6

26

Un cop el suro ha reposat en els patis, es procedeix a bullir i a *toscar*.

La finalitat de la cocció és facilitar el treball perquè guanya en elasticitat i en volum (aproximadament un 20%). Tradicionalment es lligava el suro en feixos i es bullia en calderes cilíndriques de coure d'un 1.60 m de profunditat i 1 m de diàmetre, aproximadament. Els perols de bullir anaven aparedats en un racó del pati i s'escalfaven generalment amb suro de rebuig per la part inferior. A la part superior un *ternal* facilitava les operacions de posar i treure el feix de suro del perol. S'omplia d'aigua fins a més amunt de la meitat i

l'ebullició havia de durar entre 50-60 minuts, segons la naturalesa del suro i el bon criteri dels bullidors. El suro es mantenia submergit amb l'*esparna* o *palanca* que premia el tapador del perol. Actualment el recipient és rectangular i l'aigua s'escalfa amb llenya, fuel o amb un injector de pols de suro. Cada vegada es bullen uns 200 quilos de suro.

Quan s'han bullit les pannes, s'apilen posant-les horitzontals amb el ventre avall per mantenir-les aplanades. Cal procedir a la *tosca*, que consisteix a eliminar amb la *rasclata* la part exterior, que és llenyosa i inútil per a l'elaboració. Aquesta tosca és

l'escorça seca del suro que un cop pelat es clivella. El toscador la treu manualment amb una rasclata que és com un aixol, i convé humitejar la tosca si ja fa dies que ha estat bullida. Actualment en alguns indrets i aquí mateix però, al segle XVIII, tenim notícies que es feia cremant la tosca i raspant la part carbonada.

Tot seguit es classifica el suro per gruixos i per qualitats, segons les esquerdes de l'esquena, si les capes anuals són ben formades, si la porositat aparent del ventre és molta o poca, si té taques, si és jaspiat o molt atacat d'insectes, etc. Aquesta classificació és totalment empírica i depèn a vegades

Teranyines hemostàtiques

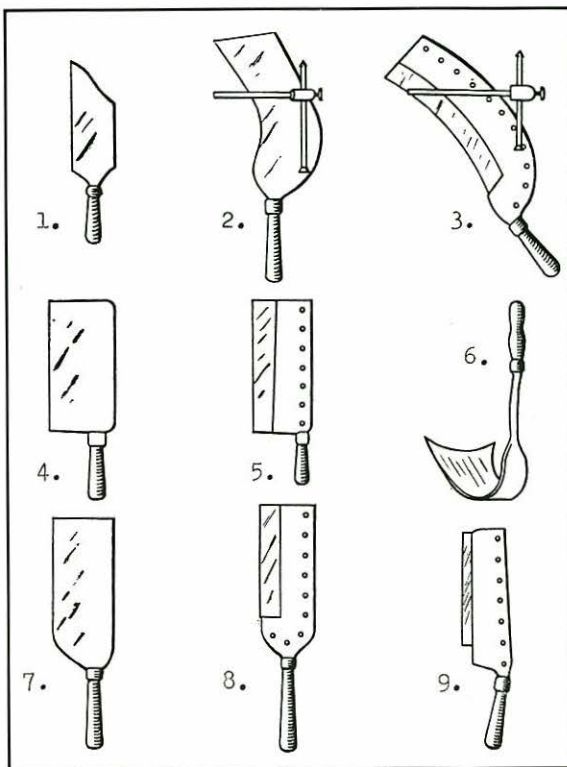
Per les esquerdes de les parets i els sostres dels vells obradors hi havia una gran quantitat d'aranyes que formaven veritables cortinatges de teranyines i que eren respectats perquè tancaven les ferides.

"En uns segons la ganiveta traïdora, la peça de suro, la banqueta i la cadira del treballador, la roba que duia posada i el terra, quedaven tenyits de sang. Però els altres tapers ni se n'adonaven, atents a la pròpia feina i al propi risc. Només algú de la vora mig girava la vista cap a l'accidentat

i li deia: "I doncs, Cisquet, que t'has deixat haver amb ham de mosca?... Vols que t'ajudi?". I la major part de les vegades el ferit ni donava resposta. Ho deixava tot, eina i treball, s'alçava de la cadireta, espolsava la mà ferida, per treure'n la llefiscor, i agafant un bon manyoc de teranyines, el més espès possible, com si fos una troca porosa o un tou de cotó fluix, se'n tapava el tall, per més ample que fos i per fons que tingués, (...)"

GAZIEL, Agustí Calvet: *Sant Feliu de la Costa Brava*. Ed. Aedos. Barcelona, 1963, p. 162.

Les eines tradicionals.
 Ganivetes: 1, de triar i raillar; 2, de llescar, amb fulla sencera i guia; 3, de llescar amb estoig i guia; 4, de carrar, sencera; 5, de carrar, amb estoig; 6, raspa per a toscar; 7, de toscar; 8, de fer taps a mà, amb estoig; 9, de fer taps a mà, variant de l'anterior.

dels diversos fabricants, tot i que les diferències són mínimes. La qualitat màxima és la I o "suro flor" i arriba fins a la VI. Els gruixos es mesuren en línies franceses, que és la forma tradicional, i es classifiquen generalment en vuit grups.

En aquestes operacions intervenen obrers especialitzats, com ara els traçadors, retalladors, escollidors i passadors, que no

sempre eren presents en els procediments tradicionals d'obrar.

En la fabricació tradicional dels taps de suro natural la següent operació és el *llescat* de les pannes de suro. Es tallen en tires, l'amplada de les quals correspon a l'altura o llargada dels taps que caldrà fabricar. Quan es llescava a mà es feia amb l'*estoig* i el *ganivet de llescar*, que portava una guia graduada en línies per fer les

llesques d'una mida determinada. El llescador posava la cama esquerra entre el seient de la cadira i una post ampla i inclinada que formava el respall. Amb la mà esquerra agafava la panna, que recolzava en la post, i amb la dreta el ganivet, amb el qual tallava les llesques. Més endavant s'aplicà la màquina de llescar quan el suro era molt gruixut. Aquest enginy, que descrivim en parlar de les màquines, substituï a la llarga aquesta especialitat manual, especialment per l'alt rendiment que aconseguia.

Després d'haver fet les llesques calia reduir-les a *carracs*, és a dir, afagar la llesca i fer els quadrats de suro per fer els taps, ja sigui de forma manual o amb les primeres *màquines de ribot*. L'*estoig de carrar* i la *fulla de carrar*, amb la guia corresponent, eren més petites que els de llescar. En els primers temps de la indústria era una operació que feia el mateix llescador. La preparació del carrac abans d'anar als tapers passava pels *escairadors*, que tallaven les arestes del carrac perquè el taper no hagués de treure tant de suro. Els escairadors eren *xerrics*, vailets entre dotze i setze anys que iniciaven així la seva feina amb el suro abans d'arribar a l'élite de la fabricació: el *taper*.

LA PREPARACIÓ

Allistat: Planxa sense esquerdes a l'esquena.

Arbre: Part de la guia del ganivet de llescar a mà.

Barba: Floridura que apareix al cap d'uns dies d'haver bullit el suro.

Barra, esparra, burja: En bullir el suro, pal que el manté submergit en el perol.

Blancor: Coloració neta i agradable, sense taques.

Bou: Llesques mal tallades i que són més amples del mig que dels extrems. ("Fer bou")

Bullida: Acció de bullir el suro.

Bullir: Sotmetre el suro a cocció en aigua bullent per facilitar els treballs posteriors. Pren elasticitat.

Bullidor: Obrer que té cura de la bullida.

Capçar: Fer que el cap del feix estigui ben fet.

Capejar: Tallar l'extrem d'una peça per conèixer la qualitat.

Cap-i-ample: Llesca irregular que es fa d'una panna amb els costats desiguals.

Cap-i-punta: Quan els costats de la llesca no són paral·lels.

Corrou: Part de la guia de llescar a mà.

Davantall: Peça de roba que llescadors, carradors i tapers es posaven per a treballar.

Doga: Fusta plana, amb sèu, per a enseuar les ganivetes de llescar.

Escollidor: Obrer que classifica el suro prèviament retallat.

Un feix de suro és submergit en un recipient rectangular, amb l'ajuda d'un ternal, per a sotmetre'l a ebullició.

Dos llescadors en plena activitat manual. Ja fa molts anys que aquesta operació es fa amb màquines.

Guia: Vareta metàl·lica fixada als ganivets de llescar i carrar, amb una peça mòbil que permet igualar l'amplada de les llesques i dels carracs.

Línia: Unitat de longitud tradicional entre la gent del suro. Equival a 2,256 mm.

Llenya: Suro flac i residus que queden de la fabricació.

Llepia: Trosset de suro que es treu amb la ganiveta per evitar algun defecte.

Llesca: Tira de suro de la mida apropiada per a fer carracs o taps.

Passador: Obrer que dóna l'últim retoc a les pannes abans de ser enfardades.

Perol: Recipient emprat per a bullir el suro.

Post: Peça de fusta de la cadira de llescar.

Rasclar: Toscar.

Rascleta: Eina semblant a un aixol, de tall ample i encorbat, que s'usa per a toscar.

Retallador: Obrer que talla els contorns de les pannes deixades pels traçadors.

Tapadora: Tapa per a cobrir el perol de bullir.

Ternal: Bossell de més d'una politja que facilita de posar i treure el feix del perol de bullir.

Traçador: Obrer que servint-se d'un ganivet de fulla ampla traça un solc sobre el ventre de les pannes i les parteix fent pressió. Facilita la classificació per qualitats.

Trau: Lloc on reposa el suro després de bullir-lo i abans de treballar-lo.

Estoig: Muntura de les fulles canviables de llescar, carrar, escairar o fer taps.

Fulla: Làmina d'acer, de formes variades segons la funció, amb la qual es talla. Pot anar amb estoig o sense.

Gallet: Defecte de les llesques. El gra no queda partit.

Ganivet de llescar: Ganiveta de fulla corba, amb estoig o sense, per a tallar les pannes de suro en llesques.

FENT TAPS A MÀ

7

30

Els tapers a mà, que en el conjunt dels obrers dedicats a la transformació del suro eren relativament pocs, havien de ser uns veritables especialistes. Asseguts davant l'*estable* o amb una caixa buida si treballaven sols, o en un dels quatre costats del taulell si ho feien en colla, utilitzaven una eina senzilla: el *ganivet de fer taps*, generalment una fulla d'acer amb un estoig.

El taulell era una taula baixa, quadrada, amb quatre divisions on es posaven els carracs. A cada costat del taulell hi havia una espiga de ferro (*encaix*) amb un tall en el sentit del diàmetre on s'introduïa el

ganivet. A l'esquerra del lloc de treball una *clavella* de fusta o d'os servia de suport al carrac per a escairar-lo o per a igualar alguna de les cares. A la dreta, l'*enseuador*, un tros de fusta de boix llarga i estreta que servia per a mantenir el tall del ganivet en condicions òptimes i per a *enseuar-lo*. Una peça de llautó, el *dau*, podia subjectar el carrac i facilitar la seva rotació per a arrodonir-lo.

És difícil de descriure l'operació de fer taps a mà, donat l'automatisme i la velocitat amb què es feien.

A grans trets podem explicar que s'agafava el carrac amb la mà esquerra i amb la dreta s'introduïa la part superior del ganivet dins l'encaix. Es posava el carrac longitudinalment damunt del ganivet i es feia rodar amb la mà esquerra, mentre el dit polze de la dreta s'anava recolzant en la *pelilla* del carrac. Es deixava el tap amb els quatre angles ben arrodonits. Fetes aquestes operacions es recolzava el tap contra la clavella i se li tallaven els caps: s'*escapçaven*, per quedar ben acabats.

Els qui feien taps a mà eren uns veritables especialistes. Aquí en veiem una colla al voltant del taulell.

Tot el procés de rentat, blanqueig o tintatge i escorriment exigia, en qualsevol dels seus procediments, uns certs coneixements de química.

L'aparició de les màquines suposà l'abandó de la fabricació a mà del tap, com ja expliquem més endavant. Actualment es fabriquen a màquina els taps anomenats "d'imitació", que són de forma prismàtica amb les arestes longitudinals arrodonides.

Si les característiques de la comanda o la qualitat dels taps així ho exigien calia treure les tares dels caps del tap –*fer capnets*–. Era una feina que a vegades s'emportaven per fer a casa. Els *capneters* treien els grans i les tares fent *llepies* i talls que eliminaven els defectes, amb una ganiveta que, a diferència de les que hem anat veient, era d'una peça, sense estoig. Si es feien taps de xampany entrava en acció el *repassador*, que feia els trefins a partir del carracs que ja havien estat tornejats per un taper (*fer trefins en brut*). *Repassar* era sinònim de fer trefins i ho feien els qui eren considerats l'aristocràcia dels tapers: els *repassadors de trefins*, que fins i tot es canviaven de roba per entrar a la feina!

Un cop acabats, els taps s'han de rentar, amb la finalitat de millorar llur aspecte i de destruir els microorganismes que puguin portar. Es fa dins d'uns tinars d'uns cinc-cent litres de capacitat, i es van remenant amb una espècie de pala de fusta. Ja rentats, si cal es fa la coloració o decoloració –*procedé*–, es treuen amb un *salabrell* i es distribueixen sobre els *canats* per assecar-los. El rentat dels taps s'ha fet tradicionalment mitjançant tres procediments bàsics: rentat natural, rentat en blanc i rentat en vermell. El *rentat natural* –*aigua-sal*– els deixa amb el seu color característic; el rentatge és una dissolució d'un 0,5% d'àcid

oxàlic en aigua. Amb cinc minuts n'hi sol haver prou. El *rentat en blanc* és el blanqueig dels taps i es fa combinant el rentat natural amb una altra immersió en una solució d'aigua amb clorur de calç. Als EE.UU. usaren durant molt de temps un rentat amb permanganat potàsic i àcid sulfúric. El *rentat en vermell* consisteix a tenyir saument els taps amb cotxinilla o altres colorants amb la finalitat d'imitar el color vermellós característic del suro català.

Cal escórrer i assecar els taps en els *carrats*. Actualment s'usen centrifugadores i assecadores d'aire calent que agiliten les operacions.

LA FABRICACIÓ DE CARRACS I TAPS

Afegidor: Local on s'afegeixen els carracs de diverses peces.

Afegidora: Operària que fa carracs afegits.

Afegit: Tap o carrac fet amb planxes de suro enganxades.

Afluixada: En els taps a mà, ratlla que quedava en afluixar la força dels dits quan es tornejava.

Banc, bancada: Base generalment metàl·lica que serveix de suport a les màquines.

Barrina: Màquina de fer taps que forada les llesques amb una gúbia.

Barrinaire: El qui fa taps amb màquina de barrina.

Boixet: Tap que ha quedat petit podent ser gros.

Botiga: La fàbrica de taps, especialment si és petita.

Caire o corn: L'angle del carrac.

Caixó: Dipòsit, al costat de les màquines de ribot, d'on l'obrer treia els carracs per fer-ne taps.

Carrac: Prisma rectangular que es talla de la llesca per fer-ne taps a mà, a esmeril o amb màquina de ribot.

Carrador: Obrer encarregat de tallar les llesques per fer-ne carracs.

Carrar: Fer carracs.

Clau: Passador que sostenia la màquina de ribot sobre els quatre peus de suport.

Clavella o clavilla: Metxa de fusta on recolza el carrac per escairar, o el tap per escapçar.

Cofa o senalla: Mena de cistella per a posar-hi taps o carracs en el transport interior dins la fàbrica. Cove.

Dau: Peça de llautó que subjecta el carrac per poder-lo fer girar i transformar-lo en tap.

Despulles: Carracs o taps petits, que poden sortir en carrar trefins.

Eix: A les màquines de ribot, peça cilíndrica paral·lela a l'espiral. És la barra guia del moviment del ribot.

Encaix: Cargol de ferro amb una ranura per encaixar-hi l'estoig de fer taps a mà.

Enseuador: Doga. Llistó de fusta de boix per a desesmussar el ganivet del taper a l'extrem del qual posen seu.

Escairador-a: Persona que escaira carracs.

Escairar: Tallar les quatre arestes del carrac per facilitar la feina del taper a mà. Ho feien els xerrics.

Escanyar: Tallar el carrac més prim del que donava la llesca.

Escapça: Base del tap o carrac. Tros de suro separat dels extrems del tap o carrac per a adreçar-lo.

Escarabat: Tap flac amb tares. El primer que destaca d'una pila.

Espinada: L'esquena de l'estoig de carrar i de fer taps.

Espiral: Barra en espiral que dóna el moviment rotatiu al carrac en les màquines de ribot.

Esquena d'ase: Botiment a l'esquena dels carracs trefins perquè semblin més complets.

Esquenar: Treure la part de l'esquena mal toscada.

Estable: Caixó de fusta recolzat a la paret on s'esquenaven els carracs o es feien taps quan només treballava un taper.

Estaca: Peça de ferro o bruc per a evitar el gastament del tinar en el lloc on es treballava.

Estoig de carrar: Té forma recta. Més gros que el de fer taps, però més petit que el de llescar.

Estoig de fer taps: Muntura amb mànec. La fulla no arriba fins a l'extrem de l'estoig, sinó fins als tres quarts aproximadament.

Estropada: Cada una de les quatre accions per a arrodonir els caires d'un carrac i convertir-lo en tap, en la fabricació manual.

Esventrar: Treure el ventre d'un carrac per treure-li un defecte.

Forquilla: Peça que ajuda al moviment de l'espiral de les màquines de ribot.

Garlopa: Maneta de les màquines de fer taps de ribot. Per analogia a la garlopa de fuster.

Gúbia: Enformador de làmina de canó, de les màquines de barrina. S'introdueix en les llesques i fa el tap o el disc.

Marxapeu: Palanca accionada amb el peu amb la qual es fa sortir la fulla de la màquina de barrina.

Menjadora: Estable.

Panera: Recipient per a posar-hi carracs o taps. Més baixa que el cove.

Pelilla o pelura: Capa prima de suro que es desprèn dels carracs en arrodonir-los per fer el tap.

Pont: L'encorbament del ganivet de fer taps.

Quadra: Lloc de treball.

Repassador: Operari que arrodoneix els trefins. Formaven grup a part dins la indústria.

Ribot: Conjunt de garlopa, fulla i estoig, en les màquines d'aquest mateix nom.

Sèu: Greix que s'usa per a afinar les eines de tall.

Tap: Tros de suro que, convenientment treballat, s'usa per a tapar recipients. Solen ser cònics o cilíndrics.

Taulell: Taula quadrada de taper.

Tinar: Taula de carrador. Cubell on recolza la llesca per carrar.

Xaveta: Botó de ferro de l'estoig de carrar on es recolza el dit gros.

Xerric: Vailet que feia feines senzilles, com escairar.

EL TAP DE SURO NATURAL

8

Si seguim el procés de fabricació dels taps de suro natural, que en les operacions bàsiques ha estat invariable des del començament de la indústria, tot seguit es procedeix a triar-los per calibres i per qualitats. S'entén que quan es varen fer els taps amb la màquina de barrina ja no calia fer la primera selecció per diàmetres.

Per fer la classificació per calibres es provava de fer passar els taps un a un per un *calibrador*, que era una fusta amb un orifici del diàmetre corresponent al calibre que s'havia de fer. No tan exacta però més ràpida era la

classificació amb el *garbell*, un caixó amb un fons engraellat que podia canviar-se. El garbell podia tenir rodes o penjar-se del sostre. Un moviment de vaivé feia que els taps caiguessin per sota. La *garbella* era una espècie de tambor de forma prismàtica col·locat horitzontalment i que es feia rodar mitjançant una maneta. Les cares laterals estaven formades per un enreixat de llistons que deixaven passar els taps que eren de la mida. Sota el tambor s'hi posava un *catre* que recollia els taps o bé una *tremuja* que els canalitzava cap al pis inferior, on continuava el procés.

La classificació per qualitats s'ha de fer sempre, tot i que les pannes que s'han utilitzat ja són les apropiades pel tipus de tap que es vol produir, però sempre apareixen tares que fan imprescindible la tria.

Tradicionalment es triaven un a un fent girar el tap per observar-lo per tots els costats. Més modernament es fa amb l'ajut d'unes bandes transportadores, o amb sofisticats enginyers electrònics.

El parafinat de taps és un procediment suplementari que es fa només si el client ho exigeix.

El sac era embolicat amb paper d'estrassa, i tot plegat recobert d'una altra capa de canemàs més fina, com es veu clarament en aquesta foto.

Tradicionalment els taps han estat embalats en sacs de canemàs o jute d'una capacitat per a 5.000 o 30.000 taps, segons els calibres o la destinació.

Els taps es col·locaven dins del sac, que s'embolicava amb paper d'estrassa per evitar la pols, i tot plegat recobert d'una altra capa de canemàs més fina i lligada amb força perquè quedés molt atapeït. Aquesta protecció era feta per a resistir el llarg camí que havien de fer els taps fins a arribar al comprador; alhora era un embalatge econòmic. En els primers temps s'usà el cànem, però en encarir-se'n el preu, que per tant repercutia en el valor total del producte, s'utilitzà el jute, que es podia importar directament de l'Índia a través del port de Sant Feliu a partir del 1865. Avui aquest procés s'empra en casos molt especials i sota comanda. Normalment s'ensaquen en plàstic termosoldable de mil en mil taps i s'envien dins de caixes de cartró. Cada caixa porta entre deu i dotze saquets de taps.

Un cop triats els taps es marquen amb el logotip del client. La marca s'aplica generalment sobre la superfície lateral del tap i destaquen dos mètodes d'impressió: un, el marcatge al foc aconseguit tot escalfant un clixé amb la marca, amb gas o electricitat i, per contacte, es crema lleugerament el suro; l'altre és amb tinta: aquest sistema ha assolit els darrers anys una gran perfecció. A continuació, si la comanda ho exigia, es parafinaven.

La feina de comptar els taps era totalment manual fins a l'aparició de les primeres i rudimentàries màquines que facilitaven aquesta tasca.

El mètode tradicional consistia a comptar els grapats de taps que s'anaven agafant del catre i es posaven al cove. S'agafaven cinc taps a cada mà i quan se'n tenien cent o mil el responsable de la feina manava *marcar*: s'agafava un tap i es posava a la butxaca. El nombre de taps a la butxaca indicava els centenars o milers de taps que s'havien comptat. Si els taps eren molt grossos se n'agafaven tres en una mà i dos a l'altra. Ben aviat van fer aparició màquines especials de comptar.

Queden per fer les darreres operacions del procés de fabricació, que són l'ensacada i l'embalatge dels taps.

LES OPERACIONS FINALS

Aigua-sal o sal d'agrella: Aigua preparada per a rentar taps.

Botxador: Pal d'un metre de llarg acabat en una superfície rodona per a rentar taps.

Calibre: El diàmetre del tap.

Calibrador: Obrer que selecciona per calibres. Aparell per a calibrar a mà, és una fusta amb un forat del diàmetre corresponent al calibre que es vol triar.

Camàlic: El treballador que fa les feines pesades a la fàbrica.

Canari: Taques groguenques que surten al voltant de les tares del tap quan s'han rentat amb clorur de calç en una proporció indeguda.

Canat: Enreixat de llistons o canyes on s'estenen els taps rentats per assecar-los.

Capnet: Tap polit amb un cap sense tara.

Capneters: Obrers dedicats a treure les tares de les corones.

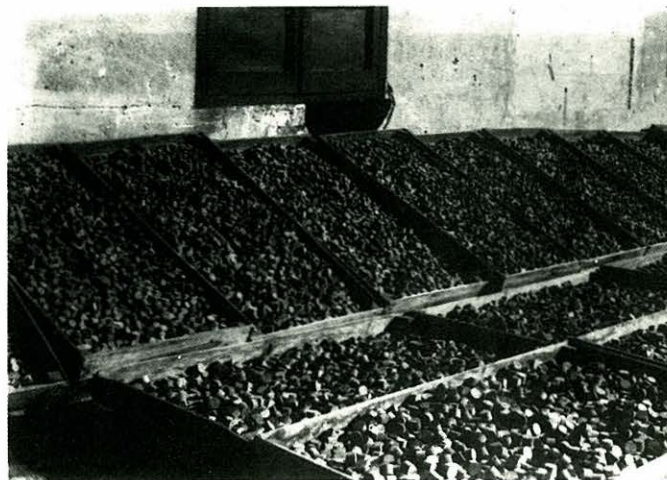
Caranet: Tap amb totes dues corones sense tara.

Catre: Estri per a triar o comptar taps. Consta d'una tela estesa amb una estructura de fusta.

Centrífuga: Màquina per a assecar taps i discs.

Clor: (Clorur de calç) Sal per a rentar taps.

Collidor: Salabret.

Taps posats a assecar al sol.

Cotxinilla: Colorant vermellós per al rentat en vermell.

Enrasada: Partida de carracs o de taps sense triar.

Estenedor: Canat.

Estirós: Espècie de pala per a remenar i repartir bé els taps en els canats.

Flabiol: Tap que s'ha retocat només d'un costat i presenta un cap com una embocadura de flabiol.

Ganivet de fer capnets: Ganivet d'una peça sense l'estoig habitual.

Garbell: Caixó amb fons engraellat per a calibrar taps.

Gra: Defecte del suro que es manifesta en uns forats plens de polsim.

Gra buidador: Ple de pols rogenca que es desprèn fàcilment.

Gra de tabac: Gra buidador.

Gra d'olla: Quan un cop partit el gra té forma d'embut.

Gra espinós: Gra acabat en punxa.

Gra fort: Gra que no es buida.

Gra llenyós: Quan les parets del forat són dures.

Mà: Els deu taps que agafava l'obrer en comptar els taps.

Pedra: Pedra d'esmolar, aprofitada d'una mola vella, que servia per a afinar el ganivet de fer carracs o taps.

Picador: Espècie de botxador.

Procedé: Manipulació química que sofreixen els taps per tal que tinguin un millor aspecte, a gust del consumidor.

Marcadores en ple treball. La marca del client es posava a mà, tap per tap.

Remenador: Estirós.

Rentador: Tinar per a rentar taps. L'obrer que renta.

Rentar: Operació de netejar els taps. En el text expliquem les principals variants.

Rentatge: Fórmula de les dissolucions que s'usen per a rentar o acolorir els taps. El procediment de rentar.

Salabret, salabrell o cistella: Cistell amb un mànec per a treure els taps del rentador.

Tela: Teixit, generalment lona, que forma la superfície del catre.

Tremuja: Recipient en forma de tronc de piràmide que funciona com un embut.

L'AGLOMERAT

9

38

Des de les pàgines del periòdic "El Bajo Ampurdán", amb data del 4 d'octubre de 1885, es donava a conèixer que Francesc Castelló, propietari d'una fàbrica de suro granulat, "serrill" o serradures de suro, facilitava aquest producte, en petites quantitats, de manera gratuïta per a la conservació de fruita. Aquesta funció i la de servir de combustible era tot l'aprofitament que es feia de les deixies de suro de baixa qualitat, ja fos el suro pelagré o els trossos i restes de la fabricació dels taps. Aquestes serradures foren la base de la fabricació dels aglomerats, que aparegueren a l'estranger cap al 1890, amb múltiples

aplicacions en el moment actual.

Hi ha dos grans grups d'aglomerats: l'*aglomerat de suro pur*, vulgarment conegut com a *aglomerat negre*, i el *suro de composició* o *aglomerat blanc*.

L'*aglomerat de suro pur* fou descobert als E.U.A. abans del 1893 de manera casual per John T. Smith, que tenia una fàbrica de barques, salvavides, flotadors i defenses a Brooklyn. Aquests darrers productes els elaboraven tot comprimint suro granulat dins de bosses de lona utilitzant uns motlles cilíndrics de llauana.

Un d'aquests cilindres plens de suro caigué inadvertidament al focó de la caldera que produïa vapor per a donar la forma a les quadernes. L'endemà, en fer la neteja del focó trobà el cilindre i en el seu interior el suro que s'havia aglomerat en contacte amb l'escalfor.

Els primers passos d'una empresa catalana per fer aglomerat pur foren els que

iniciaren "Miquel i Vincke", de Palafrugell, l'any 1914.

Aquesta firma es convertí en "Manufacturas del Corcho" en 1917 i començà la fabricació d'aglomerat pur, que ha adquirit tanta importància.

El procés tradicional de fabricació és la cocció al forn. El suro prèviament granulat és premsat dins d'uns motlles i s'introdueix dins d'uns forns en unes vagonetes de ferro.

El temps de cocció varia segons el volum dels blocs, unes 8 hores, en general, i la temperatura entre 130-160° C. Es deixen refredar els blocs i

La fabricació d'aglomerat requereix prèviament una bona granulació del suro. Aquesta màquina servia per a aquesta finalitat.

tot seguit comença el procés de transformació en planxes de diferents gruixos, segons les aplicacions. Aquest mètode es va abandonant.

Segons un altre sistema, el granulat és cuit mitjançant vapor rescalfat que s'injecta a l'interior dels blocs. Aquest procediment ("steam bake process") aconsegueix una cocció uniforme i més ràpida dels blocs, una mitja hora, però amb la condició que els blocs siguin més petits.

El sistema considerat més modern és d'origen italià i consisteix a torrar el granulat i barrejar-lo amb suro cru i fred, posar-lo a refredar dins de motlles premsats.

Els antecedents de l'*aglomerat de composició* o *aglomerat blanc*, els trobem a Alemanya cap al 1890, l'"Impregnated cork-board" de la casa "Grundweig und Hartmann", a Ludwigshafen, prop de Mannheim. El producte evolucionà ràpidament tant a Europa com als E.U.A.

L'any 1913 la societat "Planellas i Carreró" de Sant Feliu de Guíxols començà la fabricació del suro de composició i aviat fabricà els discos de suro aglomerat (1916).

L'aglomerat de composició està format per fragments petits de suro units per un aglutinant adhesiu. La mescla,

molt variable –com més fi és el suro més aglutinant necessita–, oscil·la pels voltants de dues/tres parts de suro i una d'aglutinant. Aquest és format per adhesius, plastificants i dissolvents i la composició varia segons l'ús a què ha d'anar destinat. L'emmotllat, el premsat, la cocció en forns a temperatura adequada als aglutinants, el refredament i el repòs o maduració, són les fases de la fabricació dels blocs de suro de composició que després seran convenientment manipulats i transformats segons la seva posterior utilització.

"Manufacturas del Corcho, S.A." fabricà suro de composició en forma de rotlle continu des de 1925, especialment destinat a juntes de motor d'automòbil. Fou una innovació respecte al sistema tradicional de blocs.

Una altra presentació és l'emmotllament del suro dins de barres cilíndriques de diàmetre adequat i que es tallen a la mida convenient. És una part del procés de fabricació dels taps de suro aglomerat.

Traient les planxes d'aglomerat dels motlles, un cop cuit i premsat.

L'EXPEDICIÓ

Agulla d'embalar: Agulla d'uns 20 cm plana de la punta amb els costats tallants que s'usa per a cosir canemàs.

Aletes: Peces de suro que es posaven, en carregar els carros, per deixar espai per a l'animal.

Bala: Paquet de taps o carracs cobert amb canemàs.

Balot: Bala petita.

Bitllet: Pal que serveix per a encordar. Ensacador.

Canemàs, arpillera o xarpellera: Tela amb la qual s'embalaven els taps. Podia ser senzill o doble.

Capell: Tros de canemàs que s'afegia a la boca de les saques quan eren massa plenes.

Carejar: Posar taps de classe bona en els llocs on pot obrir la bala el client.

Centilló o xantilló: Mostra de cent carracs o taps.

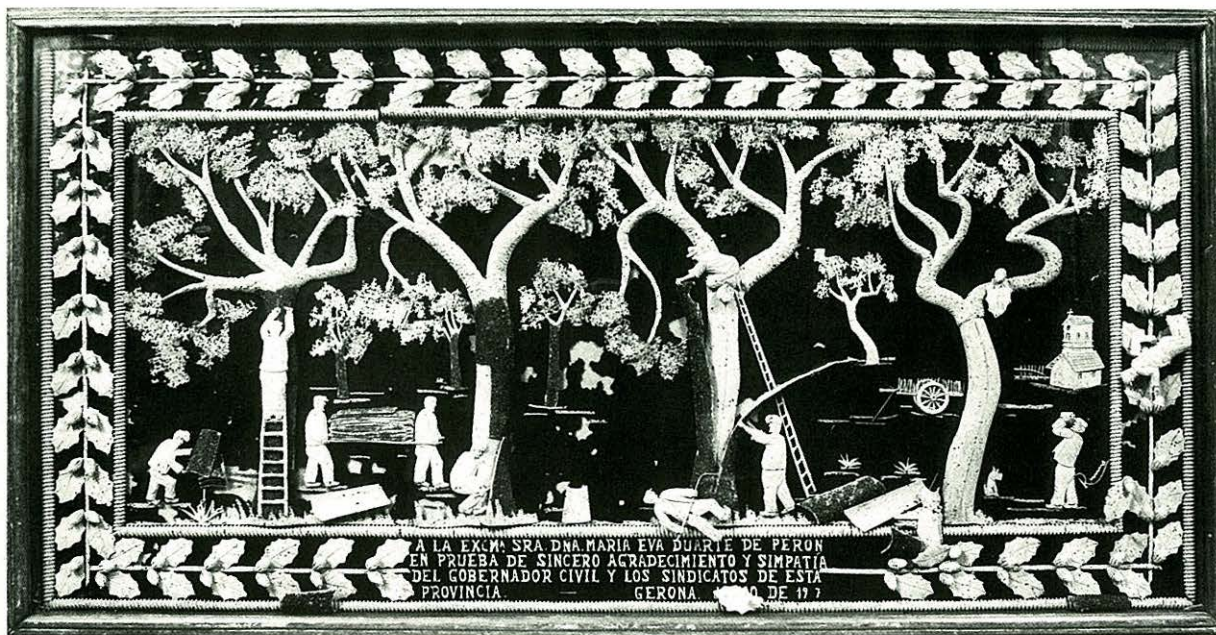
Comís: Comprador. El qui compra per al comerciant de taps.

Comissió: El tant per mil que rep l'intermediari per la seva intervenció.

Embalatge: Conjunt de canemàs, paper i corda per a embalar els taps. Avui el cartró i el plàstic.

Encordador: Pal d'uns tres pams que s'usa per a ajudar a lligar les bales amb cordes (encordar).

Quan Eva Perón va visitar Espanya l'any 1947, els industrials del suro van preparar aquesta obra d'artesanía per obsequiar-la. Però no fou possible lliurar-la-hi i ara es conserva a la seu de la Diputació de Girona.

Entintar: Marcar els taps amb el nom del client.

Escodrinyar: Obrir una saca de taps i treure els més picats i que són a la vista. L'operació es complementa amb el carejat.

Estiba: Pila de suro bullit, o de saques de forma ordenada.

Expedició: Tramesa de taps obrats o de suro en planxa.

Garra: Manyoc de tela que es deixa a cada punta de la bala per estrényer-la més i fer-la de més bon afagar.

Garrotador: Pal d'encordar. Bitllet.

Gavarra: Barcassa per a carregar vaixells des de la platja quan no hi havia moll.

Paper d'embalar: Paper d'estrassa que es col·locava entre els dos embalatges de canemàs en les bales que anaven a llarga distància.

Saca: Sac molt gran de canemàs. Les més grosses es feien amb un tros de canemàs de 24 pams de llarg, que doblegat i cosit en resultava una saca de 12 pams.

LA FI DE LA PRODUCCIÓ A MÀ

10

La tradició del treball a mà del taper català feia que els resultats no fossin igualats per altres països. A partir del moment en què apareixen les màquines, la competència forana fou forta perquè els avenços industrials en el disseny i construcció mecànica estrangera gaudien d'una experiència superior en aquells moments.

Com és lògic, la producció augmentà de tal manera que no era possible mantenir una competència entre la producció manual i la mecànica, ni en les quantitats ni en el preu, però sí en la qualitat, sobretot quan encara el suro reunia unes condicions

que resultaven millorades i més ben aprofitades en el treball a mà.

Als anys 80 del segle passat foren molt vives les polèmiques a favor i en contra de la instal·lació de màquines. Fins s'arribà a fer competició entre els obrers manuals i les màquines de llescar. A can Barris de Palafrugell es considerà guanyador l'obrer pel millor aprofitament que podia fer de la primera matèria. Quan es decidí la introducció

La introducció de maquinària en el procés de producció no va fer-se pas sense polèmiques i tensions, ara fa cent anys.

de la màquina de ribot fou per a produir les classes inferiors de taps i es reservaven al taper manual els tipus de més compromís.

El final de la fabricació manual se situa amb el canvi de segle. O es mecanitzava o s'havia de plegar. Això provocà la progressiva desaparició de les petites indústries de tipus familiar.

En la producció artesanal el capital era reduït; el suficient per a comprar una determinada quantitat de suro en planxa, adquirir unes eines de treball i conservar-les. N'hi havia prou amb uns centenars de pessetes. Els petits i modestos locals annexos o dins la pròpia llar foren substituïts per les grans construccions. Quan cal mecanitzar, amb centenars de pessetes no es pot establir cap fàbrica, cal comptar amb milers de "duros". Aquests capitals eren només a l'abast de famílies poderoses o de societats.

Socialment es trenca amb la tradicional independència del taper. Gran quantitat de petits fabricants foren absorbits per les gran fàbriques, passaren de petits burgesos a obrers dependents d'una fàbrica en la qual només tenien part en la mesura que podien treballar.

"Fabricantes, recapacitad"

La preocupació per l'augment de la mecanització a l'estranger portava a les pàgines dels periòdics articles com el que transcrivim parcialment o d'altres que defensaven tesis contràries:

"(...) Tiempo hace, se viene diciendo que nuestra fabricación, mientras quede rezagada en la marcha progresiva que ha emprendido en el extranjero (sic), forzosamente ha de sucumbir si no quiere luchar con iguales medios y emprender grandes reformas, dejando a un lado rutinarios sistemas y adoptando las innovaciones modernas que auxilian a la fabricación hoy conocida.

Por pueriles preocupaciones, infundidas por los que creían que las máquinas no podían existir y que eran la ruina de nuestra fabricación, así como por malévolos enemigos de toda innovación se obtuvo que en este país, al alborarse el nuevo sistema que hoy suple en el extranjero (sic) nuestra fabricación, se lo menospreciara, a causa de la mala propaganda y de la falta de experiencia, lo cual hizo que nosotros, obreros, viéramos con antipatía el que se nos hablara de las máquinas cuanto más establecerlas; preocupación que aún hoy subsiste en parte y que

urge vencer en beneficio de nuestros propios intereses.

Desengañémonos, mientras permanezcamos indiferentes al adelanto progresivo de las máquinas, tomarán estas incremento, en otros países, particularmente en los de más consumo (...) tal es el de la perfección y economía de los tapones bastos en sus diferentes especies, es decir, para *tinajas, botiquines*, los llamados *defas*, corto modelo y puntiagudos, (...) trabajo que elaboran con suma baratura y limpieza (...)

(...) no olvidemos que lo que hoy no constituye una perfección en el arte tocante a los trabajos de *primera y segunda modelo, trefino* y tanta diversidad de tapones largos, puede serlo mañana, y si no nos encontramos dispuestos a tal innovación, lo que hoy constituye la principal arma para la lucha con los que nos quieren usurpar nuestra obra, entonces será nuestra propia ruina.

Fabricantes, recapacitad, ved que cada día disminuyen vuestros pedidos y aumentan en los países consumidores las máquinas, como aumentan también los envíos de corcho en plancha para sus mercados, por causas ya sabidas. (...)"

(Ginès Vidal: "Las máquinas taponeras", article publicat a "El Eco Guixolense", n.º 4, 20 oct. 1878, p.2)

Els primers ginyes que s'instal·laren a la indústria tapera eren unes màquines de garlopa o de ribot mogudes de forma manual. Eren mirades amb curiositat, amb recel o amb una franca animadversió perquè si un taper manual, que havia de ser molt especialitzat, feia, com hem dit, uns 900 taps diaris, un peó convenientment ensinistrat n'arribava a fer cap a 4.000. Es tracta d'una màquina en la qual una ganiveta de fulla horitzontal unida a un mànec torneja un carrac que gira alhora que una barra torçada en espiral. El moviment de translació de la fulla es transforma en rotació de la barra, que disposa d'uns topalls graduables entre els quals s'assegura el carrac.

S'atribueix l'invent al guixolenc Francesc Vidal i Monner, oncle de l'escriptor Ferran Agulló i Vidal. És possible que veiés màquines semblants a Londres o a París, on ja es coneixien des del 1819. Això succeïa cap al 1850. Més tard Manuel Paradedà i Lloret de Calonge en va fer una altra. Cap al 1879 arriba a Sant Feliu una altra màquina de garlopa que era portàtil i que s'adaptava fàcilment a diferents tipus de taps. Era fabricada a França pels germans Robert, enginyers que havien estat guardonats per aquesta màquina en el seu país. Les fulles de ganiveta de més anomenada eren les franceses Philliet i Mongin.

La segona màquina, la de barrina, procedia dels E.U.A. És la més utilitzada per a la fabricació de taps cilíndrics, és la màquina de fer taps per excel·lència. Consisteix en un ganivet tubular, la gúbia, que gira a gran velocitat i perfora les llesques de suro sense haver-les de convertir prèviament en carracs. El moviment de rotació de l'eix que porta la gúbia s'aconsegueix generalment amb un motor elèctric; el de translació del mateix eix, a fi d'avançar en la perforació, s'aconseguia, en les màquines primitives, mitjançant un pedal que accionava el mateix operari que alimentava la màquina, i avui s'arriba a fer de manera automàtica. El

rendiment actual d'una màquina de barrina es calcula pels voltants de 30.000 taps per jornada de 8 hores.

La *màquina de llescar*, que, com dèiem, havia estat coneguda a Palafrugell cap al 1880, fou assajada pels tallers Castelló de Sant Feliu pels volts del 1900. Consisteix en un banc de treball damunt el qual gira una ganiveta circular muntada verticalment. És moguda a unes 500-600 rpm. per un motor elèctric. Una guia mòbil permet de fer les llesques rectes i amb la possibilitat de graduar-ne l'amplada. Un complement d'aquesta és la màquina de carrac, que transformava les llesques en carracs.

La màquina d'esmeril aparegué al final del segle passat. Els carracs s'arrodoneixen amb el fregament contra uns discs de paper d'esmeril de dos grans diferents. Poden ser dos plats rotatius, un a cada costat d'eix –a la catalana–, o concèntrics en un sol plat –a la francesa. El rendiment està pels volts de 3.000 taps per 8 h. de treball. Actualment hi ha màquines semiautomàtiques (Dellonder, Super-Miat,...) en les qual l'operari només ha de vigilar la correcta posició dels carracs. S'arriba a un rendiment entre 7.000-10.000 taps per jornada, sense que la mà d'obra hagi de ser especialitzada.

Triar per qualitats: Es fan passar els taps per unes cintes transportadores amb uns llistons oblics que fan girar els taps alhora que avancen. Així es veuen per tota la superfície i poden ser seleccionats.

Calibradora o garbella: L'any 1880 aparegué una màquina que calibrava 20.000 taps cada hora i els classificava en quatre mides diferents. Al periòdic "El Bajo Ampurdán" de 7 de novembre de 1886 es descriu una calibradora inventada per Jaume Prats, de Sant Feliu. Constava de tres cilindres d'eix horitzontal col·locats l'un darrera l'altra. Cada cilindre el formaven llistons cilíndrics a la distància adequada al calibre i les separacions variaven del

primer al darrer cilindre. Els taps queien dins d'uns dipòsits.

Migpartidora de taps: Cap als anys vuitanta del segle passat i a causa de les especials característiques de les comandes alemanyes, que demanaven taps de 10 i de 12 línies, Francesc Vidal inventà una màquina que podia tallar taps a diferents mides. D'aquesta forma es migpartien els models de 20 línies i els trefins de 24.

Escapçadora: S'usava per a deixar els taps tots d'una mateixa mida. Tenia un rendiment d'uns 5.000 per hora.

Màquina de comptar taps: El juny de 1880 s'usava a la fàbrica de Gaietà Ferrer, de Sant Feliu de Guixols, una màquina que substituïa el mètode tradicional. En comptava 80.000 per hora. Consistia en un sistema derivat del recompte a mà. Hi havia un mecanisme que agafava 20 taps a cada volta de maneta i enregistrava en un comptador el nombre de voltes.

Marcadora: Tradicionalment es marcava al foc, és a dir, cremant superficialment cada tap amb un clixé roent amb la marca del client. Actualment es fa amb tintes d'assecatge ràpid que proporcionen una millora substancial en la qualitat de la impressió.

Màquina de parafinar: Els taps es parafinen des de 1910 i es fa segons demanda i només en una banda al voltant del tap, sense arribar a les bases. Per a parafinar discs es posen dins d'un gran tambor en rotació dins d'una caixa metàl·lica. S'hi polvoritza a l'interior una mescla de cera-parafina en calent. Al cap de sis minuts es deixen refredar dins d'un segon tambor.

Laminadora: Per a la fabricació dels discs de suro destinats al tap corona, cal laminar les llesques amb màquines que disposen de fulles circulars que treballen horitzontalment damunt d'una bancada. La mateixa màquina, amb un cilindre horitzontal, fa avançar la llesca contra la fulla circular fins que del gruix de la llesca no

en pot sortir cap làmina. Darrerament s'usen màquines de disc vertical amb alimentació automàtica.

Perforadores: Són conegudes popularment com a "metralladores" i permeten perforar dues làmines d'uns 85 mm d'ample per 2,6 mm de gruix mitjançant gúbies que treballen simultàniament. El rendiment és d'uns 600.000 discs diaris, un cop nets de fragments i de tarats.

Triadora de discs: Consta generalment de dues bandes sense fi de lona, una a continuació de l'altra, però la segona a uns 5 cm per sota de la primera, així els discs queden girats i es presenten per les dues cares a l'atenció dels treballadors o treballadores que en fan la selecció.

Trituradores i molins: En general les trituradores consten d'un fort cilindre metàl·lic a l'interior del qual gira un tambor format per discs d'acer i pales. El material entra per dalt i surt per baix a través d'una graella de barres tallants. Els molins de pedres horitzontals han estat els més tradicionals. S'han substituït per molins verticals de discs amb uns anells dentats de ferro que s'engranen. Cal entrar el suro prèviament triturat i es va regulant la mida de les partícules de suro mitjançant uns volants. Actualment, els pocs molins de cilindres estriats que hi ha a Europa van equipats amb dos, quatre o sis cilindres estriats sobreposats. Cada cilindre gira a diferent velocitat que la seva parella, amb una separació que no arriba al mig mil·límetre.

Màquines de fet taps de suro aglomerat: Originàriament consistia a introduir la mescla de suro granulat i l'adhesiu dins d'un motlle de la mida d'un tap. Aquesta sistema es perfecciona i es produeixen barres cilíndriques de suro aglomerat i es fa la cocció a mesura que es comprimeix la mescla. Són importants en aquestes màquines les condicions de temperatura i humitat del local, perquè condicionen la qualitat del producte final.

ELS TAPERS

11

Els primers tapers eren gent que abans de treballar el suro havien conreat la terra. L'existència d'aquesta circumstància marca una diferència molt gran respecte a d'altres branques industrials a la mateixa època. Sabien conrear la terra i fer-se els estris de pescar. El taper mai no havia abandonat l'hort ni, a la costa, el bot. Tant l'un com l'altre seran un complement que en èpoques de crisi tindran una gran importància.

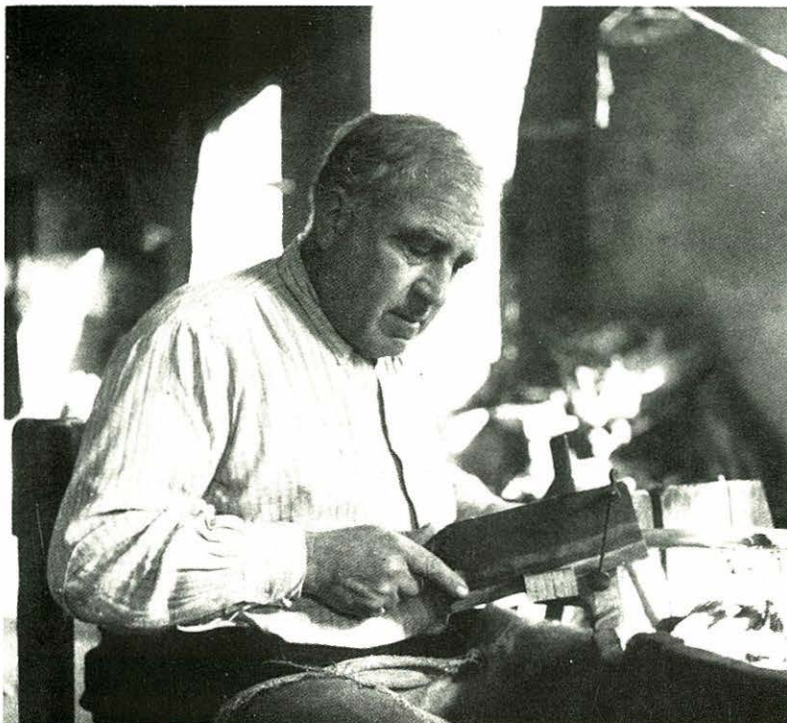
El taper ha estat considerat tradicionalment un home llièrrim i un treballador a preu

fet. Guanyava just el que ell volia, si calia "feia dilluns": no es treballava aquest dia, segons una tradició molt estesa. Amb un preu qualsevol: un temporal, un casament, un bateig... "se n'anaven a fer-la", es dirigien a bosc o a mar amb els queviures per passar-hi el dia. L'endemà la feina ja es faria. I es feia! El treball a preu fet, a tant per miler de taps, permetia que es compensés l'endemà allò que no s'havia fet el dia abans.

El rendiment diari d'un bon taper manual arribava als 1.000 taps fets a ganiveta; un taper normal es quedava entre 800-900. A la darrerria del segle XIX es parla d'un "recordman", en Feliu Miquel, (a) "Faia", que treballava a can Genís de Palafrugell, on diuen que hi havia els millors tapers de la comarca; en Faia arribà a fer 30.000 taps en una setmana de sis dies.

L'aristocràcia dels tapers era formada pels repassadors de trefins, que eren dels pocs

Carrador en plena feina. Els carradors constituïen un grup important dintre de la fabricació del tap a mà o amb màquina d'esmeril. Una vaga de carradors significava la paralització del procés de fabricació.

treballadors de l'època que es canviaven de roba en entrar a la fàbrica. Eren contemplats amb admiració amanida amb una punta de sornegueria, com correspon a la visió que té del qui és a dalt el qui hi voldria arribar.

Els tapers, com els fabricants, passaven a casa el temps just. Tenien fama de ser malgastadors i indisCIPLINATS en el treball, i en les poblacions que no eren sureres passaven per gent desvagada, gràcies al preu fet. "És clar, només treballen quan volen..."; el cas és que al llarg de la història d'aquesta indústria no han treballat sempre que han volgut i han sofert les mateixes, per no dir més, crisis i dificultats que els obrers d'altres rams.

El seu horari laboral, que ja comentem, a part, i els sous que rebien pel seu treball feien que fins a final del s. XIX, els tapers es poguessin considerar uns privilegiats dins el proletariat de l'època. Amb la mecanització les coses van canviar, perquè amb les màquines, els fabricants ja no consideraven imprescindible l'especialització en la feina que exigia la fabricació manual. Molts havien hagut de viatjar, però, a diferència dels comerciants i dels fabricants, no ho feien per plaer o per

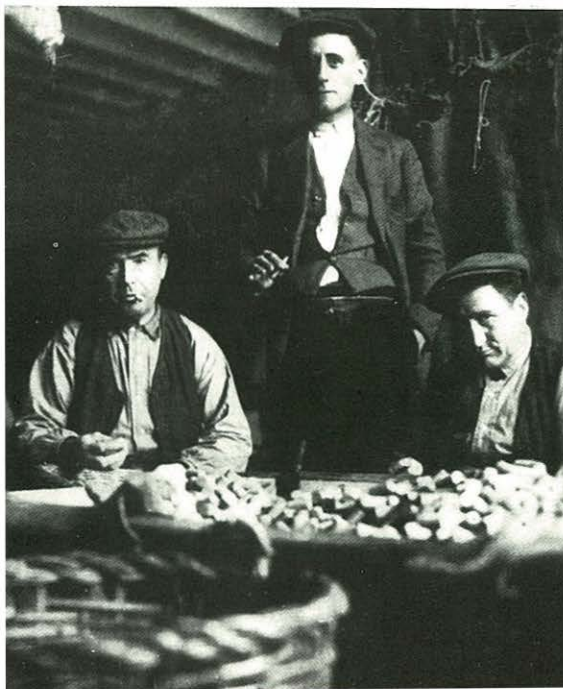
Les butxaques foradades

Sempre s'ha sentit dir que els tapers tenien les butxaques foradades. Ho recorda un antic acudit que encara s'explica a les viles sureres:

"Va fer-se famosa la dita d'un taper que mai no podia dur a la butxaca un parell de pessetes perquè deia que "se li barallaven". "I si és una de sola?", va demanar-li algú. I ell responia: "se m'enyora i se'n va".

(Citat per GAZIEL: "Sant Feliu de la Costa Brava", p. 71-72).

visitar possibles clients, sinó per necessitat. A les èpoques de crisi molts havien anat a França a buscar treball a l'Albera o a les comarques vinícoles, on feien la verema o treballaven en les fàbriques locals de taps. Si hi havia sort tornaven amb uns quants francs que, un cop canviats, els ajudaven a passar la dificultat. Alguns s'havien exiliat per motius polítics, els havien deportat o havien marxat per no poder afrontar un boicot declarat pels fabricants; això arribà a ser freqüent quan les lluites socials s'enduriren, especialment durant la Primera Guerra Mundial i els anys vint del segle actual.

Triadors de taps a mà amb el ganivet a punt per fer escapces, llepies i talls, a fi de treure les possibles tares. Mai no mancaven espectadors que amb la seva conversa endolcien la feina.

ELS FABRICANTS

12

48

El fabricant de taps ha estat generalment dins la mitjana burgesia i només uns quants han format les grans fortunes. Els burgesos del suro eren gairebé tots pobres abans de ser rics; els qui ja n'eren procedien de famílies de propietaris rurals, i els qui no tenien un origen benestant s'havien espavilat per establir-se pel seu compte després de treballar i conèixer a fons el procés de fabricació. Estalviaven mentre treballaven, compraven uns quants quintars de suro i amb l'ajuda de la família i de quatre operaris, una perola en un racó de l'hort familiar, les poques eines que calia i ja tenien la seva "fàbrica". Continuaren durant molt de temps

sentint-se tapers, comptant taps, cosint saques o carregant carros sempre que convingués, encara que l' explotació ja tingués dotzenes de treballadors i haguessin estrenat fàbrica nova.

La situació canvià quan les fàbriques van ser en poder de societats i estigueren dirigides per un gerent que potser ni coneixia el personal. En aquell moment el paternalisme i la companyonia dels primers temps van desaparèixer. Les segones i terceres generacions de fabricants vivien del suro i per al suro. S'educaven amb vista a l'exterior: els estudis d'idiomes i els de comerç sempre havien estat molt sol·licitats.

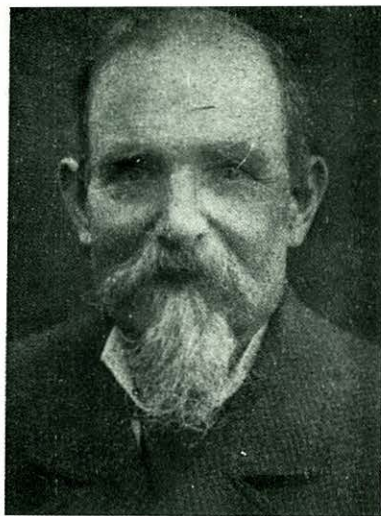

Interior de la fàbrica coneguda popularment com Can Màrio, a Palafrugell. Els obrers fan pila de taps sota l'atenta supervisió, entre d'altres, dels propietaris Joan Miquel i Enric Vincke.

Coneixien més bé Londres o París que Madrid. Molts fills de la burgesia surera eren enviats a escoles de l'estranger.

Aquests viatges i aquests contactes amb l'exterior portaren l'industrial, de la mateixa manera que el comerciant, a difondre i a assumir molts costums i modes de l'exterior, des d'aspectes culturals fins a refinaments domèstics i

urbans. Cal donar un cop d'ull a les magnífiques cases de l'alta burgesia de les nostres poblacions sureres, si no han desaparegut per a fer-hi apartaments...! No totes les cases eren igualment sumptuoses. La majoria, especialment les construïdes durant el segle XIX, eren més senzilles i no gaudien de l'espai ni de les comoditats que avui ens criden l'atenció. A més, el fabricant parava el temps just a casa; a la fàbrica, en primer lloc, i al casino els podien

*Josep Barris Buxó,
un dels més
importants fabricants
del segle passat.*

Es tenen notícies de diaris on es publicaven articles pagats assegurant que la indústria havia arribat a mantenir "más de cien mil familias de obreros taponeros", quan els tapers no passaren mai de 34.000 a tot Espanya. En tercer lloc, el moviment obrer organitzat. Quan el proletariat surer es desperta i s'uneix per aconseguir les seves reivindicacions es trenca el tòpic de les bones relacions entre patrons i tapers. Els uns faran vagues i els altres "lock-out" com si n'haguessin fet sempre i amb la mateixa duresa que hi havia pertot. Des del començament de la indústria s'establiren a les comarques suro-taperes alguns estrangers que, generació darrera generació, han seguit el destí dels altres artesans del país arribant a fundar indústries importants. Cognoms com Perdrieux, Traschler, Greiner, Bender, Prioux, Heller, Vincke o Meyer, entre molts d'altres, en són una mostra. Alguns començaren amb molt poc, d'altres venien de l'estranger amb poders i capitals per a establir societats anònimes i, sobretot, amb una mentalitat a favor de la mecanització i uns conceptes de la producció que s'encomanaven als industrials emprenedors autòctons, i contribuïren a la fusió d'algunes empreses.

Fabricar i fabriquer

Per a distingir la importància de la fabricació s'arribava a una precisió en el significat de les paraules que ens sembla meravellosa. Vegeu què va escriure Gaziell:

"Dels modestos fabricants domèstics, en aquells temps patriarcal, a Sant Feliu no es deia pas que fabriquessin. Fabricar era un verb massa fort, i sonor, que només s'aplicava a l'activitat dels obradors i empresaris en gran escala. Dels menuts, es deia només que fabriqueraven." "Què fa el senyor Pere?", demanava algú, per exemple. I li responien: "Oh! Fabrica a tot drap". "I el noi de cal Xecu, què fa?" La contestació, quatre tons més baix, era: "També fabriqueraja..."

(GAZIEL, Agustí Calvet: "Sant Feliu de la Costa Brava". Ed. Aedos. Barcelona, 1963, p. 140).

trobar la major part del dia, si no era dia de mercat.

Els problemes que treien la son a aquesta gent tenien tres orígens principals: el primer, eren els tractats de comerç amb l'exterior, agreujats i amanits amb la incompatibilitat entre els industrials d'extracció proletària i els propietaris de boscos, terratinents. Aquest és un aspecte que mereix que el tornem a tractar més endavant. En segon lloc, els impostos; es donava la paradoxa que mentre per una banda es presentaven uns estats de comptes desastrosos a l'hora de les declaracions, a l'hora de demanar ajudes, mesures i subvencions s'inflaven algunes dades per tal de donar-se més importància.

ELS COMERCIANTS

13

50

En l'època que la gent de les nostres comarques es començà a fixar en el suro hauríem de parlar de fabricants-comerciants-exportadors, perquè els primers que anaren a la fira de Belcaire del Llenguadoc, a l'actual departament francès del Gard, eren els mateixos tapers. Hi anaven per terra i per mar, especialment a la dècada dels anys setanta del segle XVIII. Alguns mercadejaven també el corall i invertien part de la venda en productes com quincalla o teixits.

Quan l'augment del consum exigí un augment de la producció, es fundaren les primeres cases comercials, que

es relacionaren amb els centres consumidors de forma directa, sense haver d'acudir cada 22 a 28 de juliol a Belcaire. Els comerciants en prescindiren entre 1830-1835.

Els comerciants van ampliar les seves actuacions i s'introduïren en els principals mercats europeus. En aquelles primeres èpoques les operacions es feien de dues maneres: o els comerciants anaven directament als centres consumidors o bé tenien comissionistes de cases comercials establertes en els grans mercats. Les comissions anaven a tant per miler de taps

venuts. Cap a 1915, per exemple, les tarifes vigents anaven des dels dos cèntims per cada mil taps venuts a 0,50 ptes. fins als 25 cèntims per cada miler venuts a més de deu pessetes. Aquestes quantitats s'establien abans de tancar-se l'operació. Un complement del comerciant exportador és l'especulador o revededor, que feia les compres i les vendes dins de la mateixa població.

Les vendes es feien presidides per la bona fe i la confiança, fins que s'adonaren que en les

*Carregant suro i taps
en el port de Sant
Feliu. L'escullera
actual fou construïda
entre 1904 i 1910.*

transaccions amb l'estranger calia informar-se de la solvència d'una firma amb la qual s'havia de fer una operació que potser representava el lliurament en dipòsit d'una partida important i que moltes vegades, si es cobrava, es feia amb moltes dificultats.

El primer taper que es va dedicar al comerç en gran

Un dels carros de ca l'Artigas de Palafrugell, carregant bales de taps. Correspon a un dels tipus de carro més emprats per al transport dins de la població.

escala fou l'Antoni Genís i Balló, d'Agullana, que va anar a Bellcaire el 1785 i que al començament del s. XIX s'establí a Palafrugell, on les seves comandes col·laboraren a l'augment de la producció. A Palafrugell destaquem també en Pere Jubert i els Riera, que al principi del XIX obriren casa a París.

A Sant Feliu el primer fabricant exportador és Benet Batet, que l'any 1801 fundà la seva empresa, la qual tindria una llarga i notable tradició. Més tard establí sucursals a Jerez de los Caballeros, Reims de Xampanya i Magúncia, a la Renània.

En les operacions de compra-venda de taps la unitat era, generalment, el miler. Els preus no es veien gaire afectats per les oscil·lacions del mercat sinó més aviat per la qualitat del suro, la bonesa en l'elaboració o les variacions en els canvis. El termini habitual de pagament al final del s. XIX era de dos mesos a partir del dia 10, 20 o 30 del mes en curs, és a dir: si l'operació s'efectuava el dia 17, es començava a comptar a partir del 20, si era el dia 24 es comptava des del 30. Excepcionalment algunes cases treballaven a 90 dies.

Els tocats pel suro

Els viatges a l'estranger dels comerciants del suro eren continuats. Aquests comerciants, en tornar, parlaven de la manera de fer i portaven les formes de vida d'altres països. Ells han estat artífexs, en gran part, del tarannà que ha caracteritzat des de sempre els "tocats pel suro".

Més de quatre són les anècdotes que s'expliquen dels que anaven a París i es trobaven, en alguns espectacles o en determinats establiments, amb veïns i coneguts amb els quals, a partir d'aquell moment, compartien el secret d'una aventura furtiva.

PRODUCTORS I FABRICANTS, UNES RELACIONS DIFÍCILS

14

52

Els protagonistes de la història no sempre fan el paper que sembla que els havia tocat en el repartiment. Ho constatem en la diferència d'interessos entre els propietaris de les suredes, tradicionalment reaccionaris, i els fabricants, que han estat considerats, i ho han demostrat, liberals i progressistes.

Aquesta interna contradicció tapera, com escriví Gaziell en parlar del Sant Feliu del vuit-cents, es manifesta en les demandes de proteccionisme duaner dels fabricants, tradicionalment gent oberta i d'esperit liberal; i la defensa de la doctrina liberal pel sector

dels propietaris, considerats des de sempre uns reaccionaris.

Els punts de vista d'uns i altres eren llargament discutits des de les planes dels diaris, i objecte de comentaris a les taules dels casinos. Als estrangers, el que els interessava era emportar-se el suro en brut i fer-se els taps amb la maquinària que contínuament milloraven. Així es dóna, a més a més, la paradoxa de trobar aliats, i amb els mateixos interessos, la burgesia liberal europea i els terratinents més reaccionaris de l'estat espanyol.

Al llarg del segle XIX i part del XX hi hagué un seguit de prohibicions d'exportació de suro en panna i de contraordres acompanyades de diferents aranzels gravant l'exportació de suro elaborat. O els productors o els fabricants se'n sentiren afectats en un o altre moment.

Es produïren fets com el "Motí de la Teulera", a Santa Cristina d'Aro, al final de novembre de 1830 quan, en plena prohibició d'exportació de suro en planxa, un comerciant de Barcelona amb un permís extraordinari intentà embarcar a Sant Feliu una gran partida de suro destinada a l'estranger. Els tapers de Cassà, Calonge,

Francesc Forgas Elías, fundador de la indústria begurenca que portava el seu nom.

Llagostera, Palamós i Palafrugell feren costat als de Sant Feliu i impediren l'embarcament. Fins i tot el bisbe de Girona es posà al costat dels tapers al·legant raons d'ordre públic, econòmic i social.

En totes aquestes qüestions els fabricants argumentaven que la primera matèria havia adquirit el seu valor en la mesura que la fabricació necessitava el suro en brut. Realment les estadístiques confirmen aquesta hipòtesi exposada pels industrials contra els propietaris forestals, quan aquests tractaven d'aconseguir unes mesures duaneres favorables a

l'exportació del suro en planxa. Els industrials predicaven el proteccionisme per la matèria primera, d'acord amb l'alta capacitat i perfecció en l'elaboració que atribuïen a la indústria.

Els productors opinaven que la indústria del país podia absorbir un màxim del 40% de la producció de suro i que calia exportar la resta. Segons ells, els preus els marcava el mercat internacional; la indústria del país no s'havia mecanitzat com a l'estranger i per tant no s'hi podia competir.

A partir de la crisi provocada per la I Guerra Mundial les posicions s'acostaren, en ser afectats igualment per la situació. La unió de tots els qui integraven la producció era condició bàsica per aconseguir la tramitació de tractats comercials que beneficiessin les manufactures perquè, en conseqüència, la producció surera també se'n beneficiaria. El mes d'abril de 1920 se signà una exposició conjunta dirigida al ministre de Foment i al ple de la Junta Aranzelària, on el delegat dels propietaris, el marquès de la Frontera, proposà l'elevació del dret d'exportació del suro en planxa perquè servís al govern d'arma de negociació. Aquest fou el primer pas per acostar els dos estaments.

El "motí de la Teulera"

Fragment de l'exposició dels fets de la Teulera que s'atribueix a l'alcalde major de Sant Feliu de Guixols, Estanislau Sánchez Puy, redactada a les "8 noche del 22 Noviembre 1830":

"(...) en el Sitio llamado la Taulera en el Valle de Aro distante una hora, se reunian gentes con objeto de dirigirse a esta Villa, (...) inmediatamente sin detenerme en cosa alguna he montado a caballo y acompañado de un Alguacil, el Portero y Otro hombre, me he dirigido a el Sitio (...) he encontrado como un número de

80 hombres con palos, segun he llegado a entender de Cassá de la Selva, Calonge, Llagostera, y segun he concebido, tambien esperaban de Palafrugell, los mismos, y otros pueblos todos de officio (sic) Taponeros; (...) me han contestado que venian a esta Villa para que no se embarcase corcho en pannas, que se quedaban sin trabajar, con otras voces que no puedo puntualizar: me ha parecido el medio mejor el de la persuasión, (...)"

(Citat per: CALZADA, Josep: *Incidència surera a Sant Feliu de Guixols*". XX Assemblea Intercomarcal d'estudiosos. Publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guixols, n.º 1. 1977. pp. 75-88).

El barri de la Teulera, a Santa Cristina d'Aro, actualment.

ELS OBRERS

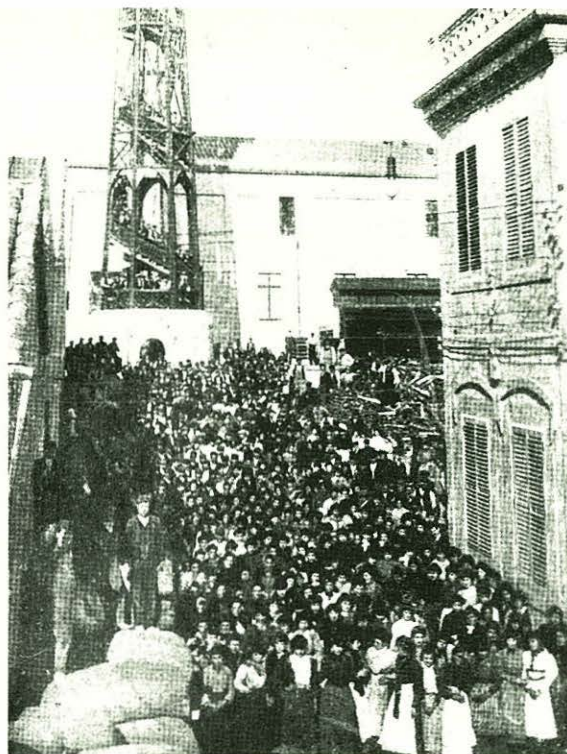
15

54

Un dels tòpics més estesos en parlar de la indústria surera és el de les idíl·liques relacions entre els empresaris i els obrers. Hi hagué una dura lluita de classes que aparegué paral·lelament al desenvolupament industrial surer. En general la majoria dels amos eren antics tapers o els seus avantpassats en feien, i les circumstàncies, el seu enginy o la seva bona planeta els havien convertit en patrons. Aquestes circumstàncies afavoriren un tracte paternalista, però efectiu, que moltes vegades havia suavitzat situacions que en altres indústries haurien esdevingut tenses.

L'obrerisme a les nostres comarques sureres va néixer, per una banda, amb l'encariment progressiu de les subsistències sense que es produís un increment salarial equivalent; i per l'altra, amb la influència d'ideologies com el republicanisme federal i, fins i tot, el socialisme utòpic d'Étienne Cabet, introduït per empordanesos com Abdó Terrades i Narcís Monturiol.

Aquest factors van preparar l'aparició del sindicalisme organitzat.

Els obrers surers van estar, des de la primera hora, dins del moviment obrer organitzat a Catalunya. En la fotografia, els obrers de la "Miquel, Vincke y Meyer", de Palafrugell, l'any 1909.

El fet que els obrers del suro es decidissin cap a l'abstencionisme polític i cap a l'anarquisme, rebutjant el socialisme, es pot explicar pel fracàs de la participació en l'aixecament republicà de 1869 i la forta repressió contra els participants. Els anomenats "fets de la Bisbal" foren protagonitzats principalment per industrials i obrers del suro i van tenir lloc amb una finalitat revolucionària i esperant un canvi en la política econòmica que es feia de Madrid, que es considerava nefasta per a la indústria surera.

Paral·lelament a aquests esdeveniments s'introdueix el moviment internacionalista a Catalunya. Precisament, el Primer Congrés Obrer Espanyol tingué lloc a Barcelona l'any 1870. L'octubre de 1872 ja hi havia seccions de l'A.I.T. a Cassà de la Selva, la Bisbal, Llagostera, Palafrugell, Palamós i, la més nombrosa, a Sant Feliu de Guíxols. Cal precisar que gran part d'aquestes seccions de la Internacional no eren de

tapers. Tot això sense comptar les societats obreres que no formaven part de la Internacional, com a Lloret, que ja en funcionaven entre 1871-1873. La Internacional fou dissolta el 1874; quan tingué lloc el cop d'estat del general Pavía, tots els centres obrers foren clausurats. A partir dels anys vuitanta es tornà a organitzar. L'any 1910 es fundà la C.N.T., que assolí un clar domini entre els obrers del suro i en el si de

la qual es van formar els principals dirigents sindicals fins a la Guerra Civil. Un d'aquests líders, Francesc Isgleas, l'abril del 1974 ens informava que, malgrat l'activitat sindical que hi havia, la majoria dels obrers no estaven enquadrats políticament. Alguns ho eren en el partit federal, i una minoria d'ideologia sindicalista i anarquista influïa en els que no tenien una militància ni política ni sindical.

Dirigents obrers

Noms com Jaume Cacàs, Sireno Vicens, Giordano Mestres, Germinal (Josep) Esgleas,... eren col·laboradors habituals dels periòdics obrers. Però en els mítings els qui despertaven l'entusiasme popular eren principalment:

En Sebastià Clara i Sardó (Sant Feliu de Guíxols, 1894), que fou qui organitzà la Federació Comarcal de Sindicats de la C.N.T. Arribà a dirigir el diari "Solidaridad Obrera" i fou cap d'estadística del departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

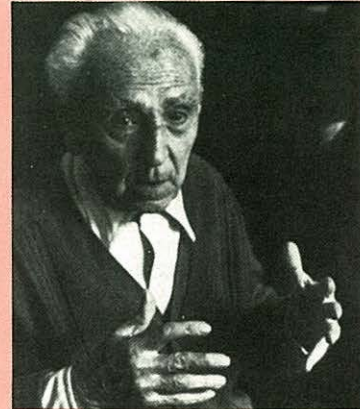
L'Hermós Plaja i Saló (Palamós, 1889 - Palafrugell, 1982) Era tipògraf i es va moure entre els ambients editorials. Dirigi "Solidaritat Obrera". Visqué exiliat a Mèxic. Per a una completa biografia seva, vegeu al n.º 28 de L'Avenç (juny

Francesc Isgleas.

' 1980) l'entrevista que li van fer Jaume Fabre i Josep M.ª Huertas.

El més representatiu potser és en **Francesc Isgleas i Piarnau** (Sant Feliu de Guíxols, 1880 - Barcelona, 1977). Era un carrador que aviat ocupà llocs de responsabilitat dins la C.N.T. Tenia un atractiu especial que

Hermós Plaja.

el feia molt convincent en les seves argumentacions; molta gent, fins i tot ideològicament ben allunyada d'en "Panxo" Isgleas, recorden els seus mítings amb gran respecte. Fou conseller de Defensa de la Generalitat. S'exilià a França, d'on tornà mesos abans de la mort.

CONFLICTES SOCIALS

16

56

En aquest capítol intentem aproximar-nos als principals conflictes que han tingut lloc entre la gent del suro, especialment els protagonitzats per l'element obrer. No pretenem en tan poc espai donar-ne una relació extensa sinó que ens permetem el comentari dels fets que ens semblen, per diferents raons, més remarcables.

Sense comptar amb aldarulls anteriors, com el motí de la Teulera, la primera vaga remarcable és la del 1860, a Sant Feliu de Guíxols, protagonitzada per triadors amb una motivació salarial justificada per l'encariment de

les subsistències i amb la pretensió de passar de 10 a 12 rals diaris.

El Congrés obrer socialista, celebrat pel juliol de 1889 a París, havia donat la consigna que cada primer de maig, començat pel de 1890, fos una diada de reivindicació. A Catalunya la jornada tingué un èxit memorable. A Sant Feliu la vaga fou general, fins i tot afectà la càrrega i descàrrega de vaixells. A Llagostera es manifestaren 200 tapers i un centenar de treballadors del tren en construcció. També sortiren en manifestació els obrers a Palafrugell, Palamós, Calonge, la Jonquera i Vidreres.

Des del desembre de 1899 fins al març de 1900 es produeixen una sèrie de vagues, especialment a Sant Feliu i Palamós, que prengueren unes característiques desconegudes fins aleshores: a Sant Feliu es produí la mort d'un obrer durant la repressió d'una manifestació per part de la Guàrdia Civil; a Palamós es declararen en vaga els obrers de can Montaner, i el conflicte es solucionà sota la pressió de 3.000 obrers a la plaça de l'Ajuntament, edifici on es negociava el conflicte.

Pel juliol de 1909, vaga a Palamós, Calonge i Sant Feliu

de Guíxols. S'inicià el dia 26 com a conseqüència de la mobilització i tramesa de tropes cap al Marroc, i tot el seguit de circumstàncies que configuren l'anomenada "Setmana Tràgica".

A Palafrugell es produí, en 1913, una vaga de tretze setmanes a la "Torres Jonama". Fou un conflicte tan dur que es va destinar a Palafrugell una companyia de la Guàrdia Civil auxiliada per una secció muntada.

L'any 1914 destaquen els conflictes de Palamós, Agullana, Palafrugell i Sant Feliu. El de Palamós (12-17 de febrer) s'inicià amb la vaga de 300 aprenents de la "Corchera Catalana" per reivindicacions salarials; el conflicte afectà uns 2.000 obrers i obreres. Es formà una comissió mixta entre Ajuntament, patrons i obrers que arribà a un acord.

A partir de 1917 els conflictes s'enduriren. Les reivindicacions salarials i les de reducció de jornada foren les majoritàries. Entre el 7 de maig i el 5 d'octubre de 1918 es produí la vaga de 350 operaris de "Manufacturas del Corcho" de Palafrugell que pretenien reivindicacions salarials i una hora menys de treball. Tingueren èxit parcial en l'aspecte salarial.

El 1919 marca el màxim del període per la quantitat de conflictes i d'obres en atur.

Els augments de sou i les reduccions de jornada són les fites. A Palamós, Palafrugell i la Bisbal tingueren una incidència destacable: la més llarga fou una de tapers a Palafrugell que durà del 23 d'abril al 20 d'agost. Hi hagué un *lock-out* el 27 de desembre en solidaritat amb les organitzacions patronals de Barcelona que durà molt de temps, deteriorà la convivència i conduí l'element obrer a una situació difícil, fins al punt que es tingué necessitat de la "cuina econòmica".

Els anys vint els tapers són els capdavanters en el nombre de conflictes laborals, només superats pels obrers del ram de la construcció. Els motius dels conflictes solien ser principalment d'origen salarial, a continuació els problemes de reducció de jornada. Els resultats solen ser favorables a les reivindicacions obreres, amb excepcions notables.

El 1920 registra, segons les dades consultades, 12 vagues en el sector suro-taper de les 31 que hi ha en total en l'àmbit "provincial". La més important sembla que fou la del 20 d'octubre, amb 2.000 vaguistes a Sant Feliu.

L'any 1923 la Dictadura del general Primo de Rivera marcarà el final d'una etapa en el moviment obrer català. Hi ha conflictivitat, especialment en 1925, però la censura de premsa i el mutisme de les estadístiques oficials i oficines ens posen difícil el seu estudi. Sabem, però, que a Sant Feliu van agafar els principals dirigents i els

deportaren a Sòria i a l'Aragó. Es van continuar els conflictes sense direcció i, per tant, sense efectivitat.

Durant la Segona República, la conflictivitat es veié molt reduïda. A Palafrugell, destaquen la del novembre de 1933, que afectà uns dos mil obrers durant quinze dies, i la que provocà els "Fets d'octubre" de 1934.

Els tristos dies de la Guerra Civil i els de la Postguerra, suposaren per raons diferents un trencament en la dinàmica de la reivindicació social.

La intransigència de la patronal barcelonina va provocar el tancament de fàbriques a final del 1919. Aquesta caricatura publicada a "La Campana de Gràcia" hi feia referència.

L'HORARI DE TREBALL

17

58

S explica que en el segle passat el taper treballava aproximadament uns 220 dies a l'any, és a dir, en feia 145 de festa. Per tant surt a una mitjana de quatre dies de treball setmanal.

L'horari dels tapers a mitjan segle XIX era aproximadament aquest: començaven a les 5 o a les 6 del matí –depenia de l'època de l'any i de la feina–, es parava a les 8 per esmorzar fins a les 9, que continuaven fins a les 12. Cap a dos quarts de 2, tornem-hi, fins a les 4, que s'havia de berenar, i després de 5 a 7. A partir de 1873 són unes 9 hores i mitja.

En els moments en què la presència de les obreres es fa

més viva a les fàbriques, és a dir, quan es mecanitza la producció, les seccions de dones aprofitaven la parada de l'esmorzar per a anar a casa a encendre els fogons i posar l'olla al foc. Així quan sortien a les dotze trobaven el dinar gairebé a punt.

Aquests horaris feien que els tapers es poguessin considerar com uns privilegiats, tenint en compte el que feien altres indústries a Catalunya. Cal dir que en moltes ocasions els salaris dels tapers eren inferiors als dels altres treballadors industrials, però no pel fet de treballar menys hores sinó per les difícils circumstàncies que ha travessat aquesta indústria al llarg de la seva història. En els

anys immediatament anteriors i posteriors al canvi de segle la situació no devia ser tan dolça, si hem de fer cas de les reivindicacions obreres en aquest sentit, sobretot a partir de la demanda, a nivell internacional, d'una reglamentació laboral insistint en les vuit hores de jornada a partir del Primer de Maig de 1890.

El diumenge dia 23 de febrer de 1919 se celebrà a Sant Feliu una Assemblea comarcal de sindicats de la indústria suro-tapera. En aquesta reunió

La implantació de la jornada de vuit hores no tingué a les poblacions suro-taperes el ressò característic d'altres ciutats industrials.

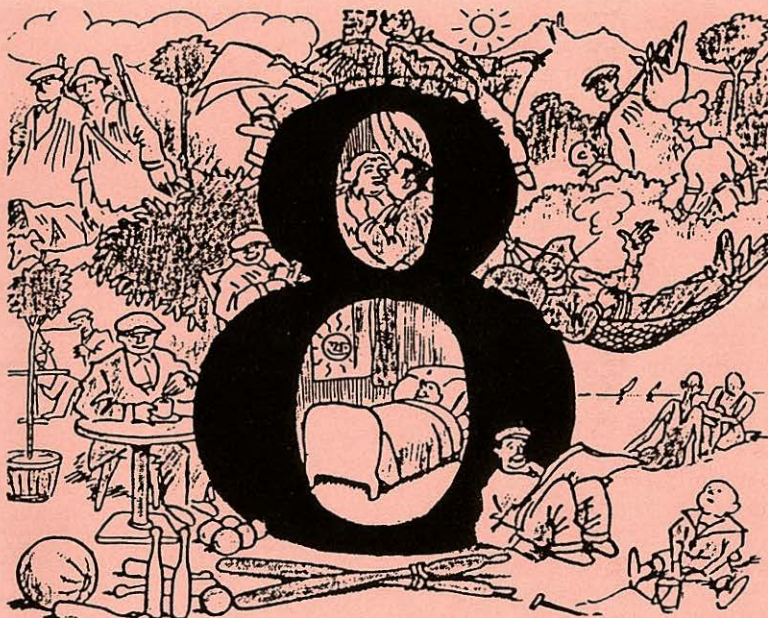

Els quatre vuits

L'ideal no era només les vuit hores sinó "Los 4 ochos", títol d'un article a "Acción Social Obrera" que, entre d'altres consideracions, deia:

"Ocho horas de trabajo, ocho horas de descanso, ocho horas de expansión, y ocho pesetas de salario. He aquí el problema del momento, casi podríamos decir ideal, que deberíamos poner en práctica los obreros corcho-taponeros, por ser de suma necesidad moral y material su implantación: moral, porque podríamos dedicar una parte de las ocho horas de expansión a nuestra cultura física o intelectual; material, porque nos proporcionaría relativamente los medios de subsistencias".

(M. SIAS: "Los 4 ochos". "Acción Social Obrera", n.º 73, 1919, p. 4)

Gravat al·lusiú als beneficis que comportaria la jornada laboral de vuit hores.

s'aprovà, entre altres bases, la jornada màxima de vuit hores. Hi assistiren representants de Sant Feliu, Cassà de la Selva, Palafrugell, Begur, Santa Coloma de Farners, Tordera, Lloret de Mar, Girona, la Bisbal, Tossa, Sant Celoni, Palamós, Llagostera, Hostalric i Vidreres, amb l'adhesió dels de la Jonquera, Agullana i Arenys de Mar.

El govern de l'Estat, amb un decret del 3 d'abril de 1919, pretenia la jornada màxima de vuit hores en tots els treballs, a partir de l'1 d'octubre.

Les Federacions de Sindicats negociaren la immediata implantació de les vuit hores en totes les fàbriques sense esperar el primer d'octubre. Tot seguit, a Palafrugell tingué lloc un tancament de fàbriques que durà fins a l'agost. A final de desembre de 1919 el *lock-out* es produí a tota la comarca fins al 9 de febrer de 1920, excepte a Begur, Hostalric i Vidreres, on es pogué treballar des del gener.

La majoria de les fàbriques sureres treballaven només tres dies a la setmana; eren

comptades les que en treballaven més. Per tant, no es podia exigir la implantació immediata de la jornada de vuit hores. En els moments de publicació del decret, la indústria patia encara la crisi de la I Guerra Mundial i molts obrers s'havien de repartir el treball. Per tot això, la implantació del jornal de vuit hores no tingué a les poblacions suro-taperes el ressò característic d'altres ciutats industrials. Era una més de les reivindicacions que es feien, però no la més urgent a la pràctica.

LA SUPERVI- VÈNCIA EN ÈPOQUES DE CRISI

18

60

En els moments de crisi greu de treball en la indústria, com en els anys de la Guerra europea, es prenen mesures encaminades a evitar un agreujament de les condicions de vida de l'obrer. En aquestes circumstàncies, en primer lloc es procedia a repartir el poc treball que hi havia a les fàbriques: així, s'anaven reduint els dies de treball setmanal fins que s'arribava a una situació límit que provocava el tancament de la fàbrica. Després d'una, una altra i una altra, fins que els poders públics intentaven apaivagar el malestar que s'apoderava cada dia més de la població. Els afectats eren primerament els obrers i els fabricants, però després els

comerciants de suro i de taps, els botiguers que ja no podien fiar més i així tot el poble en general.

Els ajuntaments creaven Junes d'Auxili, s'aprovaven, sense oposició, pressupostos extraordinaris i es reclamaven del govern els cabals necessaris per a fer obres d'interès públic que eren portades a terme pels tapers en atur. A Sant Feliu es construï, per etapes, la carretera de Tossa; a Palamós es va començar la construcció del clavegueram i un camí municipal; a Palafrugell es va crear una brigada municipal que arribà a tenir 123 obrers; també es va fer el camí de Tamariu. Es repartiren bons de menjar i es crearen les *Cuines Econòmiques*, subvencionades pels ajuntaments, on anaven a menjar els qui ho sol·licitaven. El funcionament d'aquestes cuines partia del principi que els aliments preparats en comú representaven un estalvi de la quarta part dels fets a casa.

Les *Cuines Econòmiques* funcionaven amb uns reglaments força estrictes a fi d'assegurar que se'n beneficiessin realment els qui la necessitaven. El sosteniment d'aquestes cuines, que funcionaren principalment a Sant Feliu, Palafrugell i Palamós, es feia a càrrec dels respectius

La Comissió
de la
Cuina Econòmica Municipal

SALUDA

a D.

i té'l gust de fer-li avinent que en la seva darrera sessió acordà per unanimitat demanar l'auxili de les persones que puguin d'aquesta localitat, a fi d'assegurar el manteniment de tan benèfic i indispensable servei en els moments actuals, tota vegada que son moltes les famílies víctimes de la guerra que no disposen avui, per dissort, d'altre element de vida.

An aquest obgecte i tinguent en compte sos sentiments altruistes, acudim a vostè, com a digne fill de Palafrugell, per a que amb la seva quota ajudi al sosteniment de la dita Institució.

En la confiança de que no ha de faltar-nos sa cooperació a tan benèfica obra, el saluden atentament sos atts. S. S.

Per l'Ajuntament :

Gonzal Gallart, Alcalde accidental ; Josep Bube, Regidor ; Baldomer Colom, Regidor.

Per les Societats recreatives :

Josep Boix X, president del " Centro Fraternal " ; Josep M. Manich, president del " Casal Popular " ; Josep Barceló i Matas, president del " Ateneu Palafrugellenc " ; Francisco Doguera, president del " Circulo Mercantil " ; Carles Serra, president del " Club 3 x 4 i picu " ; Ramir Medir, president del " Centre Republicà Autonomista " .

ajuntaments i per subscripció de les persones i entitats que es podien comprometre a aportar unes quantitats fixes periòdiques, ja fos en metàl·lic o en queviures.

El reglament per a la distribució dels bons i tiquets de la Cuina econòmica de Sant Feliu, per l'abril de 1915, establia, entre d'altres, les següents condicions bàsiques: la família s'havia d'inscriure en una llista que havia de ser aprovada per la Junta corresponent. S'havia de ser natural de la població o residir-hi des d'abans de l'1 d'agost de 1914. Era necessari

Butlletí de subscripció per al sosteniment de la Cuina Econòmica Municipal

D domiciliat en el
carrer de n.º se subscriu per la
quota voluntària setmanal de pessetes cèntims.

Palafrugell 20 de Març de 1916.
(Firma)

*A l'esquerra i sobre aquestes ratlles,
documents de la cuina econòmica
organitzada per l'Ajuntament i les
societats recreatives de Palafrugell.*

*Les èpoques de crisi
deixaven els obrers en
la més negra misèria.
Els il·lustradors de
l'època van deixar
alguns testimonis
d'aquests problemes
de subsistència.*

que la forma habitual de subsistència fos el treball en la indústria surera o indústries auxiliars que s'haguessin vist afectades per la crisi. Excepcionalment la Junta podia socórrer a discreció seva, com s'havia produït en el cas de fills de mare vídua o abandonada pel marit. L'Alcalde ordenava als fabricants, caps de taller o patrons de barques que proporcionessin totes les dades referents als ingressos dels treballadors per tal de descomptar-los, si s'esqueia, de les quantitats estipulades per a l'ajuda. Els acords de la Junta podien ser reclamats a l'Ajuntament, el qual resolia en sessió secreta totes les alegacions que s'haguessin presentat.

El nombre de racions que se servien presenta variacions que depenen de l'ocupació i de la resposta dels organismes públics a les demandes d'ajuda: obres públiques que s'havien hagut de suspendre perquè a Madrid no aprovaven els pressupostos corresponents. Com a dades remarcables destaquem les 30.401 racions servides a Sant Feliu l'abril de 1915 contra les 907 de l'agost del 1918; o les 125.554 del total de 1916 contra les 43.063 racions servides l'any 1918.

LES SOCIETATS DE SOCORS MUTUS

19

62

Les societats de socors mutus són associacions d'empar i d'ajuda a persones amb uns mateixos interessos i riscos. Els socis en subvencionen el funcionament mitjançant una contribució.

A les poblacions sureres les mutualitats han estat destinades especialment cap a la previsió social. Les incapacitats laborals, ja fossin transitòries o permanents, la malaltia i la vellesa eren les raons que feien que un soci pogués sol·licitar l'auxili de la societat. Hi havia diferents classes de socis segons el subsidi que poguessin rebre. A més de pagar les quotes, el soci tenia

l'obligació d'assistir a les reunions de l'associació, que solien celebrar-se dues vegades a l'any. Qui faltava sense justificació era sancionat amb una quantitat en metàl·lic; s'havia de fer la vetlla dels malalts quan tocava i era obligatòria l'acceptació dels càrrecs que proposés l'associació.

Les reunions generals ordinàries, pel juny i pel desembre generalment, eren tempestuoses, llargues i amenitzades amb llargs discursos d'alguns socis, fins a l'extrem que s'havien de redactar reglaments de discussió per a les assemblees generals.

Segons Ramir Medir, la primera germandat que es creà amb totes les característiques de les societats de socors mutus fou la Germandat de Tapers, que sota la protecció de la Verge del Carme es constituí a Palafrugell el dia 12 de juny de 1803. El 1817 tenia 63 socis. Reformà el seu nom el 1843: "Germandat de Fabricants de Suro". Sembla que desaparegué l'any 1856, data del darrer acord.

També a Palafrugell es fundaren "La Concòrdia" (1846); una germandat de nom desconegut sota l'advocació de Jesús de Natzaret (1859);

"La Protectora" (1863); "La Auxiliadora" (1879);..., que s'uniren en "La Unión Palafrugellense". El 1917 aparegué "La Previsión Obrera", que les agrupà totes i que funcionà fins fa pocs anys.

El 1872 es fundava la "Sociedad Solidaria de Obreros Taponeros", d'inspiració anarquista. El 1866 s'aprovà el funcionament d'una "Sociedad de Seguros Mutuos de Quintas" seguint el model ganxó que comentem tot seguit.

Durant molt de temps el servei militar fou redimible per una quantitat en metàl·lic. A Sant Feliu de Guíxols destaca una curiosa "Sociedad de Seguros Mutuos de Quintas" (28.1.1862) que alliberava del servei militar els seus socis. Tingué tant d'èxit, que s'afirma que a Sant Feliu només van fer el servei militar els mariners i pescadors que s'havien d'allistar a la marina. Dos anys després de la seva aprovació legal tenia 290 socis. Es va dissoldre el 1869 i es reorganitzà el 1880. Més tard, al 1889, es fundà la "Fraternitat de Socors Mutus" i una "Associació de Jornalers" d'ideologia anarquista que fou dissolta l'any 1887. En un vell anuari de 1905 trobem citades com a societats de socors

LA PREVISIÓN OBRERA
PALAFRUGELL

SECCIÓN.....

NÚM.

LIBRETA
 PARA EL PAGO DE MENSUALIDADES
 PERTENECIENTE AL SOCIO

.....

DOMICILIO.....

Portada d'una llibreta on s'anotaven els pagaments, i val d'assistència a reunions de la Germandat "La Previsión Obrera", de Palafrugell.

LA PREVISIÓN OBRERA
ASSISTENCIA
 a la reunió general

NOTA.—Aquesta assistència deu presentar-se a la cobrança.
 De no presentar-la no hi ha dret a cap reclamació.

mutus, només a Sant Feliu, les següents: "Centro Guixolense de Cazadores", "La Guixolense", "La Antigua

Taponera", "La Benéfica Guixolense", "La Constancia Guixolense", "La Familiar", "La Protectora Guixolense", "La

Solidaridad", "Los Verdaderos Hermanos", "La Unión Comercial" i "Recó de Llevant", que era una germandat de pescadors.

A Cassà de la Selva la primera societat de la qual tenim notícies és "La Fraternal Cassanense" (1900); seguida pel "Montepio Alemany" (1900), "Mutualidad Femenina" (1926). Aquestes tres societats s'uniren en la "Societat de Socors Mutus de Sant Martí".

A Agullana es fundaren "La Concordia" (1882), "La Juvenil Agullanense", "La Unión y Constancia" (1897) i una societat de dones: "La Previsora" (1915).

L'any 1905 funcionava a Palamós una germandat anomenada "La Protectora de los Enfermos".

Calonge (2), Llagostera (4), Darnius (1), Begur (1), la Bisbal (3) i Tossa (1) són altres poblacions sureres que l'any 1865 tenien germandats de socors mutus.

La majoria d'aquestes germandats han anat desapareixent i avui la gent del suro rep prestacions de la Seguretat Social o estan afiliats a algunes institucions mutualistes foranes.

LES COOPERATIVES

20

64

De moltes de les cooperatives sorgides a les poblacions sureres no podem deslligar la relació que tenen amb la problemàtica social de l'època. Molts cooperativistes consideraven les associacions com formes de moviment col·lectiu que podien canviar alguna cosa de la societat. A les comarques sureres les primeres cooperatives són contemporànies de les associacions obreres de tendència anarquista, però cal constatar que les cooperatives eren gestionades per membres de la petita burgesia d'ideologia federal.

El 1862, segons Montserrat Moli, es va fundar a Palamós la

cooperativa de producció "La Protectora". És la més antiga de les que es té notícia.

Al carrer de l'Allada de Palafrugell es fundà el 1865 la cooperativa de consum "La Económica Palafrugellense", amb 78 famílies associades. Fou la primera de consum creada a les nostres comarques i la tercera dels Països Catalans i de l'Estat Espanyol; avui és la degana de les que encara existeixen. Aviat s'amplià i es féu productora, amb el nom de "La Industrial Corchera" (1886), per iniciativa d'obriers d'ideologia federal; més tard absorbí "La Reformadora". L'any següent es fundà "La Obrera de Palafrugell", cooperativa de consum coneguda popularment per "La Canua".

L'any 1889 es fundà una altra cooperativa de treball, "La Moderna", de vida efímera; per a ser-ne membre s'havia de ser baró, dedicat a la indústria surera, tenir entre 14 i 75 anys i residir a Palafrugell, Mont-ras, Llofriu o Esclanyà, entre altres obligacions. Els fundadors passaren molt de temps discutint els estatuts i quan la cooperativa havia de funcionar, van fer tard. També "La Confianza" (1897) tingué una vida curta.

A Sant Feliu també hi hagué un predomini de les cooperatives

de consum sobre les de producció. "La Reforma" n'era una de producció de taps, que ja existia el 1889 al carrer de Sant Domènec i després al de la Creu. "La Economía" (1885-1908?) era una cooperativa de consum que en la primera junta directiva tenia set tapers, un comerciant i un escriptor. De la seva desfeta en sortí afavorida la de l'"Ateneo Social". "La Guixolense" (1898-1939) tingué un origen ben modest, però un any més tard eren ja 200 socis, com sabem per un documentat treball d'Àngel Jiménez. "La Unión" (1899-1923?) era una altra cooperativa de producció també guixolenc. La "Cooperativa Obrera del Ateneo Social" (1908-1939) fou fundada per un grup de socis de "La Economía".

A Sant Feliu era coneguda per la cooperativa de Mossèn Santos –Sants Boada i Calsada (1875-1936)–, el qual, malgrat que per un decret del Vaticà del 1910 hagués de dimitir, continuà exercint com a cap efectiu de la Cooperativa. Dins d'aquesta se'n fundà una de producció, "Suber C. de P.", que feia, sobretot, caps de suro aglomerat. L'any 1939 "La Guixolenc" fou represaliada i fusionada a la "Cooperativa Obrera" i en sorgí la "Cooperativa de consumo Rdo. Santos Boada".

*COOPERATIVES FUNDADES
EN EL SEGLE XIX
A L'EMPORDÀ I LA SELVA*

*Moltes cooperatives tenien diners
d'ús intern en forma de "llaunes",
"papers" o "cartrons".*

<i>Denominació</i>	<i>Especialitat</i>	<i>Localitat</i>	<i>Constitució</i>
La Protectora	Producció	Palamós	1862
La Econòmica			
Palafrugellense	Consum	Palafrugell	1865
La Regeneradora	Consum	Llagostera	1878
La Obrera Palafrugellense	Producció	Palafrugell	1881
La Protectora	Consum	Cassà de la Selva	20-5-1884
La Reformadora	Consum	Palafrugell	1885
La Industrial Corchera	Producció	Palafrugell	12-10-1886
La Obrera Cassanense	Producció	Cassà de la Selva	24-12-1886
La Equitativa	Consum, Crèd.	Palamós	6-4-1887
La Ley	Consum, Crèd.	St. Antoni Calonge	17-4-1887
La Progresiva	Consum, Crèd.	Calonge	8-5-1887
La Reforma	Producció	St. Feliu Guíxols	8-10-1887
La Obrera de Palafrugell	Producció	Palafrugell	1887
La Econòmica Bagurense	Consum, Crèd.	Begur	1-4-1888
La Econòmica	Consum	Agullana	5-1-1889
La Moderna	Producció	Palafrugell	12-4-1889
La Rectitud	Consum, Crèd.	La Bisbal	16-6-1889
La Unión Obrera	Cons., Crè. pro.	Palafrugell	1-8-1895
La Confianza	Consum, Crèd.	Palafrugell	8-7-1897
La Guixolense	Consum, Crèd.	St. Feliu Guíxols	25-6-1898
La Economía	Consum	St. Feliu Guíxols	?
La Unión	Consum	St. Feliu Guíxols	?
U. Obrera de Alfareros	Producció	La Bisbal	8-4-1901

(Quadre elaborat per Carles Sapena. Publicat el n.º 143 de "Proa", de Palamós, oct. nov. 1981).

Els tapers de Palamós s'adonaren dels avantatges que ofería el món cooperatiu després de les experiències que anaven vivint les altres poblacions de la comarca, especialment Palafrugell. El 22 de març de 1887 se celebrà la primera reunió per fundar "La Equitativa", a imatge de "La Reformadora" de Palafrugell, amb els dirigents de la qual s'havien tingut contactes. Destacava la fleca, que constava de cinc forns i quatre pasteres mecàniques i que amb tretze obrers elaborava 2.500 kg de pa diaris. Fou una cooperativa de gran prestigi a la comarca que avui encara funciona.

65

Darnius, Maçanet de Cabrenys, Begur, Calonge i Sant Antoni, Cassà de la Selva, Llagostera són altres poblacions sureres on sorgiren associacions mutualistes i cooperativistes.

Una crítica habitual a moltes de les cooperatives era que només es preocupaven del repartiment trimestral de l'excés de percepció. El que comptava era que sempre es repartissin beneficis, i per assegurar-ho, només calia que els preus anessin carregats amb els percentatges. Els associats, en general, no participaven totalment de l'ideal cooperativista fora de l'aspecte econòmic.

ENSENYAMENT

21

Durant el segle XIX i part del XX la majoria de la població escolar assistia a escoles privades. Hi havia una gran manca de centres oficials que, per una disposició del govern (Llei Moyano del 1857), havien de ser mantingudes per les autoritats municipals i provincials. La llei garantia la instrucció lliure i obligatòria fins als nou anys. Davant aquest buit tingueren lloc fundacions d'iniciativa privada, centres mantinguts pels mateixos obrers, d'altres instituïts per mecenes del ram del suro, projectes de formació professional surera. L'Església s'hi introduí a dos nivells: educació secundària prestigiosa als fills de famílies

benestants i, en moltes poblacions, instrucció bàsica als fills dels obrers.

En destaquem alguns casos força representatius, sense la pretensió de considerar-los únics.

El "Col·legi Vidal" de Sant Feliu és una de les institucions que tingueren més prestigi a la comarca. L'origen de l'entitat és un llegat que deixà Antoni Vidal i Calçada, que morí a Marsella, on residia, l'any 1868. Amb una renda perpètua de 7.000 francs, es mantenia el centre docent amb un selecte professorat seglar que impartia classes tant de primer ensenyament com de segon. El col·legi Vidal fou incorporat al primer grup escolar de Sant Feliu a començament dels anys quaranta del segle actual.

Un guixolenc, l'Ermengol Vila i Saglietti, planejà cap al 1892 una espècie de Formació Professional, que en diríem avui, composta de quatre cursos, a partir dels tretze anys, amb la finalitat que els nois, una vegada acabats els estudis, arribessin a ser uns tapers qualificats. Això s'articulava com una ampliació de l'escola municipal i preveia que quan els nois sortissin de l'escola primària entrarien d'aprenents en una fàbrica i al

vespre anirien a les escoles patrocinades pels ajuntaments. El palamosí Salvador Albert, que fou després diputat, quan era secretari de la Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols va voler donar vida a la idea de l'Ermengol Vila, però tot quedà en un projecte. Cap dels protagonistes del món del suro, des dels patrons i molt menys l'Estat, no crearen cap escola que realitzés aquest ideal.

La Salle

Els Germans de les Escoles Cristianes o Germans de La Salle foren present a les viles i ciutats sureres coincidint amb la puixança de la fabricació. Els Germans de La Salle han treballat o treballen encara a les següents poblacions relacionades en algun moment de la seva història amb el suro:

- Agullana (1907-1944)*
- Calonge (1894-1909)*
- Cassà de la Selva (1884-....)*
- Figueres (1906-....)*
- Girona (1905-....)*
- La Jonquera (1905-1915)*
- Llagostera (1904-1910)*
- Palamós (1905-1936) i (1946-....)*
- Sant Celoni (1911-....)*
- Santa Coloma de Farners (1904-....)*
- Sant Feliu de Guíxols (1891-1972)*

El Col·legi Vidal fou una de les institucions guixolenques més prestigioses. Portada de la revista on es publicaven poemes, articles i lloances a la figura del fundador, redactats per alumnes i professors.

L'educació racionalista o progressista tingué molt bona acollida entre la gent del suro. Els principis bàsics d'aquest sistema no eren nous: els seus orígens els trobem amb Rousseau al s. XVIII i es desenvolupà amb Spencer, Froebel o Pestalozzi. Als E.U.A. era aplicada amb èxit per John Dewey i a l'Estat espanyol per la "Institución Libre de Enseñanza" de Francisco Giner de los Ríos, o la "Escuela Moderna, Científica y Racional" de Francesc Ferrer i Guàrdia.

L'"Escuela Cervantista" de Cassà de la Selva, dirigida per Jaume Durany i Bellera, republicà radical, era un dels centres d'ensenyament laics que lluitaven al principi del s. XX per posar a l'abast dels fills dels obrers una formació i una cultura que havien estat tradicionalment patrimoni de les classes altes.

La "Institució Horaciana de Cultura", al carrer de l'Algavira de Sant Feliu de Guíxols, fou inaugurada el 10 de setembre de 1920 i la dirigien els

professors Casasola, pare i fill. Josep Casasola fou antic professor de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, i després de l'execució d'aquest n'havia mantingut l'esperit en el col·legi "Laplace" de Barcelona. S'instal·là a Sant Feliu, on continuà la seva tasca en l'escola que havia promogut la Federació local de Sindicats amb l'objecte de facilitar als fills de la classe obrera guixolencs una educació d'acord amb les conviccions i els principis racionalistes.

El 18 d'abril de 1920 s'inaugurà oficialment a Palafrugell una llar d'infants: "Casa Breçol de Palafrugell. Institut de Puericultura" (sic), per iniciativa de Joan Miquel i Avellí, J. Torres i Jonama i Cosme Ribas, dirigida per una comissió administrativa presidida per l'Alcalde de Palafrugell i una Junta formada per les senyores dels promotors. Hi havia quatre seccions: dues a la Casa bressol fins als dos anys, i dues a l'Institut de Puericultura, de 2 a 4 anys i de 4 anys endavant.

Josep Torres i Jonama, fill de Palafrugell, construí les escoles de la seva vila, i conjuntament amb els respectius Ajuntaments col·laborà en la construcció de les escoles de Mont-ras, Pals i Regencós.

ELS "GABINETS DE LECTURA"

22

La badia de Palamós, des de la balconada del Casino "La Unió".

Cap a la meitat del segle XIX, seguint la tendència generalitzada de l'Europa de l'època, aparegueren a les nostres viles i ciutats les associacions de caire polític i recreatiu que coneixem amb el nom de Casinos.

L'origen d'aquestes institucions el trobem relacionat amb els primitius "gabinets de lectura", cafès que rebien premsa periòdica, on els parroquians amb inquietuds anaven a llegir. La gent no estava acostumada a comprar el diari i a més moltes economies no es podien permetre una subscripció o la despesa setmanal que suposava el periòdic —una subscripció costava 8, 10 o 25 rals al trimestre, segons la procedència del periòdic i els jornals estaven cap als deu rals. El 1845 hi havia a Palafrugell 7 subscriptors de diversos diaris, a Palamós 2. Suposem que a les altres poblacions la situació era semblant.

Els parroquians d'aquests establiments s'agruparen segons les afinitats ideològiques o de procedència social i aparegueren els Casinos. La seva activitat era fonamentalment recreativa: la lectura de la premsa forastera primer i més tard la local, l'organització de concerts,

Programa del "Centre Fraternal" de Palafrugell i butllet per al Carnaval del 1902. Com els d'altres entitats, acostumaven a no estar fets per a l'esdeveniment concret sinó que corresponien a sèries fetes a l'engrós.

Un màxim de 600 socis

Dades referides a casinos amb indicació del nombre de socis en la data que s'expressa:

Casino	Dades corresponents a:	Nombre de socis:	Quota:
<i>Sant Feliu de Guíxols</i>			
"La Constància"	1884	185 numeraris 32 transeünts	65 rals an. 78 rals an.
"El Guixolense"	1884	172 numeraris 13 transeünts	2 ptes. mens. 3 ptes. mens.
<i>Palafrugell-</i>			
"Casino de Amigos"	1888	150	
"Centre Fraternal"	1888	550	
"Centre Obrer"	1888	594	
"L'Aliança"	1888	306	
"Centre de Catòlics"	1888	235	
"La Fraternitat"	1854	110	
"La Laboriositat"	1858	40	
"Círculo Palafrugellense"	1888		20 ptes. an.
<i>Palamós</i>			
"La Unión"	1860	216	30 rals d'entrada i 4 rals mens.
"Centre Econòmic"	1887	101	
"Centre Rep. Fed."	1893		7.20 ptes. an.
"El Puerto"	1903	450	1.90 trimest.
<i>Lloret de Mar</i>			
"Casino Lloretense"	1859		8 rals d'entrada 2 rals mens.
"Casino Industrial"	1876	370	

balls, funcions teatrals, conferències, funcionament de biblioteca per als socis, tertúlies,... i una activitat sovint oblidada en els estatuts: centres de contractació de suro o de taps. Molts tractes es feien a les taules dels casinos. És de destacar el paper que han jugat els casinos en l'alfabetització i en la instrucció de les classes populars.

La majoria dels casinos començaren a funcionar molt abans de les respectives autoritzacions oficials que concedia el Govern civil previ informe reglamentari de l'autoritat local, generalment l'alcalde.

CASINOS

23

70

Destaquem alguns casinos de poblacions que en algun moment han tingut, o tenen encara, relació amb el suro.

A *Lloret de Mar*, el "Casino Lloretense" (1858-1866); el "Casino Industrial" (1866), amb dues sales: la de dalt, la dels senyors, i la de baix, que donaria lloc a una escissió: el "Círculo Lloretense" i el "Casino Industrial". El "Casino Lloretense" (1931), continuació del "Círculo Lloretense" que s'extingí, mantenia una posició conservadora enfront del progressisme del "Casino Industrial", com ens explica Joan Domènech i Moner en un

documentat estudi sobre els casinos de Lloret.

A *Begur* abans del 1863 hi havia ja dos casinos. A *Agullana*, "L'Amistat", fundat l'any 1909. A *Darnius*, "La Concòrdia", del darrer terç del s. XIX i que avui encara perdura. *Llagostera* veié néixer en 1891 el "Casino Llagosterense", anomenat després de la guerra "Casino Español" i avui "Casino Llagosterenc".

A *Calonge* hi havia el "Casino Calongense" (1867), que es transformà en "La Fraternidad" (1892); avui perdura el "Cercle Calongí". Destaquem l'existència a la població d'una

El Casino dels Nois ocupa un dels edificis més característics del passeig de Sant Feliu de Guíxols.

lògia maçònica al final del XIX i començament del XX.

A *Cassà de la Selva*, el "Centre Econòmic" (1895) i el "Cercle Cassanenc" (1931). A *la Bisbal* l'activitat cultural de la població girava entorn dels dos casinos: "L'Escut Emporità" i l'"Ateneu Pi i Margall".

A *Sant Feliu de Guíxols* se citen cinc casinos l'any 1863. Destaquem "La Constància" (1860), que de fet funcionava des de 1851 i que subsisteix

El Centre Fraternal és un dels supervivents dels casinos fundats a Palafrugell a final del segle passat i començament del nostre.

actualment amb el nom de "Nou Casino La Constància"; era on es covava –permeteu-me l'expressió– la "moguda" ganxona de l'època. És conegut com a "Casino dels Nois" perquè tradicionalment els seus socis, obrers o petits industrials, eren gent oberta i progressista. Ocupa un dels edificis més característics de Sant Feliu. El "Casino dels Senyors", "El Guixolense"

(1861), que encara existeix, destacava a la comarca pels seus balls, sovint de gala i amb etiqueta obligada. Era el casino dels hisendats, dels grans fabricants, dels "americanos", o "cáncamos", com en deien a Sant Feliu, és a dir, la gent conservadora. "La Nueva Unión" era un casino de botiguers escindits del casino "dels Nois"; popularment era conegut per "la Gorga". Desaparegué a començament del s. XX.

A Palamós el casino més antic era "La Unión" (1855), amb una finalitat recreativa. De caràcter més popular era el "Centro Económico" (1887). Tot i que la majoria dels

casinos eren apolítics i establien la no conveniència o la prohibició explícita de parlar de política o de religió, a Palamós hi havia un dels casinos polítics de la comarca: el "Centre Republicà Federal" (1893). En 1903 es fundà el casino "El Puerto", amb 450 socis fundadors.

Palafrugell fou la que tingué més casinos i entitats amb el nombre de socis més alt. El més antic era el "Casino de Amigos" (1853), un dels més característics, conegut per "La Crosta"; "La Fraternitat" (1854), "La Laboriositat" (1858), el de can Martinet, oficialment "El Palafrugellense" (1859), escindit cap al 1887 en el "Centre Fraternal" i el "Centre Obrer". Aquest darrer era molt actiu, de caràcter republicano-federal i obrerista, tenia una col·lecció de retrats de republicans il·lustres i cada nova adquisició era celebrada amb "La Marsellesa" i els discursos de rigor. També hi havia "L'Aliança" (1882), el "Centre de Catòlics" i "El Tradicionalista", fundats el mateix 1887; "El Siglo", conegut per Can Pinós, i el "Círculo Palafrugellense", format per comerciants. Actualment sobreviuen el "Centre Fraternal" i el "Cercle Mercantil" (1904), el casino "dels Senyors".

CANÇONS I ORFEONS

24

A bans de la mecanització els cants omplien tant els obradors com les tavernes. Qui més qui menys tothom hi tenia inclinació, i alguns formaven part dels orfeons que tingueren tanta fama.

Les cançons de més èxit, entre els taps, eren les havaneres, que eren cantades amb tots els sentits i fent-hi "pinyol" sempre que calia. També tenien èxit les cançons que formaven part de sarsueles famoses i que es mantenien vives amb les periòdiques actuacions de companyies forasteres de sarsuela. També les cançons catalanes tenien

una bona acollida en el repertori d'aquelles corals improvisades als voltants dels catres de triadors, de les menjadores, dels taulells o de la taula de l'hostal: sardanes com "Les noies de l'Empordà", "Per tu ploro", "La Pepa",...; cançons dels cors de Clavé com "Les flors de maig", que permetia el lluïment dels tenors, o "Els pescadors", que era una veritable prova per als pulmons; cançons sureres com les dels peladors i d'altres que s'han perdut.

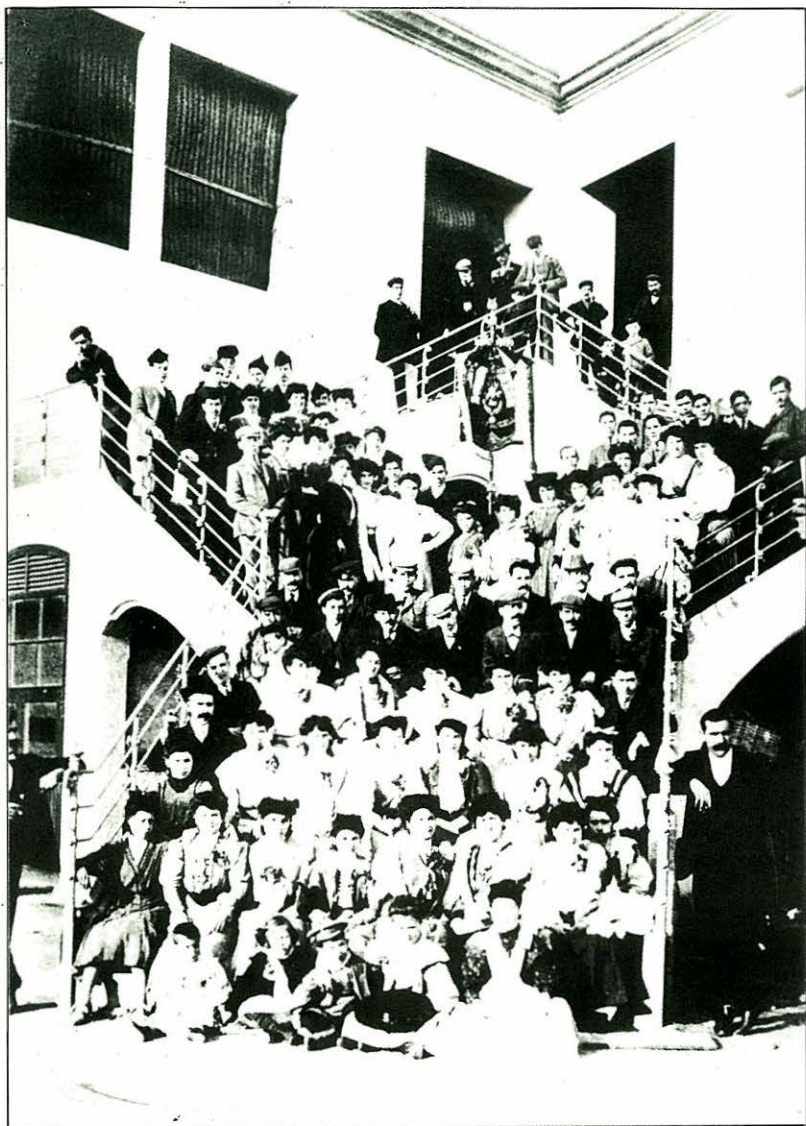
Hi havia colles organitzades que celebraven algun esdeveniment, especialment per Carnaval, amb un bon àpat i una bona cantada. Destaquen la "Colla del 3x4" de Palafrugell, o la famosa "Colla de l'Arròs" o "dels Divuits", encapçalada pels Miquel de Palafrugell, que feien, al final de segle, taps de 18 línies i els venien a la casa Bender de Sant Feliu. Un cop complert l'encàrrec la Bender els pagava, o ells convidaven el Sr. Bender –hi ha opinions contradictòries– a un bon dinar a l'ermita de Sant Sebastià, on es feien notar amb els seus cants i tabola.

Euterpe és la musa grega de la música, filla de Zeus i de Mnemòsine, i també el nom que hagué de prendre "La Fraternidad", primera coral

establerta a Barcelona i dirigida per Anselm Clavé. Les "Societats euterpenses dels cors de Clavé", constituïdes com a federacions de Corals arreu de Catalunya, es proposaven incrementar el nivell cultural de l'obrer a partir de la música i el cant. Ben aviat a les poblacions sureres –que com anem veient destacaven pel seu tarannà inquiet– aparegueren diverses corals que agrupaven molts dels improvisats cantaires de les "botigues" de taps.

Moltes de les corals de les nostres viles i ciutats proclamaven, allà on anaven, la seva vinculació amb el suro amb els seus estendards, que solien ser de vellut amb relleus de suro treballat. Molts orfeons tenien una relació estreta amb els casinos de les respectives poblacions, fins a l'extrem que algunes agrupacions eren el que podríem anomenar la secció musical del casino.

Entre les corals més representatives esmentem: "La Taponera" (1859) de Palafrugell, una coral d'èxit que viatjava a l'estranger, dirigida pel mestre Frederic Gich i que tenia un estendard de suro fet pel Dr. Josep Martí; "Avant!" (1891) de Sant Feliu de Guíxols, dirigida pel mestre Bartomeu Barri; el seu estendard fou un obsequi d'un

Els components de la coral "La Taponera", de Palafrugell, en una fotografia de començament de segle presa amb motiu d'una cantada que van fer a la fàbrica de Can Màrio.

surer guixolenc, el Sr. Emili Mascort, que vivia a Sevilla.

"Avant!" era la coral progressista de Sant Feliu, mentre que la conservadora era "Gesòria" (1891), dirigida pel mestre Ramon Novi; aquesta agrupació també tenia un penó de vellut i suro ofrenat pel mateix Sr. Mascort.

Ambdues corals van desaparèixer a començament del segle XX i, segons les nostres notícies, van ser continuades per l'"Orfeó Llevantí".

El 1896 es fundà "La Tenora" a Cassà de la Selva, on el 1900 Mn. Gabriel Garcia formava "L'Orfeó Catalunya", que quedava força desmarcat del repertori tradicional de les altres agrupacions. El mateix any de 1900 el

Sr. Bonaventura Sabater, industrial i polític, fundava a Begur "La Cigala Begurenca", dirigida pel mestre Francesc Ferriol. A Palamós s'hi fundà el 1898 la societat coral "El Progrés", dirigida pel mestre Josep Casanoves (a) "el Paixero". Encara existeix. A Tossa de Mar abans de 1896 cantava l'orfeó "Lo Pensament". Destaca a Calonge "La Euterpense" i a Llagostera "La Unión" i la coral "del Cercle". A Agullana, "El Pirineu Agullanenc" (1905).

ELS EDIFICIS

25

74

Entre les construccions que acollien les manufactures del suro hem de distingir les que eren habilitades, o sigui, les que ensems eren l'habitatge familiar, de les fàbriques que havien estat dissenyades, a vegades per arquitectes de renom, expressament per a la seva funció.

Les velles cases de poble amb un pati o un hort annex foren habilitades com a obrador quan l'activitat agrícola, ramadera o pesquera es pogué complementar, en uns primers temps, amb la manufactura del suro. Més tard les tasques de conreu desaparegueren progressivament i també altres

oficis, a causa de la necessitat de mà d'obra en la naixent indústria. El pati servia alhora de magatzem i de lloc on es feien aquelles activitats que es podien realitzar a l'exterior: toscar, bullir, enfardar...

Aquesta duplicitat de funcions de la llar familiar la podem considerar coincident en el temps amb la manufactura manual, mentre la producció i la necessitat d'espai no exigien més superfície.

Com un de molts exemples d'edifici adequat a la funció de fàbrica destaquem la "Miquel, Vincke i Meyer", avui "Armstrong", de Palafrugell, construïda entre 1900-1904, coneguda com a "can Màrio". Té una notable façana i una torre-dipòsit que caracteritza la imatge urbana de la vila. Aquesta fàbrica fou planejada per General Guitart

(1859-1926), un arquitecte gracienc que deixà construccions ben remarcables, especialment a Sant Feliu de Guíxols, d'on fou arquitecte municipal.

Les fàbriques solien tenir un aspecte exterior imponent per les seves proporcions, encara que moltes vegades hi faltava una bona pintada i una periòdica neteja de vidres. Un portal exterior coronat pel nom del propietari donava pas a un gran pati de terra batuda, empedrat parcialment en els llocs de pas. El pati era ple, en les bones èpoques, d'estibes de suro enormes que

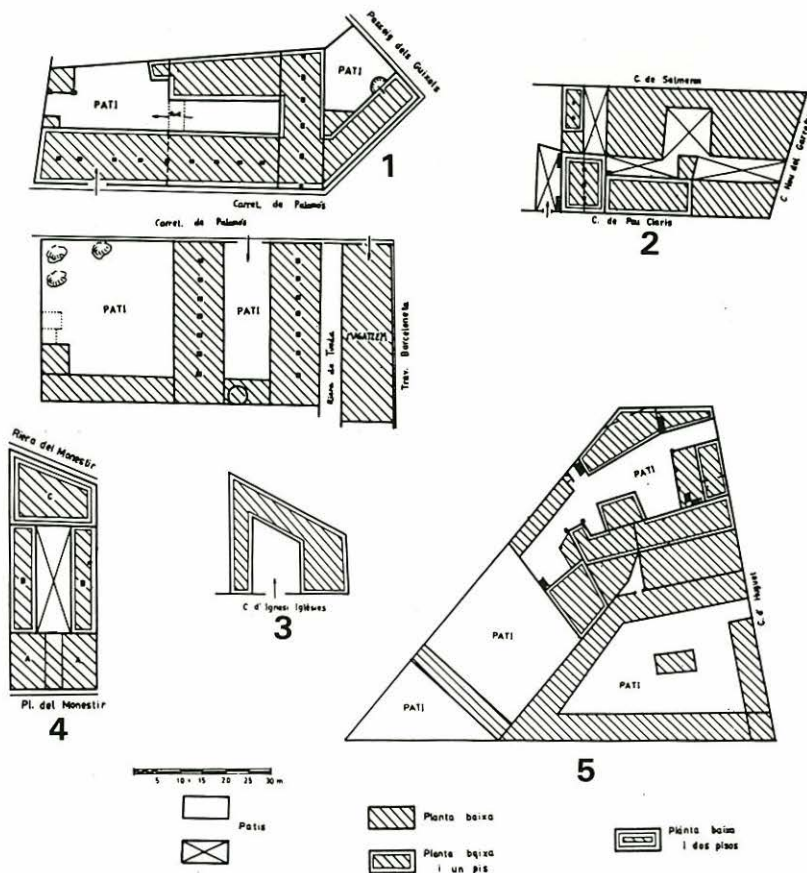
El carrer de la Riera d'Aubi, a Palafrugell, és una de les mostres més representatives de cases per a obrers surers que s'han conservat fins avui dia.

esperaven ser transformades. Al voltant del pati s'obrien les entrades a una o més naus àmplies. Si la nau era única se solien fer dues plantes: a la baixa s'hi havien instal·lat els taulells amb els estris necessaris per a cada secció: llescadors, carradors, tapers,...; i al pis de dalt, el despatx i una gran nau per a embalar. Les parets eren cobertes de polsim i –com ens explica Gaziel– de "majestuosos i pesants cortinatges de teranyines" que eren respectades pels tapers perquè les utilitzaven com si fos cotó fluix per a tancar una ferida feta amb la ganiveta. Curiosament, aquest ús terapèutic de les teranyines és també conegut a l'altra banda de la Mediterrània des de temps remots.

Aquestes naus d'aparença buida s'ompliren amb el brogit de les màquines, i la decoració gairebé teatral de les teranyines desaparegué i fou substituïda pels embarrats, els arbres de transmissió, les politges i les corretges.

Cal esmentar un altre grup d'edificacions directament relacionades amb la indústria surera: són els conjunts de cases per a obrers construïdes a partir de la segona meitat del segle XIX i molt especialment a començament del XX. Eren petits edificis, generalment

d'una planta, amb un passadís, habitacions en un costat o a banda i banda del corredor que dóna a un pati posterior. Se'n troben principalment a Palafrugell, a Sant Feliu i a Palamós, on destaquen les dels carrers de la Riera d'Aubi i de López i Puigcerver, on encara se'n conserven moltes i en bon estat.

Plànols d'algunes fàbriques guixolenques de 1935. En la seva diversitat de plantes, el pati sempre és present: 1, J. Batet; 2, Traschler; 3, R. Donatiu; 4, Josep Mont; 5, J. Sanjaume.

PORTS I CARRILETS

26

A bans de la construcció dels ports actuals el tràfic marítim es feia des de la platja estant. Quan arribava un vaixell, el pràctic hi acudia i dirigia la maniobra de fondeig. Tot seguit es feia la càrrega o la descàrrega mitjançant unes gavarres que unien el vaixell amb la platja amb repetits viatges. Una gernació de carregadors, cadascú amb la feina ben apresada i repetida centenars de vegades, portaven a terme les operacions. És fàcil d'imaginar que la més petita alteració en l'estat de la mar o del vent

posés en perill la continuïtat de la feina. Així s'explica la necessitat que es tenia d'una construcció robusta, d'uns molls, d'unes esplanades on poder deixar les mercaderies, sense el risc que suposava fer les operacions des de la platja, tant pel perill que representava per a les persones com per la pèrdua econòmica si el vaixell no salpava el dia previst o si naufragava després de passar treballs tot intentant treure'l de la badia.

El port de Palamós, port reial des del s. XIII, ha estat

El port de Palamós ha estat important des del segle XVIII gràcies a la sortida de mercaderies del sector surer.

important des del XVIII gràcies a la sortida de les mercaderies del sector surer comarcal.

El moll primitiu era del s. XV i havia estat objecte de molt poques millores.

A començament del s. XX es construí el nou dic d'abric de 700 m i el moll comercial i de pesca, de 200 m per 50 m.

El port de Sant Feliu tingué importància des del s. XII; era el port de Girona i de la comarca de la Selva, la sortida dels productes de la seva zona d'influència. El primer moll és del 1435, però l'escullera actual (510 m) fou construïda entre 1904-1910.

Llafranc i Calella de Palafrugell, utilitzades des de molt abans per la pesca, foren els ports de sortida de les manufactures sureres de la zona de Palafrugell a partir del segle XVIII. Aquesta funció anà desapareixent al llarg del XIX, a mesura que milloraven les comunicacions comarcals.

El 1884 fou creada la línia de ferrocarril Palamós-Flaçà, el "Tranvia del Bajo Ampurdán", amb un recorregut de 33,384 km seguint la mateixa carretera general. S'utilitzà material belga que costà 1.750.000 pessetes. Fou inaugurat el 23 de març de 1887 a Palamós i funcionà amb dificultats, tant

Els ferrocarrils que no van passar de projecte

Es feren molts de projectes per assegurar una xarxa ferroviària a les comarques sureres. Tots coincideixen en el darrer quart del segle XIX. Mai no van arribar a convertir-se en realitat.

El 1858 es projectava una línia des de Santa Coloma de Farners a Figueres, amb un ramal cap a Palamós.

El 1875 s'aconseguí de la Direcció General d'Obres Públiques el permís necessari per a estudiar una línia de Sant Feliu de Guixols a la frontera francesa que passés per Palafrugell i la Bisbal. Un altre projecte d'aquell mateix any, amb un trajecte diferent fou el de Palafrugell-Torroella de Montgrí-l'Escala, i d'aquesta última població fins a prop del Fluvià, on s'uniria amb la línia de França, ja existent. També el 1875 es projectà una línia Girona - Palafrugell - Palamós - Sant Feliu - Riudellots.

El projecte més important de tots, el més ambiciós, fou fet el 1877 i s'arribà a col·locar la primera pedra. Pretenia la construcció d'un ferrocarril de via ampla passant per Caldes - Llagostera - Santa Cristina - Sant Feliu - Palamós - Palafrugell - Torroella - Pals - Bellcaire - Albons - Viladamat - l'Armentera - Vilamacolum - Riumors - el Far d'Empordà - Figueres, on s'ajuntaria a la línia ja establerta, totalitzava 86 km amb un pressupost de 15 milions de pessetes. Era l'anomenat "Ferrocarril del Bajo Ampurdán". Tornà a ser interessant pels anys vint, però l'augment del pressupost feu que la Mancomunitat no el pogués tirar endavant.

Finalment, el 1880 es pensava en un F.C. econòmic amb dos trajectes: Girona a Olot (per Amer) i Girona a Palamós (per la Bisbal), que es farien realitat més tard.

mecàniques com econòmiques, fins al 1956. El promotor fou August Pagès.

El segon ferrocarril que fou més que un projecte, el de Sant Feliu de Guixols a Girona, va ser inaugurat el 30 de juny de 1892. S'havia constituït una Companyia l'any 1889 amb capital guixolenc, concretament 15.361 accions

de 100 ptes. i 2.000 obligacions de 500. Utilitzà material alemany (Krauss i Cia) amb un cost de 3 milions de pessetes. Aquesta línia fou impulsada per Joan Casas i Enric Heriz. El dia 11 d'abril de 1969 deixà de funcionar. Els diaris tornen a parlar de la conveniència de ressuscitar, amb material modern, alguna de les línies desaparegudes.

Al final de 1903 es plantejà per primera vegada i de manera oficial la possibilitat que la pols de suro fos nociva per a la salut. La fàbrica que els germans Sala tenien a la Plaça del Monestir de Sant Feliu fou objecte de denúncies per part dels veïns per la pols que desprenia, entre d'altres molèsties. La fàbrica tenia sis màquines d'esmeril per a la fabricació de taps; la pols produïda era impulsada per un ventilador, accionat per un motor de gas, cap a una cambra de decantació amb una sortida cap al teulat. Aquesta solució no era suficient i els voltants de la fàbrica es veien coberts per aquesta pols. Una comissió de la "Junta Provincial de Sanidad", després d'unes anàlisis, féu un dictamen que establí la conveniència de fer desaparèixer la pols tot i que reconegueren, entre nou conclusions, que no tenien prou dades ni observacions respecte dels efectes que podia produir en la salut, però consideraren que es perjudicaven els interessos del veïnat.

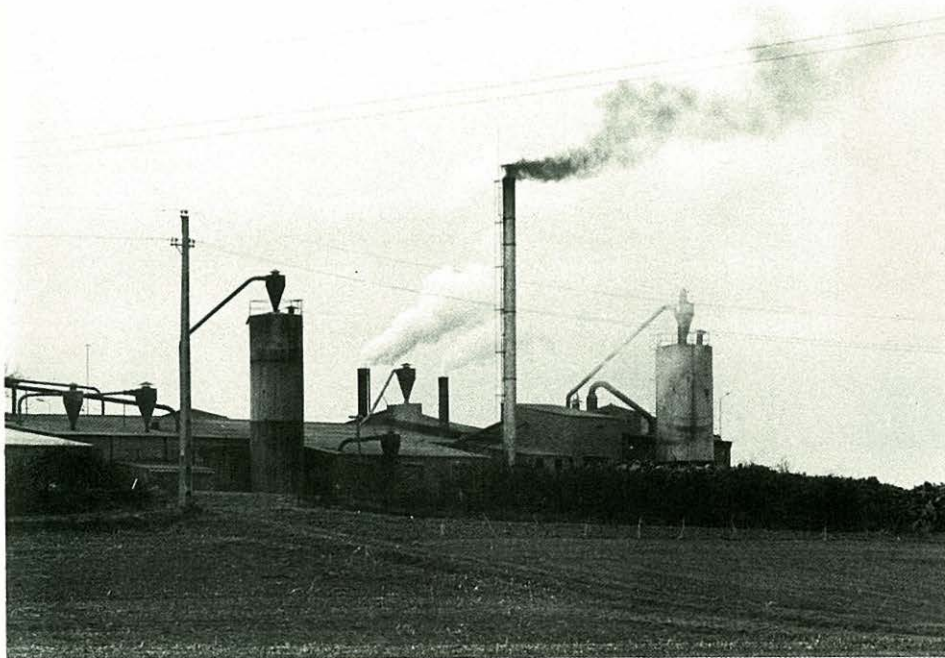
Des del nostre coneixement actual de la qüestió podem diferenciar-hi dos aspectes: la incidència sobre la salut de l'obrer surer i els efectes sobre l'ambient de les poblacions sureres. Considerem el primer cas, en què podem distingir dues qüestions:

Per una banda, en el moment de triturar, llescar o esmerilar el suro, la pols que s'origina, en ser aspirada, pot ocasionar amb el temps la broncopatia obstructiva o bronquitis. D'altra banda, el suro bullit experimenta, al cap de dos o tres dies, una floridura on es detecta la presència de fongs, les espores dels quals poden arribar als pulmons dels llescadors i barrinadors que manipulen suro florit i sec i produir-los alveolitis al·lèrgica.

Josep Alegre i Valls, que ha obtingut el 1986 el títol de doctor en medicina amb una tesi sobre "la suberosi", realitzada a partir d'investigacions en quaranta-dues indústries gironines del suro, amb un total de 488 treballadors, afirma que "es detecten

prevalències de bronquitis crònica en un 30%, asma bronquial en un 6% i alveolitis al·lèrgica en un 5%". La prevenció d'aquesta problemàtica, que depèn molt de la sensibilitat personal, passa per una adequació de les fàbriques: pintures murals antifloridura, bons sistemes de ventilació; utilització de màscares filtrants en fer aquestes feines i, sempre que sigui possible, treballar amb suro moll.

Els efectes de la indústria surera sobre la contaminació ambiental hem vist que preocupen des de fa anys, però els primers passos efectius per arribar a la solució del problema han començat a donar-se als anys vuitanta del nostre segle a Cassà de la Selva, població especialment afectada en trobar-se la indústria a l'entorn i dins mateix del nucli urbà, d'una extensió

relativament reduïda. De fet, la indústria surera era un factor més que agreujava la situació; també hi ha indústries que no són sureres i a més l'abocador de deixalles cremava continuament. S'establí una "Xarxa de Vigilància i Previsió de la Contaminació Atmosfèrica", amb uns sensors estratègicament repartits que poden detectar i comptabilitzar sediments, òxids de sofre, fums i partícules en suspensió. L'Ajuntament ha obtingut que l'octubre de 1985 Cassà fos declarat per la Generalitat "Zona de contaminació atmosfèrica i zona de protecció especial" i s'ha elaborat un pla d'actuació coordinant els Serveis d'Indústria, Promoció de la Salut i Ajuntament. Les inspeccions a les indústries han establert que el funcionament de les instal·lacions de

combustió que utilitzen pols de suro és deficient; la combustió de pols de suro en els perols origina unes emissions importants per la dificultat de regulació i les diferents qualitats de pols que es cremen.

Entre les empreses cassanenques es produeixen emissions de pols de suro que van d'1 a 95 kg/dia, afortunadament només unes hores a la setmana. Si fem el càlcul segons el grau de funcionament de les instal·lacions, veiem que es produeix un buidatge anual a l'atmosfera que oscil·la entre els 100 kg i els 10.000 kg de pols de suro per cada indústria que utilitza aquest combustible, segons dades dels laboratoris dels Serveis d'Indústria de la Generalitat de Catalunya.

DE TEOFRAST A DOM PÉRIGNON

27

80

Moltes de les propietats del suro eren conegudes i apreciades des de temps antics. Autors com Teofrast (s. IV aC.), Cató (s. III-II aC.), Varró (s. II-I aC.), Plini el Vell i Columel·la (s. I dC.) i Plutarc (s. I-II dC.) descriuen el suro i les aplicacions que li donaven a les seves respectives èpoques: flotadors de xarxes de pescar, ruscos per a abelles, taps d'àmfora o soles de calçat femení. Segons Joan Badia i Homs, les restes dels vaixells enfonsats prop de les Formigues portaven carregaments d'àmfores dels segles I-II dC. tapades amb taps de suro.

*La invenció del
xampany per dom
Pérignon i la ràpida
expansió de marques
com Moët et
Chandon i Veuve
Clicquot el segle
XVIII va fomentar la
indústria de
fabricació de taps de
suro.*

El suro fou també utilitzat a l'edat mitjana; destaquem la referència que en fa sant Isidor de Sevilla en recomanar-lo per facilitar la natació. Però la utilització massiva del suro per a la finalitat més tradicional i coneguda, tapar recipients, ve més tard.

En uns comptes d'un negociant anglès de vins, datats el 28 d'octubre de 1662, s'esmenta el preu d'una partida de taps de suro gairebé vint anys abans de la descoberta de dom Pérignon, segons menciona Stanley Strong, autor anglès citat per Pere Pla. Això modifica la tradició que atribueix a dom Pierre Pérignon la invenció del tap de suro a més de la del xampany, entre d'altres coses relacionades amb l'enologia. El que es pot afirmar és que el descobriment de l'esmentat benedictí propicià la implantació de la indústria del suro en necessitar, la seva troballa, dues condicions per a poder ser portada a la pràctica: envasar el vi en petites dosis i l'exigència d'un tapament eficaç.

Pierre Pérignon va néixer el 1638 a Sainte-Manehould, a la Xampanya. Es va fer benedictí i fou l'encarregat del celler del monestir de Hautvillers, durant quaranta-set anys, fins que hi morí, el 1715. Una abadia

situada en el cor d'una comarca vinícola és normal que cobrés en espècie part dels delmes o prestacions feudals que encara eren vigents: el raïm, que afegit a la producció de les terres del monestir justificava l'existència d'un càrrec com el que tenia dom Pérignon.

Coneixia els diferents tipus de raïm, com també les subtileses que exigeix l'elaboració d'un bon vi, des de l'empelt fins al "coupage", fins que aprofità la tendència a la fermentació natural dels vins de la Xampanya. Calia obtenir el gas per fermentació en l'interior de recipients tancats: l'ampolla de vidre i el tap de suro li possibilitarien l'obtenció del xampany, alhora que substituiria mètodes de tapament tradicionals, com el tap de fusta o el de cànem untat amb oli, que no li eren útils per a les exigències del nou producte.

El descobriment del benedictí es convertí en la indústria de la comarca. Tot seguit sorgiren fabricants com Ruinart (1729) Moët et Chandon (1743) o Veuve Cliquot (1783) i altres, que necessitaren cada vegada més quantitat de taps, en estendre's el consum de xampany entre les classes altes europees. Arreu, tots els vins de qualitat adoptaren

L'opinió dels clàssics

Teofrast, en el segle IV aC, deia:

"(...) el suro creix en el Tirrè, la seva soca és senzilla, la fusta és dura, l'escorça és gruixuda, esquerdada com la del pi, però de peces més grosses (...). L'arbre es pela, i és creença que se li ha de llevar del tot la pela, sinó l'arbre en pateix".

(TEOFRAST: "Historia plantarum", 3, 17. citat a "Vocabulari del suro". E.R. edicions catalanes. St. Cugat del Valls, 1983).

Plini el Vell (s. I dC) en parla a la seva "Història natural":

"(...) el suro és petit, les seves glans són escasses i dolentes, la seva escorça es torna gruixuda i si se la pela torna a créixer. És utilitzada en les xarxes dels pescadors, per a tapar receptacles i també per a calçar d'hivern de les dones".

(PLINI el Vell: "Naturalis historia", XVI, 8, 13, 21, 24.)

l'ampolla i el tap de suro i deixaren la bóta per a l'envasament destinat al majorista i per a vins més modestos.

LA FUNDACIÓ DE LA INDÚSTRIA TAPERA

28

Es citen tres teories tradicionals sobre els orígens de l'aprofitament del suro gironí per a la fabricació de taps.

La primera atribueix la implantació de la indústria a un fonedor alemany, Josep Rumei, i a uns obrers francesos que treballaven a la fàbrica de municions que hi hagué a Sant Llorenç de la Muga, anomenada la Farga de Sant Sebastià o de Santa Bàrbara, i que començà a funcionar en data indeterminada de la segona meitat del s. XVIII fins al 1794, en què fou destruïda pels francesos. Rumei i els seus

Gente robusta

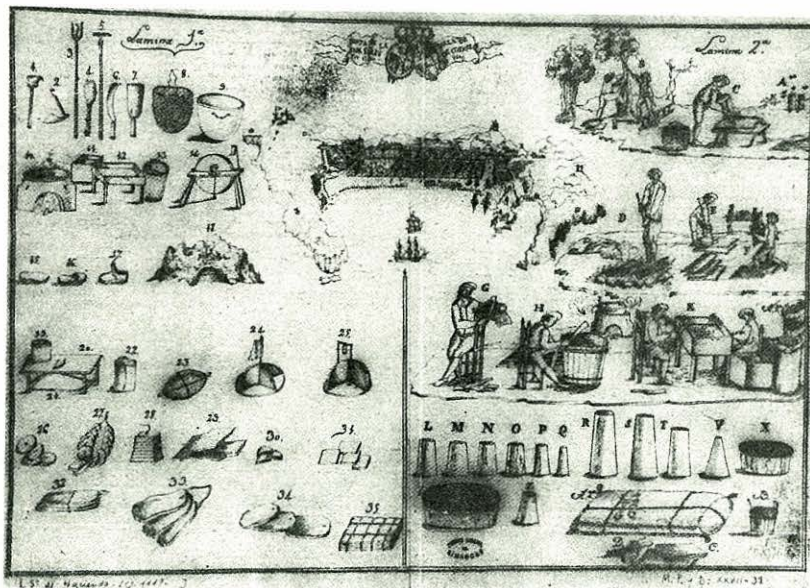
En un informe a la Intendència de Barcelona datat a Girona el 18 de gener de 1832, el bisbe Castaño escrivia sobre els fets de la Teulera:

"(...) que este producto sirve para mantener un sinnúmero de familias, que carecen de otros recursos para subsistir; y que siendo esta clase de operarios (en lo general) gente muy robusta, ágil y bien dispuesta, se harian peligrosos en la sociedad, si les falta trabajo".

(Transcrit per: CALZADA i OLIVERAS, Josep. Obt. cit.)

homes, amb l'autorització dels respectius propietaris, explotaven unes suredes que pelaven i, un cop preparat, enviaven el suro a Alemanya. Aquesta tradició falla en el sentit que, si es considera el segle XVII el moment d'implantació de la indústria, no coincideix amb Rumei i el seu treball a la Farga. Si és a la segona meitat del XVIII quan s'instal·len, no aporten res de nou perquè tenim documentada l'existència de tapers anys abans. A més, acceptant que Josep Rumei hagués tingut algun paper en aquesta història, seria el d'exportar el suro i no el de fer taps.

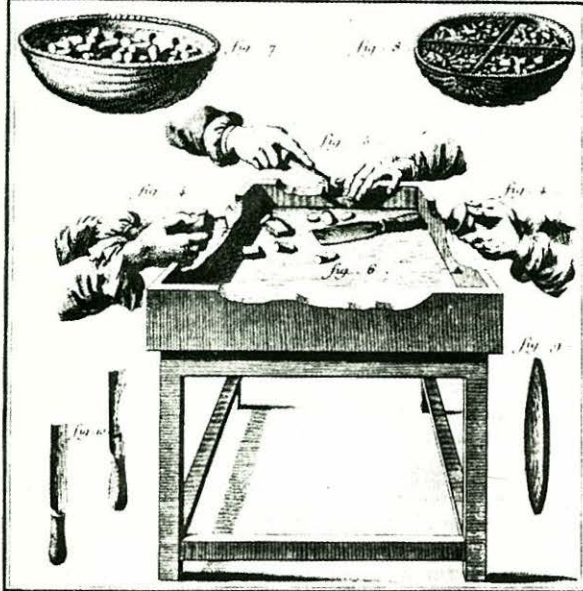
La segona hipòtesi considera la vila de Llagostera com el

juny 1636

*Francès A 17. mori jaure ferer carrador del Regne de França
rebe los foyments de la gleytia el 17 de Juny.*

A la plana de l'esquerra, gravat que, acompanyat d'una descripció, fou enviat a Carles III l'1 d'octubre del 1787 per un grup de guixolencs. En aquesta plana, botiga de taps i detall de la fabricació del tap a mà, segons un vell gravat del segle XVIII. Sobre aquestes ratlles, el polèmic text del 1636, que segons alguns al·ludeix a un carrador i segons d'altres a un "carrador".

primer lloc de les nostres comarques on s'establí un taper. Es diu que cap a 1750 un francès s'allotjà a can Vingut de Lagostera. Al cap d'uns dies demanà suro i es tancà dins al seva cambra laborant el suro d'amagat per por que no fos descobert el seu secret. I ja se sap que en els pobles no n'hi pot haver, de secrets. Al cap de poc temps tothom ja sabia què feia i com ho feia. Aquesta història, amb variants, l'hem sentida aplicar a Sant Feliu de Guíxols, on un

bordelès s'hi establí i ensenyà el seu ofici a un guixolenc de cognom Castelló (a) "Pistolet".

La tercera tradició explica que dos propietaris d'Agullana, Puig i Guinart, s'havien subscrit a un periòdic francès que els féu conèixer l'exploació de les suredes per a la fabricació de taps. En Guinart se n'anà a França i tornà al cap de poc acompanyat d'operaris francesos que ensenyaren la seva feina a la gent d'Agullana, i des d'aquí s'estengué

ràpidament una vegada es van conèixer els avantatges que tenia una feina per a la qual, en aquell moment, no calien ni grans inversions ni estar subjecte a una rígida normativa gremial.

Les darreres investigacions sobre la implantació de la indústria han portat a conèixer una inscripció al registre parroquial de Sant Feliu on s'esmenta un ciutadà francès, mort el 17 de juny del 1636, la professió del qual pot ser llegida com a carrador o considerant la "C" com a essa sonora, és a dir, serrador, ofici molt comú aquells anys entre els immigrants francesos. Aquesta última possibilitat sembla més versemblant que no pas la improbable existència, a començament del segle XVII, d'un ofici tan especialitzat com el de carrador.

També s'han localitzat tapers documentats, a Tossa (1739) i a Sant Feliu (1747) que avancen, per tant, les dates fins ara tingudes com les més antigues de la indústria.

LA PRIMERA MEITAT DEL XIX

29

84

Quan comença el segle XIX la Guerra del Francès pertorbà l'activitat surera, provocà la suspensió total i produí greus danys a algunes poblacions. Palamós sofrí especialment el pillatge dels francesos. La informació referida a la indústria durant aquests esdeveniments és confusa i incompleta. En tornar la pau s'intensificà el comerç estranger, concretament cap a Anglaterra, i s'arribà a posar en perill les existències de primera matèria destinades al mercat interior. Els fabricants de Sant Feliu sol·licitaren una acció del govern que es concretà en una Reial Ordre del 2 de desembre

de 1819 que aconseguí l'equilibri entre els interessos dels productors i els dels fabricants.

Tot i l'existència d'aquestes disposicions es produïren conflictes entre els exportadors de suro en planxa i els tapers, que consideraven lesionats els seus interessos.

Són remarcables els aldarulls que dificultaren els embarcaments de suro en un vaixell anglès a Palamós i en un de suec a Sant Feliu el mes d'abril de 1820. El 1830 es repetiren uns fets semblants i donaren lloc al famós avalot conegut com el motí de la Teulera, a Santa Cristina d'Aro, incident que expliquem en un altre capítol. Aquests esdeveniments eren conseqüència de dues circumstàncies: primer de la creixent demanda de suro per al whisky i la cervesa britànics, com per als vins i conyac francesos i, en segon lloc, per la insuficiència de la producció catalana de suro en panna.

Segons Ramir Medir, a Palafrugell es queixaven, el 1832, que les fàbriques no treballaven permanentment per la manca de primera matèria. Aquesta conjuntura provocà la recerca de suro a d'altres indrets, com Extremadura i Andalusia, on els

propietaris de les suredes, latifundistes, desconexidors, de moment, del que tenien, van arrendar els boscos als catalans per llargs períodes de temps. Més tard van aconseguir autoritzacions per exportar suro extremeny cap a Portugal (!) malgrat els informes contraris de l'Ajuntament de Palafrugell, que denunciava els perills que aquesta mesura podia portar.

Cap als anys quaranta del segle passat s'estableixen a Sevilla les primeres fàbriques de carracs i de taps amb suro procedent de les extenses deveses de la regió. Tradicionalment se citen els noms de Joan Guinart i Joan B. Olivós com els introductors de la indústria a Andalusia. El 1845 Tomàs Reynolds s'estableix a Jerez de los Caballeros (Badajoz), on instal·là la primera fàbrica d'Extremadura. Aquesta iniciativa fou ràpidament imitada. El mateix any de 1845 es prohibeix l'exportació del suro de les comarques gironines, decisió que afavoriria la indústria local.

El 1848 es produí a França la Revolució que derrocà la monarquia de Lluís Felip d'Orleans i proclamà la II República francesa. Aquest fet provocà una suspensió de les comandes de taps que

En aquest gravat de fa més de cent anys, s'hi veuen representades les diferents fases de fabricació, l'escut de Girona i un tros de costa: les illes Medes, paisatge no gaire adient amb l'activitat surera.

ocasionà el tancament d'algunes fàbriques.

A partir de 1850 els nostres surers acudeixen a les exposicions internacionals, on juntament amb els taps exhibeixen molts d'objectes artístics fets de suro.

El testament d'un taper esdevingut ric

A Palafrugell encara es parla del testament hològraf que va fer Francesc Matlleria el setembre de 1917. Havia fet de taper en la seva joventut i, en tocar-li una herència, pogué viure de renda tota la seva vida. Deixà una casa a la Guàrdia Civil, un mas a l'Asil de Palafrugell i diverses finques a l'hospital. En aquest document hi ha uns paràgrafs d'antologia que de ben segur que haurien signat molts empordanesos de l'època. Vegem-ne uns quants:

”... Empecemos primero por el alma: Dejo mi alma a repartir entre todos los diablos; si es que la quieren y... y andan bastante listos para cogerla (...)

”Si alguna autoridad competente se opusiera a que se

cumpla mi voluntad, entonces que cargue ella con el muerto, y si quiere que lo... sale. (...) Dispuesto ya lo que concierne al cuerpo, paso a distribuir mis bienes terrenales, aunque no sea más que para evitar en lo posible se entrometan los curiales. (...)

”Que si yo hubiera podido repartir entre otra clase de animales esas cuatro migajas de que la ley me permite disponer, no hubiera querido que ese bruto a quien llamamos hombre se aprovechara de una sola de ellas, pero como todo ha de ir a parar a sus manos aunque sea para patearlo... por eso lo he dispuesto de ese modo”.

(Citat a: L. MOLINAS/ JOAN PIERA: "Palafrugell, ahir". Palafrugell, 1982)

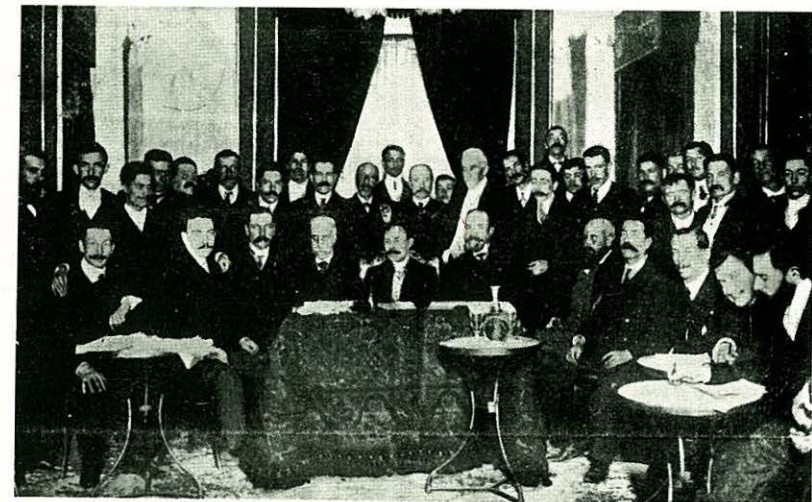
ANYS DE PROSPERITAT

30

86

La segona meitat del segle XIX es caracteritza per la normalització de les relacions amb Europa i la culminació del treball menestral. S'inventà la màquina de ribot, que, com ja comentem en el capítol corresponent, provocà moltes reaccions entre els tapers manuals. El 1861 Francesc Matlleria, de Palafrugell, substituï la ganiveta d'una peça per una ganiveta de fulla canviable i féu la sort d'un altre palafrugellenc, l'Abdó Dalmau, que explotà l'invent a partir de 1869.

Quan una guerra ha trasbalsat Europa l'activitat surera se n'ha ressentit negativament.

La Guerra franco-prussiana (juliol 1870-maig 1871) n'és l'excepció: l'exèrcit prussià es begué el vi de tota la Xampanya. Per tant, els productors, acabada la curta guerra, van refer les existències, cosa que afavorí els tapers catalans que, si bé momentàniament acusaren la manca de comandes, tot seguit s'hagueren de posar a treballar de valent.

D'aquests anys és l'establiment de les primeres associacions obreres, que en els anys setanta sembla que no eren gaire combatives en comparació amb èpoques futures, com ja veurem.

El 1876, es tornà a la mateixa història: reclamar pel suro en

Del 20 al 23 de maig del 1907 se celebrà en el "Circulo de la Unión Mercantil" de Madrid una de les reunions més importants d'aquell moment. Aquesta és la foto de la trobada.

brut o semielaborat uns aranzels calculats sobre el valor en el mercat i no sobre el pes. La raó era que s'estaven exportant carracs com si fos suro en planxa. Com sempre, l'acord entre els diferents elements de l'activitat surera era molt difícil. Després de la intervenció personal del rei Alfons XII, se solucionà el conflicte des del govern gravant el suro gironí i deixant lliure el dels propietaris andalusos i extremenyos.

Sant Feliu i Palafrugell, pioners de la mecanització

Josep Gich i Manuel Gil, en una Memòria de 1884 que fou premiada en el Certamen Literari convocat el mateix any pel Centre Recreatiu de Sant Feliu de Guíxols, ens informen de les màquines per a fer taps que hi havia instal·lades a la indústria suro-tapera amb indicació de l'any de muntatge.

L'original és en castellà.

POBLACIONS	ANYS	Nombre de màquines
Agullana	1883 - 84	2
Arenys de Mar	1883	2
Blanes		0
Begur	3 en 1879 i 2 en 1882	5
Cantallops		0
Calonge i Sant Antoni	1 en 1870 i 2 en 1884	3
Cassà de la Selva	1883	2
Darnius	1880-82-83	4
Figueres		0
Girona	1880-83	4
Hostalric		0
La Bisbal		0
La Jonquera	1880	12
Lloret de Mar		0
Llagostera	1877-84	2
Maçanet de Cabrenys		0
Palamós	1863-84	2
Palafrugell	1882-83	43
Sant Feliu de Guíxols	1874-77-80-82-83	56
Santa Cristina d'Aro		0
Sant Celoni		0
Tordera		0
Tortellà		0
Tossa		0
Vidreres		0
	Total	137

GICH FONTANET, Josep, GIL SANS, Manuel F. "La industria corchera". Memòria St. Feliu de G. agost 1884.

La "Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País" fou consultada per a obrir una investigació sobre totes

les circumstàncies i problemes que incidien en el món del suro. L'any 1880 envià un qüestionari als productors de

suro, fabricants i comerciants amb la pretensió d'aclarir la situació. Els resultats de la investigació confirmaren la insolidaritat dels interessos entre els surers i l'existència de contradiccions en les estadístiques citades per uns i altres. Així es va fer impossible, una vegada més, d'establir un criteri únic.

A partir dels anys vuitanta del segle passat, la indústria entra en una etapa de prosperitat que facilita el creixement industrial de les poblacions sureres, les necessitats de transport augmenten i es plantegen els primers projectes ferroviaris que haurien d'unir aquestes poblacions amb la T.B.F. (Companyia del Ferrocarril de Tarragona a Barcelona i França), que des del 1878 havia enllaçat amb els ferrocarrils francesos a Cervera de la Marenda.

Les guerres colonials de la darrera de segle, que culminaren amb la pèrdua de les darreres colònies americanes, provocaren una baixa de la pesseta que afavorí l'exportació i la fabricació, i a més, com que es cobrava en divises fortes, especialment en lliures esterlines, el negoci era doblement favorable. (El 1890 la lliura es cotitzava a 26,31 ptes. i a 39, 24 ptes. el 1898).

LA FI D'UNA ÈPOCA

31

88

El segle XX porta la implantació generalitzada de les màquines. Aquesta decisió, que prengueren la majoria dels industrials forçats per la competència estrangera, suposà pràcticament la desaparició del tap fet a mà i alhora la transformació de la tradicional empresa familiar en fàbriques dotades de màquines que exigien unes grans inversions de capital. Un exemple d'aquesta nova situació el trobem en la fundació de la "Miquel, Vincke i Meyer", l'any 1901 a Palafrugell, una empresa gegantina –1.000 obrers– en comparació amb els tallers familiars que maldaven per sobreviure. Molts dels antics

operaris que feien els taps a mà en tallers propis es van veure obligats a canviar de feina o a llogar-se en les fàbriques grans, on la seva experiència en el coneixement i transformació de la primera matèria era molt apreciada.

L'any 1909 es produí una baixa en les xifres d'exportació de taps a causa de l'increment en la utilització de discs de suro i dels augments dels drets duaners que els països estrangers anaven decretant per al suro elaborat per tal de protegir la seva pròpia indústria surera.

En aquests anys destaquen les nombroses anades i vingudes a Madrid de tot tipus de personatges relacionats amb la indústria o la producció sureres, des dels representants polítics fins als membres d'associacions. Quan no eren les relacions comercials amb França (1909), era un nou impost de transports (1910), la revisió dels Aranzels de Duanes (1911), o les relacions amb Itàlia (1911-1914). Entre els principals protagonistes de les gestions destaquem Martí

*Martí Cama i Prats
fou un dels més actius
industrials del suro
en les gestions amb
Madrid entre 1909 i
1915.*

Cama, Martí Roger, el senador Frederic Rahola o el diputat Salvador Albert... Vegem amb un cas com els anaven les coses per Madrid.

El 1911 es volia fer una reforma dels Aranzels que mobilitzà, una vegada més, els propietaris de les suredes a favor de la lliure exportació del suro en planxa. Com a rèplica es convocà una trobada d'industrials i d'obriers a Madrid els dies 21 al 23 de novembre. R. Medir destaca la presència de "bolicheros", petits artesans sevillans que es van fer notar amb la gresca que organitzaren. L'assemblea aprovà la imposició d'un aranzel de 50 ptes. cada 100 kg de suro en panna. El govern

Canalejas estava disposat a acceptar les decisions de l'assemblea. Era insòlit que un Consell de ministres d'aquest país s'ocupés del suro. Salvador Albert va dir que per primera vegada s'havien concedit honors de capità general a la qüestió surera. Però els propietaris surers van impugnar les decisions de l'assemblea i un R D. del 27.12.1911 publicà els nous

La reforma dels aranzels mobilitzà una vegada més els propietaris de les suredes a favor de la lliure exportació del suro en planxa.

aranzels. Resultat: el dret d'exportació del suro en planxa es mantenia en 5 ptes. els 100 kg. El motiu d'aquesta decisió no fou la pressió dels propietaris, sinó la coacció que exercí l'ambaixador americà pel perill que corria la indústria americana si s'aproven els aranzels suggerits pels industrials i els obrers.

La situació, malgrat tot, no va anar del tot malament, si és que fem cas de les estadístiques dels anys següents, referides a les exportacions de taps i de discos, perquè d'uns 34

milions i mig de pessetes el 1910, s'arribava a gairebé 42 milions el 1913.

Els principals països clients de la nostra indústria es declararen la guerra l'any 1914. Molts comerciants i fabricants havien servit comandes que difícilment s'arribarien a cobrar per les moratòries que s'havien decretat i per la manca de fons d'alguns bancs. Aquest fou el primer fet d'una cadena d'esdeveniments que constituí la principal crisi de la indústria surera i marcà el final de tota una època.

LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

32

90

La Guerra del 14 posà en una difícil situació l'activitat suro-tapera i provocà una manca de treball que tingué conseqüències dramàtiques a nivell popular, com ja comentem en un altre capítol. Les diverses causes que determinen la gran crisi de la indústria suro-tapera en aquest moment les podem dividir en dos apartats: les principals o *permanents* i les secundàries o *circumstancials*.

Entre les primeres, les *permanents*, cal incloure-hi la problemàtica referent a la primera matèria, el suro, és a dir, la producció forestal, la progressiva manca de qualitat

o l'aparició dels succedanis del tap tradicional, com podia ser el tap corona, entre d'altres fets, com la passivitat dels industrials i dels propietaris, acusació feta en repetides ocasions des de les planes dels periòdics de l'època. Segons opinions generalitzades calia una transformació de la indústria, modificació de la maquinària i dels mètodes de treball per adaptar-se a les exigències del suro del país, que havia perdut qualitat i gruix a causa de les successives llesves i de la deixadesa dels propietaris a l'hora de fer els repoblaments convenients i de mantenir netes les suredes, com s'havia fet fins al darrer terç del segle passat. Molts propietaris de boscos talaren i carbonitzaren centenars de suros per la gran puja que, amb la guerra, van fer els combustibles i la fusta en general.

Com a causes *circumstancials* podem citar les derivades de les dificultats de la industrialització, el transport, la comercialització i el finançament: manca de crèdit per a la indústria, depreciacions, i la política aranzelària. Els factors determinants de la crisi de la indústria suro-tapera després de la Primera Guerra Mundial són precisament aquests que anomenem *circumstancials*.

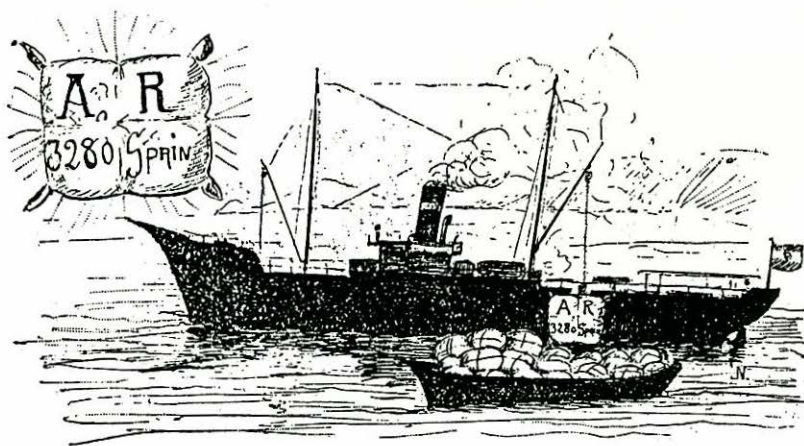
La anormalitat en els transports es manifestà de dues maneres: anormalitat per a transportar la primera matèria fins als centres industrials o anormalitat per a portar els productes fins als diferents mercats consumidors. Hi havia una manca de material ferroviari: les concessions de vagons als gremis d'exportadors i fabricants són insuficients. Respecte al transport marítim,

El veïnatge amb gent originària dels països bel·ligerants preocupà en un primer moment. Josep Pla, en "Un de Begur", fa al·lusió a l'ajuda a la marina alemanya que es prestava des de la nostra costa a iniciativa de ciutadans germànics.

quedà gairebé paralitzat amb la Guerra del 14, pel perill que representava la navegació per la presència d'unitats de guerra. El govern alemany declarà contraban de guerra el suro i els seus derivats. La dificultat de trobar vaixells per al transport de suro suspengué les relacions comercials amb països com Austràlia, el Japó o Amèrica.

La gran entrada d'or als bancs provocà una reacció alcista de la pesseta respecte a les altres monedes. Aquest fet, que semblava un avantatge per a alguns, esdevingué un inconvenient a l'hora d'exportar. Les nacions que

La destrucció de les comarques vitícoles europees a causa de la guerra suposà la paralització quasi total de les comandes de taps.

tenien llurs monedes més baixes desenvoluparen millor les seves indústries. Portugal, per exemple, que tradicionalment ens ha fet la competència, envaí els nostres mercats tradicionals emparat en la depreciació de la seva moneda en comparació amb la nostra. S'amenaçà d'aquesta manera l'hegemonia de la indústria suro-tapera catalana al món.

A tot aquest panorama s'afegeix el fet d'haver estat aquesta indústria l'excepció en l'enriquiment industrial català i espanyol per la neutralitat mantinguda durant la guerra. L'aturada en la producció dels països bel·ligerants oferí a la indústria dels neutrals l'oportunitat de situar-se. Aquesta conjuntura favorable de la indústria en general no la

va fruir el sector suro-taper. La destrucció de les comarques vitícoles europees suposà la paralització quasi total de les comandes de taps. Quan acabà la guerra la indústria tapera es trobà en una situació d'inferioritat respecte a les altres indústries que, si més no, havien tingut l'oportunitat d'afermar-se durant la guerra.

Dificultats per al transport en tren

L'alcalde de Sant Feliu, Francesc Mas, va voler comprovar personalment la manca de material ferroviari:

“(...) ha aprovechado un rápido viaje que ha efectuado a Cerbere para informarse y allí ha podido comprobar la falta de vagones de la Compañía de los ferrocarriles del Mediodía de Francia y que el tráfico viene además dificultado por la inmigración de obreros españoles en número extraordinario (...)”

(Manual d'acords de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 24 de desembre de 1918)

EL PERÍODE D'ENTRE- GUERRES

33

92

Des del final de la Guerra europea fins a l'any 1923 crida l'atenció l'augment progressiu de l'exportació de la primera matèria i dels rebuigs, al mateix temps que no s'acaba de recuperar l'exportació del suro elaborat en forma de taps.

La promulgació de la "llei seca" a Finlàndia, Noruega i especialment als Estats Units, decretada a 27 estats el gener de 1919 i aplicada a partir de l'octubre del mateix any, empitjorà la situació. Provocà en el mercat nord-americà l'aparició de les begudes gasoses, on se substituï el tradicional tap de suro de les

begudes alcohòliques pel tap corona. Augmentaren les exportacions de suro en planxa i rebuigs i disminuïren les de taps i carracs.

El suro aglomerat ocupà a les principals poblacions sureres molta mà d'obra que abans treballava el suro natural. També s'observà un augment de la mecanització i minvà la necessitat de mà d'obra fins al punt que el Sr. Martí Montaner, President de la Cambra de Palamós, afirmava el 1921 que el tap s'havia convertit en un objecte de luxe.

Cap al 1926 es produí un augment del preu del suro en planxa que provocà lleves prematures del suro que a la llarga perjudicarien l'arbre. Aquest fenomen beneficià únicament els propietaris de les suredes.

L'any 1930 es deixaren sentir els efectes de la crisi de Wall Street. Baixà l'exportació del suro treballat i, fins i tot, de la del suro en planxa. Aquestes circumstàncies afectaren el treball, però contràriament a d'altres crisis no hi hagué tancaments de fàbriques o

En el període d'entreguerres va prendre molta empena la fabricació de suro aglomerat, que es considerava l'especialitat amb més futur dintre de la indústria. En el gravat d'aquesta plana, un despatx que té el sostre, el paviment i els mobles fets de suro aglomerat. A la plana de l'esquerra, un operari serra peces d'aglomerat.

acomiadaments, sinó que es reduí la setmana laboral a quatre, tres i fins a dos dies. Aquesta situació es mantingué els anys següents, tot i l'interès dels afectats i del mateix govern per sortir de la crisi i superar aquest altre mal moment.

La Primera Conferència Internacional del Suro (21-25 de setembre del 1931), celebrada a París; l'Assemblea de la indústria surera catalana (8 de novembre de 1931) a Palafrugell, on es decidí la

constituïció d'un Comitè Suro-taper de Catalunya; la Conferència de Madrid del 1932, convocada per la Direcció General de Comerç a nivell d'estat, la II Conferència Internacional del Suro (17 d'octubre de 1932) a Lisboa, i la III a Madrid del 28 de maig de 1934, resultaren infructuoses per a solucionar el conflicte, però establiren uns principis que tendiren a millorar la producció forestal. Els industrials se sentiren marginats, especialment a la de Madrid.

L'abolició de la "lleï seca" el 5 de desembre de 1933 als E.U.A. donà la impressió que la situació s'esmenaria, però els alts aranzels que es mantenien a l'esmentat país refredaren els ànims. També a d'altres països, com França, només era possible exportar els taps de les qualitats superiors, els únics que podien suportar els costosos drets duaners.

El govern espanyol decretà el 9 de novembre del 1933 unes disposicions per a incrementar el consum de suro elaborat, però no entraren en vigor fins a la publicació del decret el 10 de febrer del 1934. El curt espai de temps en què tingué vigència no ens permet de valorar la incidència real d'aquest Reglament.

Moltes vegades s'utilitza en raó de la seva impermeabilitat als líquids i gasos, altres per la seva qualitat com a aïllament tèrmic, acústic i vibratori, o bé per la seva lleugeresa, flotabilitat, resistència al desgast, poder de fregament o fricció, elasticitat, compressibilitat, flexibilitat, durabilitat i excel·lent aspecte.

La nostra vida quotidiana està vinculada al suro en molts aspectes. No vull dir amb això que sense el suro no es pogués viure, però sí que m'agradaria deixar constància amb aquest escrit que, gràcies als seus serveis, la humanitat viu un xic millor.

El suro el trobem a:

LA INDÚSTRIA EMBOTELLADORA

Taps de suro natural, aglomerat o mixtos i discs i anelles de suro natural o aglomerat.

Per al tapament de vins de tot tipus, altres begudes i substàncies anàlogues.

LA CONSTRUCCIÓ EN GENERAL

Aglomerats de suro, granulats, serradures.

Per a aïllament tèrmic, acústic i vibratori de tot tipus d'elements estructurals.

Per a recobriments decoratius-aïllants de parets, sostres i sòls.

Per a juntes de discontinuïtat entre elements rígids.

Per a juntes de dilatació per a tot tipus de construcció civil i obres públiques.

En la impermeabilització de cobertes.

En la fabricació del linòleum. Maquetes.

LA INDÚSTRIA DEL FRED

Aglomerats de suro i granulats.

Per a aïllament tèrmic i vibratori en la construcció de naus frigorífiques, cambres de refrigeració, recobriments de canonades, d'aire condicionat, etc.

LA D'ACCESSORIS PER A L'AUTOMÒBIL I L'AERONÀUTICA

Suro natural, aglomerats de suro i de suro-cautxú.

Per a juntes d'estanqueïtat, flotadors, discs i peces amb alt grau de fregament, etc.

LA CONSTRUCCIÓ NAVAL

Suro natural, aglomerats de suro i de suro-cautxú.

Per a aïllament tèrmic, vibratori i correcció acústica.

Per a recobriments decoratius-aïllants.

Paviments antilliscants.

Cinturons i armilles de salvament.

Boies i afins, altres articles.

LA DE MAQUINÀRIA EN GENERAL

Aglomerats de suro i suro-cautxú.

Bancades i fonaments flotants reductors de vibracions.

Juntes per a motors, transformadors, etc.

Peces especials.

LA INDÚSTRIA DEL VIDRE I CERÀMICA

Aglomerats de suro, granulats i pols de suro.

Discs per a polir.
Per a la conservació en règim de refredament lent.
En la fabricació de rajols refractaris.

LA INDÚSTRIA TÈXTIL

Suro natural i aglomerats.
Discs i bobines amb alt índex de fregament.
Combinacions especials entre material tèxtil i fulls de suro altament flexibles.

LA QUÍMICA I FARMACÈUTICA

Suro natural i aglomerats de suro.
Obtenció de productes químics derivats del suro (suberina, friedelina, ceres, etc).
Taps i peces afins de diverses formes per a laboratori i tapament en la conservació dels productes.

L'EMBALATGE

Aglomerats de suro, granulats i llana de suro.
Per a la conservació de fruita i articles fràgils.

LA INDÚSTRIA DEL CALÇAT

Suro natural i aglomerats.
Plataformes, falques, talons, plantilles.

LA INDÚSTRIA DE LA PESCA

Suro natural i aglomerats.
Boies i flotadors per a amarratges, delimitacions, xarxes i altres elements de diverses mides i formes.

LA IMPREMTA

Suro natural i aglomerats.
Llibres, targetes de visita, calendaris, felicitacions nadalenques, etc.

LA FABRICACIÓ D'ARTICLES ESPORTIUS

Suro natural i aglomerats.
Enginyers de pesca, mànecs de canyes, flotadors, etc.
Empunyadures per a raquetes, pales ping-pong, maços de golf, pilotes, boles, etc.
Dianes per a dards i fletxes, etc.

DIVERSOS

Catifes.
Capses.
Quadres.
Pissarres.
Tacs per a cartutxos i projectils.
Aparells d'ortopèdia.
Objectes d'escriptori.
Material didàctic.
Productes d'artesania.
Farciment de coixins, matalassos.
Aïllament de dipòsits i refugis atòmics.
Protecció en les càpsules espacials.
Com veiem, el polifacètic suro té moltes més aplicacions que la del tapament i encara anhela poder donar més serveis, ja que, a més de les actuals, creu fermament en les seves possibilitats futures.

(Publicat per Albert Juanola i Boera a Punt Diari, 29 de gener del 1987).

LES SUREDES, AVUI

34

96

A les comarques catalanes hi ha més de setanta-cinc mil hectàrees dedicades a suredes: unes 4.500 a les comarques barcelonines i unes 70.900 a les gironines. El total de l'Estat espanyol és d'un total de 500.000 ha. A Andalusia, s'hi localitza el 55% de la superfície total de les suredes espanyoles; a Extremadura el 25,1%; a Catalunya el 15,08%; a Castella-la Manxa, el 4,1% i al País Valencià, el 0,68%.

Un problema que ja és crònic en la història del sector i que s'ha agreujat els darrers temps és la manca de primera matèria, per la degeneració que sofreixen els boscos; aquesta

A les comarques gironines, s'hi localitzen 71.000 hectàrees de suredes, de les 75.000 que hi ha a Catalunya i del mig milió que hi ha a l'Estat espanyol.

degradació es tradueix en menys productivitat i en la lleva de suro de baixa qualitat.

Els incendis, la manca de reforestacions, l'atractiu del turisme i l'aparició de les urbanitzacions han agreujat la qüestió i fan témer una desaparició de les suredes en un futur no gaire llunyà. Els propietaris no consideren rendibles les explotacions perquè el seu rendiment actual no compensa el cost salarial.

El 30 de gener del 1987 es va signar un conveni per a realitzar un estudi sobre "L'anàlisi, diagnòstic i pla d'actuació per a la recuperació i potenciació de les suredes catalanes" amb l'empresa "GDS. Tecnogestión, S.A.", amb la col·laboració del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya; la Diputació de Girona, la Caixa de Barcelona; les tres Cambres de Comerç interessades:

Cal anar a un control de les lleves, que portaria, altra vegada, a augmentar la producció.

Girona, Sant Feliu de Guíxols i Palamós; l'Associació d'Empresaris del Suro de Girona (AECORK) i el Consorci Forestal de Catalunya.

La finalitat del projecte és assolir un equilibri progressiu entre l'explotació dels boscos i les necessitats industrials, i també de mirar d'aconseguir algun ajut de la C.E.E. per a la reforestació. Altres objectius de l'estudi són: impulsar els industrials a utilitzar el suro del país i estimular els propietaris a aclarir i a netejar els boscos per a tendir a la protecció, millora i augment de la primera matèria, cosa que repercutiria en el treball de tots els sectors fonamentals de l'activitat.

97

No es pretén pas que tota la primera matèria es trobi en les nostres suredes, perquè la demanda és molt superior a la quantitat de suro que s'hi pot produir.

Des de fa anys s'observen molts de suros que ja són a punt d'espelagrar i tot i això no s'ha fet. Cal anar a un control de les lleves, que portaria, altra vegada, a augmentar la producció. Un programa racional de lleves dins de cada sureda, tenint cura de les edats del suro i del diàmetre de l'arbre, fet per personal especialitzat, és bàsic si s'aspira a una millora de la producció forestal.

Visitant el "Suro de la Murtra", a Romanyà

Aixís com una lloca, si aplega la fillada, a tots els cops a sota ses ales maternals, el "Suro de la Murtra" d'esplèndida brancada per més que eixampli els braços no pot, d'una abraçada arrossosà, enc que vulgui, tants fills que ja són alts.

Rebroll d'aquella raça que en cada cim de serra un s'alçava com fita i penó de la terra, és un gegant que honora son poble, Romanyà; les seves glans rodolen per rostos i cingleres, qui sab si és avui que forma eixes suredes, potentes, la llocada que el temps va dispersà?

(L. BARCELÓ i BOU. "Marinada", n.º 42, maig 1917).

ELS INCENDIS FORESTALS

35

Els importants incendis de l'estiu del 1986 a l'Alt Empordà han afectat moltes zones de suredes.

98

Aquests últims anys, especialment l'estiu del 1986, hem vist, impotents, com el nostre patrimoni forestal s'anava convertint en fum i com els boscos que s'havien format any darrera any desapareixien en qüestió d'hores. Aquests focs han afectat directament les suredes i, per tant, el subministrament a la indústria surera.

Entre els factors que han facilitat la tasca de l'incendiari o que han fet possible l'inici fortuït de foc a muntanya, a més de les condicions meteorològiques –secada, vent, etc–, destaca la deixadesa que mostren moltes

suredes, amb una neteja incompleta o inexistent del seu sotabosc.

És a dir, que quan es talen arbres, se n'aprofita el tronc i es deixen abandonades, sense enterrar, les fulles i les branques més petites, amb el perill d'incendi que representen, una vegada s'han assecat. També sembla convenient el traçat d'una franja neta a banda i banda de les carreteres.

L'abandonament dels masos i de la vida a muntanya no ha afavorit gens la cura en la neteja dels boscos.

L'alzina surera és una de les espècies més resistents al foc. Els suros que en són víctimes

rebroten, en general, al cap de poc temps. Cal que precisem, en primer lloc, que les alzines sureres que fa pocs anys que han estat pelades poden ser perjudicades de forma irreversible i, tot i que és possible que no morin si el foc n'ha provocat només la dessecació dels teixits, el seu aprofitament industrial pot haver quedat malmès.

En segon lloc, dels suros que no han estat mai pelats només crema l'escorça superficial i no s'arriba a danyar el tronc. S'ha observat que, en suros amb el tronc calcinat, les arrels han continuat vives i han proporcionat rebrols que amb els anys s'han convertit en arbres novament productius.

Per això, el parer general és que convé talar els troncs que moren a conseqüència de l'incendi: al cap de poc creixeran brots a les arrels.

Un cop un suro ha estat afectat pel foc, i es manté viu, hi ha opinions que consideren que la lleva feta prematurament, sense acabar el cicle, pot perjudicar la planta; altres

manifesten que és convenient pelar l'arbre com més aviat millor, és a dir: la primavera o estiu següents a l'incendi, si el foc hagués afectat només el fullam; si s'haguessin carbonat les branques, caldria esperar més anys a fer la lleva.

En ocasions es considera necessari no fer la pela l'estiu immediat, perquè l'incendi ha pertorbat la lliure circulació de

L'alzina surera és una de les espècies més resistents al foc.

Efectes del foc a les suredes

Els efectes del foc en les alzines sureres amb suro "matxot" o "segonder" —el que ve després del pelagri— són els següents, segons un estudi d'A. Lamey, escrit a final del s. XIX:

<i>Temps després de la lleva</i>	<i>% de mortalitat</i>
1 any.....	100
2 anys.....	90
3 anys.....	70
4 anys.....	50
5 anys.....	25
9 anys.....	2

(Citat per ALBERT JUANOLA en la seva Comunicació a les "Jornades d'Estudi de l'Albera", celebrades el setembre de 1986).

la saba, tot provocant una adherència anormal del suro al líber que pot portar, en cas de fer la lleva, a l'arrencament de l'escorpit, amb les conseqüències posteriors que aquesta circumstància comporta.

Aquestes situacions s'han resolt sempre de forma empírica i amb divergència d'opinions a l'hora de prendre una determinació. Cada situació s'ha de considerar per separat, tot avaluant, tant des del punt de vista estrictament econòmic com des de l'ecològic, les conseqüències d'una decisió.

LES EMPRESES GIRONINES

36

100

Un 20% de les empreses sureres gironines actuals ja existien abans del 1920, un 33% s'establiren entre 1920 i 1936, un 27% es fundaren entre 1936 i 1951, i un 20% van néixer després de 1951. Per tant, més del 50% de les empreses es crearen abans de la Guerra Civil. Durant tots aquests anys, la indústria ha passat per moltes vicissituds; el tret més destacable que ha marcat la seva evolució ha estat la recessió en el nombre de treballadors a les empreses, a causa, sobretot, de l'augment de la mecanització.

En el decurs dels anys totes aquelles empreses que no han

A les comarques gironines hi ha actualment més de 160 empreses que ocupen més de 2.000 treballadors.

Treballadors i Empreses afiliades a AECORK

	Treballadors	Empreses
Palafrugell	727	17
Palamós	194	14
Sant Feliu de Guíxols	443	30
Cassà de la Selva	561	47
Llagostera	42	4
Agullana	37	2
Figueres	15	1
La Bisbal	26	3
Mont-ras	20	1
Santa Coloma de Farners	5	1
Quart	1	1
TOTAL	2.071	121

(Dades orientatives facilitades per l'Associació d'Empresaris Surers).

sabut modernitzar-se han hagut de tancar. En aquests últims temps, la modernització de la maquinària ha cercat una gran sofisticació, sobretot en el transport pneumàtic i en les màquines de triar taps.

A les comarques gironines hi ha avui més de 160 empreses, la majoria de les quals –121– es troben afiliades a l'Associació d'Empresaris Surers (AECORK). Aquestes 121 empreses tenen un total

de 2.000 treballadors/res assalariats. En realitat aquesta xifra es veu molt augmentada, atesa la consideració de familiars que tenen encara moltes de les empreses.

La indústria surera dóna feina a unes 2.000 persones més, en feines indirectes i auxiliars, com ara transportistes, mecànics, peladors...

El 89% de les empreses dedicades a la indústria surera

es troben concentrades en cinc poblacions: Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà de la Selva i Llagostera.

Si ho considerem d'una altra manera, podem afirmar que el 50% de la indústria es troba instal·lada en nuclis de població entre 10.000 i 20.000 habitants, el 36% en poblacions de 5.000 a 10.000, el 13% en poblacions de fins a 5.000 habitants i tan sols un 1% en poblacions de més de 20.000 habitants. El 74% de les empreses s'identifiquen com a autònomes i, en segon lloc, les societats anònimes configuren un 20% del total.

Respecte al nombre de treballadors per cada empresa, destaquen les següents dades: un 10,8% de les empreses tenen d'1 a 9 treballadors; el 15,6% ocupen de 10 a 19 operaris; el 24,6% de les empreses tenen entre 20 i 49 obrers i, el 49% donen feina a més de 50. Aquestes dades contrasten amb les tradicionals de la indústria del suro, on precisament hi havia un gran nombre de petites empreses familiars i una dotzena escassa d'empreses centenàries en nombre de treballadors, alguna d'elles superant el miler d'obrers en alguna època, com ja hem tingut ocasió de comentar al llarg del treball.

La meitat de les empreses tenen més de mig centenar de treballadors cada una.

LA COMPETÈNCIA DE PORTUGAL

37

102

Un altre dels problemes que preocupen el sector surer és el de la comercialització, sobretot per la competència portuguesa, que si bé sempre ha existit, s'ha fet més forta després de la Guerra Civil, la qual fou aprofitada pels industrials i comerciants portuguesos per a desplaçar Espanya del primer lloc en les vendes de suro i de productes derivats. Portugal ocupà mercats i captà clients que tradicionalment havien comprat als nostres productors, amb l'esquer d'oferir uns millors preus aconseguits a partir d'uns salaris i d'uns costos de la Seguretat Social més baixos que els espanyols i amb la cooperació del Govern

portuguès, que finança els seus exportadors fins a un 80% del valor de la comanda, amb interessos preferents.

L'administració portuguesa ha tingut, des del segle XIX, una cura especial de les suredes. Els propietaris forestals lusitans s'han preocupat, principalment a càrrec de l'Estat, del futur dels seus boscos, per la raó que, per a ells, el suro és un dels apartats fonamentals de les seves exportacions. Ara en recullen els fruits. Convido el lector a treure'n les seves pròpies conclusions.

En els últims temps s'han detectat productes de suro portuguès que es venen a preus inferiors als de cost, la qual cosa fa pensar que s'ha establert algun tipus de

compensació, ajuda o subvenció que escapa al control d'exportacions i d'importacions. Aquesta situació de baixos preus afecta sobretot els taps i els aglomerats.

Si Portugal ven a preus inferiors als de cost, això suposa una competència deslleial, i les possibles compensacions que s'establissin per a fer possible la baixa de preus no serien controlades per la hisenda espanyola. Persones molt vinculades amb el món del suro consideren que per a controlar les importacions amb Portugal caldria que es creés una duana única, potser a Badajoz, que canalitzaria l'entrada dels productes portuguesos que també tenen dret a entrar a Espanya.

La situació de baixos preus dels productes portuguesos afecten sobretot els taps i els aglomerats.

El suro és un dels apartats principals de les exportacions portugueses.

L'Administració espanyola no ha establert cap clàusula de salvaguarda que dificulti les massives importacions de suro portuguès manufacturat. Aquesta situació pot tenir greus conseqüències, especialment per a la nostra indústria del tap de suro i dels aglomerats. La indústria vitivinícola catalana és un dels principals destinataris d'aquestes presumptes importacions a baix preu.

Situació actual i perspectives

Actualment, el 80% de les exportacions sureres de l'Estat espanyol procedeixen de les comarques gironines, on unes 160 empreses donen feina a més de 2.000 treballadors. Els seus productes arriben a més de cent països; les principals destinacions són França, Itàlia, Alemanya i els E.U.A. La tradició i l'experiència del sector surer català, que gaudeix d'un reconeixement a l'estranger, per la continuada superació en la recerca de nous productes, l'adopció de noves tecnologies i inversions en maquinària, han estat els factors que han evitat la desaparició, fins ara, d'aquest sector.

Hi ha una sèrie d'aspectes

que cal potenciar i tenir presents si es vol mantenir i enfortir aquesta activitat: és necessària una política de coordinació entre l'Administració central, la Generalitat, les Diputacions i els Ajuntaments per a l'ajuda en la reforestació, per una banda, i en la millora de la comercialització per l'altra. Cal que els Ajuntaments prevegin en els seus Plans l'existència de polígons on instal·lar les indústries.

Es necessària la creació de crèdits especials que afavoreixin la repoblació i regeneració de l'alzina surera, la compra de suro en planxa, la indústria exportadora i la presència del sector en Fires comercials.

Segons alguns coneixedors del món del suro, caldria també que tots els fabricants aconseguissin la creació d'una cooperativa, per a unificar preus i defensar millor els seus interessos en el mercat. Les qüestions de preus ja s'han plantejat recentment en les reunions del "Comitè Nacional Assessor del Suro" (CANCOR) que, precisament, des de final de 1986, és presidit pel cassanenc Joaquim Jubert. Aquest organisme està format per representants de les associacions de productors, d'empresaris, de comerciants i dels Ministeris d'Indústria i d'Agricultura.

EL SURO I LA C.E.E.

38

Amb l'entrada en la C.E.E., la indústria està sofrint un trasbals econòmic important, especialment per la diferència de tracte que s'ha tingut en les negociacions comunitàries corresponents a l'Estat espanyol o al portuguès.

Abans de l'entrada d'Espanya en la C.E.E., s'establí un acord, signat el 29 de juny de 1970, que exclouïa els manufacturats de suro de les reduccions aranzelàries que s'aplicaven a molts altres productes. En canvi, Portugal signà el 1972 un acord pel qual es

Els vestits i complements de suro creats i dissenyats per la gironina Núria Critg són un bon símbol de la imaginació que cal a la indústria surera per a superar els reptes de futur que té plantejats.

reduïen els seus aranzels d'entrada a Europa fins a quedar anul·lats totalment a partir de l'1 de juliol de 1977.

Hom pot veure que la indefensió de la qual es queixa el sector surer no és pas cosa de quatre dies.

Des de la incorporació en les Comunitats europees, i en un període de deu anys, es produirà una reducció progressiva dels aranzels. Precisament ara, quan s'ha iniciat el 1987, ha entrat en vigència una baixa de quasi dos punts en els drets d'entrada dels productes surers en els estats membres de la C.E.E.: l'any 1986 eren del 8% i ara són del 6,20%.

L'ingrés en l'Europa comunitària no ha suposat, per ara, la solució dels problemes que el sector surer té plantejats en aquest àmbit. Els productes surers espanyols es troben encara en inferioritat de condicions, no per la seva qualitat, que és molt superior, sinó per les dificultats aranzelàries que obstaculitzen la competència en igualtat de condicions: Portugal ja exporta sense aranzels mentre que, en l'exportació dels nostres productes surers, les taxes no seran eliminades fins al 1996, si no es negocien, és clar, nous acords.

Si les estadístiques ens indiquen que els principals clients són a Europa, cal potenciar aquest mercat, especialment quan tothom reconeix que a les comarques gironines hi ha les millors indústries de taps de vi i, sobretot, de xampany. Per això els productors gironins de suro i de manufactures van cap a la creació d'una federació estatal d'associacions que seria l'encarregada de negociar amb l'Administració central totes aquestes qüestions que afecten la indústria surera en les relacions internacionals.

A més, els sectors implicat són conscients que dins de la C.E.E. es poden aconseguir ajuts comunitaris que puguin cobrir algunes de les necessitats del sector, com ja n'ha rebut, a França, la S.O.C.A.F.O.R. (Société Coopérative Agricole Forestière Catalane), situada a les Cluses, al Vallespir, en el vessant nord de l'Albera, a la Catalunya Nord. Per a rebre subvencions cal la realització d'estudis i d'informes que assegurin la viabilitat dels projectes. Actualment s'està treballant en aquest sentit.

No volem acabar sense manifestar la nostra confiança que els estaments implicats en la pervivència del treball del suro sabran fer el que sigui necessari perquè aquest sector

continui essent un orgull per als de casa i motiu d'admiració i exemple per als forans. Nosaltres, des del nostre paper d'enamorats del món del suro, desitgem que se superin les dificultats de la mateixa manera que s'ha anat fent en el decurs de la seva llarga existència.

La llavor i el fruit

Un encès record als fundadors de "La Equitativa" de Palamós:

"Tapers cantaires, que llevat ben pocs, ja no sou res més que pols, per vosaltres la glòria i la gratitud. Fóreu els ardots sembradors que escampàreu al voleig la llavor redemptora. Dormiu en pau, que la modesta obra vostra començada amb tanta fe en aquella botiga de can Perris, no morirà. Vosaltres conreàreu el terreny i sembràreu la llavor; nosaltres procurarem, amb fe i amor que fruiti més abundantament encara, per a que els nostres fills i els nostres néts al recollir la collita enlairin, agraïts, fins a l'infinit, un himne fraternal a vosaltres i a l'obra que infantàreu".

(Josep FÀBREGA i POU: "La Equitativa" de Palamós, a través de 45 anys. "El Programa" n.º 57, 24 de juny 1932).

Bibliografia

Les entrevistes personals, la consulta de la premsa de les comarques sureses des de 1878 fins als anys trenta, les Memòries relatives a la indústria, Manuals d'Acords, articles en publicacions diverses, que serien massa llargs d'enumerar, i una quarantena de llibres que tracten diversos aspectes relacionats amb el tema, han estat les principals eines que ens han permès la redacció d'aquest treball que teniu a les mans. Per als lectors interessats en el tema recomanem la consulta de les obres següents, que considerem bàsiques:

BARBAZA, Yvette: "Le paysage humain de la Costa Brava". Armand Colin, París, 1966.

MEDIR i JOFRE, Ramir: "Historia del Gremio corchero". Ed. Alhambra. Madrid, 1953.

PLA i CASADEVALL, Pere: "El suro. Què és. Per què serveix". Univ. Politècnica de Barcelona. 1976.

També us suggerim, entre d'altres:

CANES i GARCIA, Josep M.º: "Evolució econòmica a Palafrugell. La indústria i el comerç del s. XV al XX". Museu-Arxiu. Palafrugell, 1982.

GAZIEL (Agustí Calvet): "Sant Feliu de la Costa Brava". Ed. AEDOS. Barcelona, 1963.

MOLINAS, Lluís; PIERA, Joan: "Palafrugell, ahir". Ajuntament de Palafrugell i Caixa d'Estalvis Prov., 1982.

ROGER i CROSA, Martí: "Els tipus socials de la producció suro-tapera". Lectura Popular. 1911.

SAPENA, Carles: "Palamós retrospectiu. Evocació antològica-Album". Ajuntament de Palamós, 1983.

TORROELLA i PLAJA, Miquel: "Història de Palafrugell i la seva comarca". Barcelona-Fitor. 1929.

"La indústria suera de principis de segle vista des del 1986". Calendari editat pel Dep. de Cultura de la Generalitat de Catalunya i els Ajuntaments de Cassà de la Selva i Palafrugell. Imp. Matas, Cassà.

Aldrich, A.; Barceló, Ll.; Carbó, X.; Marill, S.; Turon, E.; Verrié, F.; i Vidal, A.: "Vocabulari del suro". E. R., Edicions catalanes, Sant Cugat del Vallés, 1983 (reimpressió).

Agraïments

Donem les gràcies per les orientacions i ajuda material que, en algun moment de la redacció d'aquest treball, ens han proporcionat els senyors Josep M.º Dausà i Marià Vilallonga de Cassà de la Selva, Ricard Roig de Llagostera, Albert Juanola de Palafrugell, Àngel Jiménez i Isidre Pernal de Sant Feliu de Guíxols i molt especialment al Sr. Lluís Esteve que, ja fa anys, ens va ajudar en els primers passos que fèiem en l'estudi de la història del món del suro.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Són de Carles Mitjà la fotografia de la portada i les de les planes 40, 41, 53, 70, 71, 79, 81 i 101. Les de les planes 74, 89, 96 i 99 són de Santiago

Hernández. Les de les planes 97, 102 i 103 han estat cedides per Ricard Roig.

Agraïm la col·laboració prestada per l'establiment Moriscot del carrer dels Ciutadans de Girona per a la realització de la foto de la plana 81.

Les fotografies de les planes 11, 12, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 50, 58, 92 i 93 són de R. Mur, de Sant Feliu de Guíxols, i procedeixen de l'Arxiu C. Torrent. Les de les planes 68 i 76 i el gravat de la plana 83 pertanyen a la col·lecció de Carles Sapena, les de les planes 48, 51, 69 i 73 a la de Lluís Molinas, i les de la plana 55 a la de Jaume Fabre. Les de les planes 98, 100, 104 i 105 pertanyen a l'Arxiu d'imatges de la Diputació de Girona.

Les de les planes 18, 54, 49, 52, 54, 86 i 88 han estat reproduïdes del llibre de R. Medir "Historia del gremio corchero" 2 (Madrid, 1953); les de les planes 46 i 47 i la il·lustració de la plana 16, del llibre de Gaziel "Sant Feliu de la Costa Brava" (Barcelona, 1963).

L'anunci de la plana 9 ha estat tret de "El Eco Guixolense" del 9 de febrer del 1879; el de la plana 15 i la il·lustració de la plana 67 pertanyen a la col·lecció de Lluís Esteve; el de la plana 22 és de la col·lecció Amades; el de la plana 82 procedeix de l'Arxiu de Simancas (lligall 1.119 de la Secretaria d'Hisenda); el document de la plana 83 és tret del treball de Lluís Esteve, Josep Escortell i Joan i Néstor Sanchiz "Troballes del segle XVII en els carcanyols d'una casa guixolense", publicat en el número 5 de "Estudis sobre temes del Baix Empordà", 1986; el gravat de la plana 84 és reproduït del periòdic barceloní "La acadèmia" del 15 de gener del 1879; els de les planes 15 i 91 d'un anuari guixolenc del 1905.

Els plànols de la plana 75 han estat realitzats per Santiago Hernández i el de la plana 4 per Enric Marquès.

Títols publicats

1- Els Jueus a les terres gironines
Per Ramon Alberch i Narcís-Jordi Aragó
(Sèrie Guies, núm. 1)

Exhaurit

Durant sis segles, els jueus van deixar una petja profunda al nostre país. Aquest llibre és el primer estudi conjunt sobre la seva estada al territori que són avui les comarques gironines.

2- Cornellà de Terri
Per Jaume Portella
(Sèrie Monografies, núm. 1)

Exhaurit

La història, els homes, les tradicions –amb el cèlebre ball del cornut– i el patrimoni artístic –amb una gran riquesa de capelles romàniques– són els protagonistes d'aquest llibre.

3- Rutes d'art sacre (1939-1985)
Per Josep Maria Marquès
(Sèrie Guies, núm. 2)

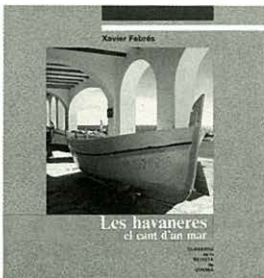
Catàleg de l'arquitectura, pintura, escultura, vitralls i orfebreria aplicada des del 1939 a la construcció i decoració de temples i a l'elaboració d'objectes litúrgics.

4- La processó de Verges
Per Jordi Roca
(Sèrie Monografies, núm. 2)

Estudi que vol donar a conèixer a un públic ampli els orígens, la descripció i el significat dels personatges i els elements que componen la dansa de la mort de Verges.

5- Les havaneres, el cant d'un mar
Per Xavier Febrés
(Sèrie Guies, núm. 3)

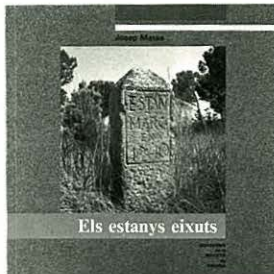
Malgrat la popularitat massiva que ha aconseguit l'havanera, la bibliografia sobre el tema era reduïda. Aquest quadern, fruit d'un laboriós treball de camp, ve a cobrir un buit.

6- Anglès
Per Pau Lanao
(Sèrie Monografies, núm. 3)

Exhaurit

Recull dels més importants episodis polítics, socials i

vivencials que han configurat la història del poble d'Anglès des de l'època medieval fins als nostres dies.

7- Els estanys eixuts
Per Josep Matas
(Sèrie Guies, núm. 4)

Descripció de la relació de l'home amb els estanys dessecats durant els segles XVIII i XIX a les comarques gironines: aprofitament dels seus recursos, lluita per la propietat de les aigües, creences populars...

8- Sant Feliu de Guíxols
Per Àngel Jimènez
(Sèrie Monografies, núm. 4)

Manual d'història de la vila, des del poblat ibèric del Fortim fins al començament dels anys seixanta del nostre segle, les personalitats, el comerç marítim, la indústria, el patrimoni, la política...

Quaderns de la Revista de Girona

Quaderns de la revista de Girona és una col·lecció de llibres d'abast popular dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, la cultura i les tradicions de les nostres terres. La segona vol oferir una panoràmica sobre el passat i el present dels pobles gironins. Se'n publiquen sis títols l'any.

Propers títols de la col·lecció

Llagostera
Per Dolors Grau

Castelló d'Empúries
Per Miquel Planas

El Ter
Per Joan Boadas, J. M. Oliveras y Xavier Sunyer.

El suro representa per a les comarques gironines més que una indústria. Configura paisatges, manté l'equilibri ecològic i el seu procés d'elaboració i producció ha influït en la manera de ser i de pensar de la gent i ha presidit alguns dels més importants capítols de la història social d'aquest territori. Tots aquests aspectes són estudiats en aquest llibre.

Santiago Hernández i Bagué (Amer, 1948) és llicenciat en Història i exerceix com a professor a la ciutat de Girona. S'ha especialitzat en l'estudi dels aspectes socials de la indústria surera, tema sobre el qual ha publicat alguns articles en revistes especialitzades de les comarques gironines. És un dels autors del llibre "Treballs d'història" (Girona, 1976).

GUIES

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

CAIXA D'ESTALVIS
PROVINCIAL
DE GIRONA